ZILELE VIEȚII TALE

****

ION PAS

ZILELE VIEȚII TALE

VOLUMUL IV

ES

EDITURA DE STAT

1950

6435 — 1.

Regele nu se îndura să se despartă de Brătianu iar acesta se împăca greu cu gândul de-a părăsi puterea. Prin Berthelot, trecând dela făgăduieli la amenințări, aliații exercitau presiuni pentruca România să nu încheie pacea. In serviciul lor se angajase regina care își certa bărbatul că-i șovăelnic și îl implora pe primul-ministru să nu cedeze. Generalii se împărțiră în două tabere: unii cu Prezan, alții cu Averescu. Oamenii politici dezertau din vechile partide și declarau că țara are nevoie de oameni noi. Oameni noi erau Averescu, Marghiloman — și ei.

Un colonel arțăgos, care nu făcea parte din niciuna dintre taberele celor doi comandanți, răcni într'o zi la cofetăria Tuffli și duse mâna la sabie de parcă ar fi vrut să-i treacă prin ea pe toți cei dinăuntru:

— De s'ar sfârși odată cu tratativele astea, cu țigănia asta! Să îngropăm mortul care zace în casă și începe să put ă...

Plictisit de așteptare, kaiserul bătu la Berlin cu pumnul în masă. Mackensen bătu la București din picior. Sosi un nou ultimatum la Iași. Ca urmare, guvernul Averescu se alcătui în grabă cu doi generali bătrâni, cu doi magistrați, cu negustorul Luca P. Niculescu, cu

un podgorean, Garoflid, cu un om al palatului, Mişu, cu moşierul Argetoianu, cu un fost liberal, cooperatistul Fotin Enescu. In afară de acesta din urmă, ceilalţi erau bătrâni şi niciunul nu era nou.

Fuseseră expediaţi, în vremea aceasta, la Bucureşti, Kühlmann şi Czernin, pentru a-l îmboldi pe Mackensen să se mişte mai repede şi să fie mai aspru. Mareşalul era cam anchilozat — socotea cabinetul dela Berlin care avea aceeaşi părere despre toţi comandanţii de armată ai Reichului.

La rându-le, aceştia aveau păreri proaste despre politicienii şi diplomaţii care se pricep numai să încurce sforile şi să tragă pentru ei beneficiile. Una e să te plimbi cu creionul roşu pe-o hartă, să muţi cu el frontierele şi tranşeele şi alta e să te baţi în tranşee ori să aperi un teritoriu pe care l-ai ocupat. Un teritoriu a cărui populaţie te priveşte cu ură, care îşi strânge pumnii, se împotriveşte, făţiş uneori, într'ascuns totdeauna, ordonanţelor tale. Işi ascunde hrana să nu i-o iei. Ridici pătura şi plapoma şi cearşaful de pe patul învinsului; îi smulgi din spinare, cămaşa. Desveleşti casele acoperite cu zinc, laşi uşile fără încuietori, confişti cratiţile şi lingurile şi furculiţele.

Cum să nu te duşmănească populaţia? Cum să nu te blesteme, să nu aştepte şi să nu pregătească momentul răzbunării?

Un soldat german a fost găsit mort într'un şanţ la Jilava. Intâmplarea dă de gândit. De gândit dă şi faptul că mereu se răspândesc în Bucureşti şi în alte oraşe, manifeste prin care e slăvită revoluţia rusă. E primejdios când ele cad în mâinile românilor şi în mâna ostaşilor germani.

Despre toate acestea ce ştiu, ce vor să ştie miniştrii, politicienii şi diplomaţii dela Berlin? Ei se lăfăesc în cabinete şi palavragesc. In Reichstag fac intrigi, iar când votează credite de război au aerul că dau de pomană, armatei. Stau în mijlocul familiilor lor, fac mereu serbări, nu mai desbracă fracul sau redingota. Cele mai multe decoraţii, împăratul le împarte civililor. Dacă ei ar fi cel puţin în stare să păstreze moralul populaţiei! Scrisorile pe care le primesc soldaţii arată că lumea din patrie este la capătul răbdării. Nu mai vrea război. Nu mai poate îndura lipsurile. Cum să reziste frontul militar dacă frontul civil stă gata să se rupă? Ofiţerii fac tot ce pot pentru a stăvili influenţa revoluţiei şi, uite, scrisorile care vin din Germania arată că populaţia începe să fie molipsită de ea. Câte scrisori nu au fost confiscate pentrucă în ele se vorbea despre Liebknecht!

Cine duce greul războiului? Armata! Cine răspunde? Ea! Pentru ce se amestecă oamenii politici în situaţia de pe fronturi şi din ţările ocupate? Pentru ce îi dojenesc pe generali când aceştia procedează cu mână tare sau, împinşi de nevoie, mai slăbesc frâna? Ei le dictează când să pornească o ofensivă, când s'o oprească. Ei hotărăsc şi în privinţa păcii — în loc să-şi spună cuvântul, militarii.

Aşa au hotărît şi cu privire la România, ameninţând-o că-i ocupă şi restul teritoriului. Dar l-au întrebat pe Mackensen dacă întradevăr el ar putea să ajungă în patruzeci şi opt de ore la Iaşi? Dacă soldaţii ruşi şi români se împotrivesc încă odată cum s'au împotrivit la Mărăşeşti în August? Prestigiul mareşalului nu iese încă odată mototolit? Şi apoi este bine ca soldatul german să fie pus din nou în contact cu soldatul rus bolşevizat? Trebuiau să-i lase timp mareşalului să chibzuiască — nu să-l oblige să trimită în doi timpi o nouă somaţie la Iaşi, nu să-i vină pe cap, fără să-l vestească, doi înfumuraţi, Kühlmann şi Czernin.

Czernin făcu vizite prietenilor vechi. Se organizară, în cinstea lui, recepţii. Il înconjurau doamnele care îl vedeau tot înalt, tot blond, tot elegant. Se mai îngrăşase puţin. Era, ca şi altădată, om de salon cu ele. Cu bărbaţii politici se arăta însă îngâmfat, le vorbea cam de sus fiindcă nu mai avea nevoie să-i cultive ca în anii neutralităţii. Se înapoiase învingător.

Kühlmann se lăsă şi el invitat în societate, dar se plictisi curând printre cucoanele ofilite şi printre politicienii pe care nu-i cunoscuse până atunci decât din auzite. Bătrâni cu monoclu ca Petre Carp avea şi în guvern. Generalii veterani dela 1870 şi moşierii semănau ca două picături cu moşneagul acesta. Ţinuta de snob, cu aere de englez, a lui Marghiloman îi displăcu.

Venise, de altfel, la Bucureşti cu alte gânduri : să bage pe gâtul românilor tratatul şi să se distreze între două şedinţe. Discuţii multe nu concepea. Voia ca şedinţele să fie foarte scurte, iar în răstimpul dintre ele să cunoască viaţa de restaurant, de teatru, de varieteu a acestui oraş balcanic despre care i se spusese că e un mic Paris. Nu-l interesa nici Mackensen, nici suita acestuia de generali care voiau să se afle în treabă şi să-şi spună şi ei punctul de vedere la tratative.

Poziţia politică şi răspunderile de familie îi interziceau, la Berlin, aventurile pe care le trăise în tinereţe. Aici îşi dădu drumul, uitând şi de constrângerile pe care, ani de zile, i le impuseseră medicii. Bău şampanie multă,înghiţi, noapte după noapte, porţii de icre negre. Ii cântară lăutarii cântece româneşti. A dansat în faţa lui, pe parchet şi pe masă, o tânără actriţă de operetă şi i-a cântat ariile duioase din „Dunărea Albastră". De această actriţă se îndrăgosti la toartă spre disperarea lui Mackensen şi a celorlalţi generali moralişti. Grăbit la început să accelereze discuţiile şi să smulgă semnătura delegaţiei române, îşi prelungea şederea, inventa pretexte pentru a face pauze cât mai mari. In şedinţă venea totdeauna cu ochii înroşiţi de nesomn, cu faţa obosită. Era distrat; uneori se arăta foarte nervos, alteori amabil, conciliant, după dispoziţiile pe care i le crea blonda, capricioasă, mică. „Nădejdea ne e la Marilena!" spunea Argetoianu la urechea lui Averescu şi a celorlalţi delegaţi când se aflau cu Kühlmann. Averescu se îmbujora, pudic, şi îşi mângâia ciocul.

Când s'a înapoiat acasă, Kühlmann a avut de suferit câteva crize hepatice şi deasemenea scenele nevestei care aflase întretimp, dela binevoitori personali şi politici, infidelităţile soţului. Mai târziu, în preajma înfrângerii, ziarele germane şi opoziţia din Reichstag îl trecură prin toate apele şi îl debarcară din guvern.

La Buftea, în casa lui Ştirbei, avu loc mai întâi întâlnirea dintre Mackensen şi Averescu. Nu se mai văzuseră de peste patruzeci de ani. Au vrut să se arate amândoi, demni. Unul îşi pregătise o atitudine încruntată, altul o figură pe care căuta să fie zugrăvită tristeţea, mândria şi totodată degajarea celui obligat de împrejurări să scoată pentru alţii, cu mâna sa, castanele din foc.

„Nu eu am cerut războiul", ar fi vrut Averescu să se citească pe chipul lui. „Şi nu eu l-am condus. Ştii cine l-a vrut şi cine l-a făcut".

Se măsurară din ochi gândind că vremea n'a trecut în zadar peste ei. Păstra fiecare imaginea celuilalt din urmă cu patruzeci de ani. „E lung ca o prăjină şi uscat. Il fluieră vântul", îşi spuse Mackensen. „E bondoc şi urît ca o maimuţă", îşi spuse Averescu.

Au uitat să se mai ţină ţepeni când rămaseră singuri. S'au pomenit zâmbindu-şi. Li se aduse câte o ceaşcă cu ceai şi băgară de seamă, ducând-o la gură,

că le tremurau mâinile. Molfăiră în gingiile de moşnegi câteva amintiri, pe urmă, isprăvind ceaiul, tăcură, îşi neteziră tunica, se încruntară. Nu pentru a-şi aduce aminte de tinereţea lor s'au întâlnit acolo. Ochii lui Mackensen se rostogoliră ca două bile albe sub scobitura frunţii. Fălcile lui late clefăiră. Ochii lui Averescu clipiră cu şiretenie, ciocul îl tremură uşor, trădând emoţia. Un lup bătrân şi o vulpe bătrână stăteau faţă în faţă.

Mareşalul aduse lui Ferdinand învinuirea că a fost ingrat cu Germania şi că şi-a călcat îndatoririle pe care le avea. Dacă trăia Carol I, el ar fi mers alături de Puterile Centrale. Carol I era un adevărat german. România trebue să plătească acum.

Dela chestiunile militare, trecu în domeniul politicii.

—Domnul mareşal are mandat să trateze problemele politice? îl întrebă cu voce blajină, perfidă, Averescu. Eu îl am fiindcă sunt şi general şi conducător de guvern.

— Ce vorbă e aceasta? se burzului mareşalul. Mandatul meu? Poftim! Şi arătă cu mâna sabia dela şold.

— Eu sunt bucuros să tratez cu domnul mareşal fiindcă militarii se înţeleg mai uşor între ei, glăsui Averescu, dar mi s'a spus că în Bucureşti au sosit domnii von Kühlmann şi Czernin. Dumnealor...

In răstimpul unei jumătăţi de minut, mareşalul avu răgazul să arunce priviri iritate, să vadă în cel din faţa sa pe duşmanul care trebuia făcut să simtă că vorbeşte cu un învingător. In acelaş răstimp recunoscu că rolul său era numai protocolar, limitându-se la prima luare de contact cu şeful delegaţiei româneşti care era totodată şi militar. Dreptul de a dicta condiţiile păcii revenea celor doi miniştri, care veniseră cu genţi pline

de documente şi cu o armată de consilieri. Rolul său se sfârşise.

Pufni pe nări, se necăji cu o decoraţie dintre multele pe care le avea şi care le încălecase pe celelalte, se mai uită odată, cu supărare, la Averescu, vrând să-şi dea seama dacă figura acestuia exprima ironia. Nu! Figura acestuia era calmă şi chiar respectuoasă.

— Aveţi dreptate! spuse Mackensen şi cuvintele lui nu mai păstrau nimic din tonul tăios de adineauri; şira spinării i se încovoiă, umerii îi căzură, poate sub greutatea epoleţilor, sub a vârstei ori a mâhnirii; peste ochi se lăsară sprâncenele; peste buze, mustăţile. In fond, aveţi dreptate! recunoscu. Domnii aceştia civili...

Se opri, întrebându-se dacă e bine să desvăluie ce gândeşte, ce simte, faţă de un general inamic. Acesta clătina din cap şi îl încuraja, arătând că de aceeaşi părere este şi el. Mackensen îşi dădu drumul, ne mai văzând alături decât un coleg vechi de şcoală, un camarad de arme.

— Domnii aceştia civili... Hm! Pişicherii aceştia care trag sforile şi le încurcă şi-i pun apoi pe militari să le descurce. După ce militarii se bat şi smulg victoria, domnii aceştia îi dau la o parte, lăudându-se că războiul a fost câştigat prin meritul lor. Dacă războiul se pierde, e vina militarilor. Domnul von Kühlmann şi domnul Czernin sunt iscusiţi în combinaţii politice. Ei pot să facă un guvern şi să răstoarne altul. Dar n'ar fi în stare să comande nici măcar o companie. Pfui! Nu dau un plutonier pe un ministru. Acum vin dumnealor să încheie pacea. Ei s'au bătut cu armata română? Ei au învins-o? Partea ocupată din România, ei au administrat-o?

Amărăciunea lui găsea aprobarea lui Averescu. Mareşalul îşi dădu seama.

— Şi dumneavoastră, domnule general, vă găsiţi

în aceeaşi situaţie. Oamenii noştri politici îl înconjură pe împărat şi-i arată şi îl conving că, dacă n'ar fi ei, împăratul n'ar avea pe cine să se rezime. Domnul Brătianu, la dumneavoastră, şi prietenii lui, stau în jurul regelui şi-i spun şi ei la fel. Domnule general, veţi discuta cu domnii Kühlmann şi Czernin chestiunile care vă privesc. Intre noi fie zis, ţineţi-vă tare. Eu nu v'aş fi făcut concesii decât cu privire la Dobrogea fiindcă nu-l pot suferi pe Ferdinand al bulgarilor. E un nelegiuit. Ii murise nevasta şi a doua zi după înmormântarea ei, a dat un bal. Aş vrea să faceţi greutăţi domnilor diplomaţi. Intre noi fie zis, aţi putea să obţineţi concesii pe seama austriacilor, fiindcă domnul Kühlmann nu-l poate mistui pe domnul Czernin. Mie îmi sunt şi unul şi altul nesuferiţi. Să vadă şi ei, să vadă şi Berlinul că, atunci când înlătură un mareşal care a făcut patriei câteva servicii, treaba merge mai greu. Incă un lucru, domnule general. Aveam şi eu mandat din partea împăratului să pun în discuţie problema dinastiei. O va pune şi domnul Kühlmann. Sfatul meu este să nu vă împotriviţi aci. Ştiu că, personal, nu v'aţi avut niciodată bine cu ea. Ştiu că vi s'a dat ordin s'o apăraţi. Mai ştiu că, pentru ţară, ea a fost totdeauna o pacoste. Folosiţi-vă de prilejul că noi vă obligăm la schimbarea ei, ca să scăpaţi de ea.

Peste câteva zile, Averescu şi Argetoianu se întâlniră, tot la Buftea, cu Kühlmann şi cu Czernin. Dela discuţiile preliminare, se pătrunse în adâncul problemei. Când Kühlmann despături harta pe masă şi ţara se înfăţişă mutilată dela un capăt la altul, dela Severin la mare, fără mare şi fără munţi; când scoase din mapă documentele celelalte care, economiceşte, robeau ţara pe 99 de ani, delegaţii români îngălbeniră. Lui Argetoianu îi scăpă trabucul din gură; bărbuţa lui Averescu se strâmbă într'o parte.

Dar împotrivirea lor se tâlmăci în forme care stârnără ironia ministrului german.

— Domnule ministru, dacă accept aceste condiţii, îmi pierd popularitatea! se tângui generalul. Şi aceasta nu pot s'o fac.

— Dacă îmi pun semnătura pe tratatul acesta, n'am să mai pot fi niciodată ministru! spuse Argetoianu. Şi aceasta nu vreau.

— Argumentele dumneavoastră sunt departe de a ne convinge! obiectă Kühlmann care în ziua aceea era bine dispus, ceeace dovedea că petrecuse după placul inimii cu-o seară înainte. Chiar dacă ar fi fost de-o cu totul altă natură — continuă el, muşcător — nu puteau să schimbe hotărîrea noastră. Noi vă opunem un singur argument: suntem învingători.

O concesie le făcu totuşi: anume de a nu-i obliga să discute chestiunea dinastică.

— Inţeleg, e foarte delicată pentru dumneavoastră, binevoi să recunoască el. Nu vreţi să vă periclitaţi cariera politică. Pentru noi nu e — astfel că se va deranja domnul conte să vină în Moldova şi să-i notifice regelui hotărîrea împăratului nostru. Domnul conte e de acord?

Czernin era, fireşte, de acord căci avea prilejul să plătească regelui şi reginei pentru audienţele care, în timpul neutralităţii, îi fuseseră refuzate. Va plăti pentru neinvitarea la unele recepţii şi pentru faptul că, atunci când protocolul nu putea să treacă peste reprezentantul Austro-Ungariei, i se dădea la tribună, în lojă sau la masă, locul în fund.

Pe rege îl văzu în gara Răcăciuni. Pe regină o văzu la Bacău în locuinţa lui Averescu. Se purtă cu amândoi în aşa fel încât Ferdinand rămase abătut câteva ore, iar regina plânse o zi întreagă.

Gazeta Marelui Cartier și gazetele liberale au făcut mai puțin caz de amputarea țării și de înrobirea ei economică. Dar, pe toate paginile sfârtecate acum de cenzura lui Averescu, ele țineau să-și afirme solidaritatea cu soarta dinastiei, declarând că poporul nu ar putea să trăiască fără de ea. Fiindcă deasemenea inamicul ceruse guvernului expedierea grabnică din Moldova a misiunii franceze, gazetele închinau imnuri acesteia.

Scene cu imputări și lacrimi au avut loc între rege, regină și prințul Carol cu două ceasuri înainte de începerea consiliului de coroană în care avea să se hotărască acceptarea sau respingerea tratatului de pace. Cu un curaj pe care nu-l avusese niciodată, Ferdinand o învinui pe Maria că amestecul ei a creat familiei regale situația grea de acum. Ii spusese și Czernin. Wilhelm nu putea să-i ierte cu deosebire ei că a alimentat campania antigermană. Tot ea era de vină — susținea Ferdinand — că și-a apropiat pe unii oameni politici și i-a depărtat și i-a jignit pe alții. In armată, la fel. Toată vremea a fost de partea lui Prezan împotriva lui Averescu. Pe oamenii dela București i-a atacat personal prin articolele pe care le-a scris. Averescu le este adversar. Marghiloman își așteaptă momentul. Fără tact se comportase, înainte de război, cu von dem Busche și cu Czernin.

— L-ai auzit pe Czernin ?

Ea îl asculta și nu-și putea reveni din uimire. Pentru întâia oară, Ferdinand îi vorbea tare, bătea în masă. Dădu drumul lacrimilor, încercă să ridice și ea tonul. Nu izbuti să-l înduioșeze, nici să-l intimideze. Intre ei, Carol încerca să intervină, dar îl repezeau amândoi, astfel că, pe urmă, acesta se trase la o parte și fumă, plictisit, o țigară.

— Bine, ești nedrept cu mine, toată lumea este nedreaptă, dar ce facem ? îl întrebă Maria învinsă, după ce el, ușurat, se apropie de fiu-său și-și aprinse trabucul.

— Ce vrei să fac ? Semnez.

— Și noi ?

— Nu știu !

— Dă-mi voie să iau parte la consiliu și eu. E un consiliu în care se hotărăște și soarta noastră. Sunt regina țării.

— Asta ar mai trebui pentruca Averescu să-și dea demisia !

— Lasă-l cel puțin pe Carol. Este moștenitor.

Ferdinand pufăi, își privi fiul de jos în sus, o privi bănuitor pe ea.

— Bine ! încuviință la urmă. Dar să tacă din gură. Să nu spună vreo prostie.

Consiliul nu ținu mult. In timp ce Averescu vorbea cu glas uscat, cerând celor de față să hotărască, Brătianu se uita în podea, regele se uita în tavan. Când isprăvi expunerea, Averescu clipi din ochi și, fără să-i învrednicească pe ceilalți cu o privire, se adresă lui Brătianu :

— Domnul președinte are de spus ceva ?

Cel întrebat îşi desprinse anevoie privirea din locul unde o aţintise :

— Numai atât, răspunse el. Dacă domnul general crede că a epuizat toate mijloacele pe lângă împuterniciţii Puterilor Centrale.

— Toate ! rosti apăsat Averescu.

— In cazul acesta rămâne la voia majestăţii sale să hotărască.

— Semnez ! declară Ferdinand cu voce răstită şi grăbită.

Intinse o mână tremurândă spre călimară, trase cu cealaltă un document pe care primul-ministru i-l pusese alături. Dar, din congestionat cum era, obrazul lui deveni palid. Il văzu pe Carol sculându-se dela colţul mesei şi îngăimând :

— Vă rog să-mi daţi voie ca în...

— Ce pofteşti ? îl întrerupse regele cu tonul sever şi dispreţuitor pe care îl avea totdeauna faţă de fiul său. Stai jos !

Carol se încurcă, vru să se aşeze şi iar se ridică.

— Să auzim pe alteţa sa ! glăsui Brătianu cu aer protector presimţind că se va întâmpla ceva care-i va fi pe plac.

— In numele mamei mele, spuse repede Carol (Ferdinand tuşi, gândind că nevastă-sa îl păcălise totuşi) ţin să vă aduc la cunoştinţă că ea şi femeile române sunt împotriva păcii... Că ea cere ca majestatea sa regele să abdice şi...

— Stai jos ! strigă, răguşit, Ferdinand a cărui figură era iar stacojie.

Carol lunecă pe scaun, dar în clipa aceea se sculă, deşirat, Averescu :

— Rog pe majestatea voastră să-mi primească demisia. Incidentul acesta...

In liniştea de moarte care se aşternu fu auzit peste

o clipă scârţâitul uşor al uşii. Carol se strecurase tiptil pe lângă zid şi ieşise.

Cu mulţumire lăuntrică dar şi cu experienţa lui veche de om politic, Brătianu se grăbi să intervină. Era bine că incidentul se produsese, dar era necesar ca el să rămână fără urmări.

— A fost — spuse el — ieşirea unui tânăr care cu siguranţă că a vorbit în numele său propriu. A folosit numele mamei sale, dar a spus ce a gândit numai el. Domnul general are o sarcină grea şi nu se poate da în lături dela îndeplinirea ei.

Scăpat din încurcătură, Ferdinand se sculă, strânse mâna lui Brătianu, strânse mâna lui Averescu, îl bătu pe general pe umăr, îl rugă cu voce răguşită, umilă :

— Da, da, treci peste incident... Te asigur că îşi va primi pedeapsa.

Pe când se îmbrăca la garderobă, Argetoianu îi spuse lui Prezan mestecând din ţigara de foi :

— Dumneata îmi comunicaseşi — nu e aşa ? — vorbele regelui că mai bine îşi taie o mână decât să iscălească... Uite c'a iscălit...

Prezan se aplecă să-şi bage cismele în galoşi prefăcându-se că n'aude.

In locul ceaiului sălciu, bolnavii capătă în dimineaţa aceasta lapte, cornuri, unt şi magiun. Unul din salon a aflat că la prânz li se va da supă şi mâncare cu prune. Li s'au schimbat cămăşile, cearşafurile şi feţele de pernă.

Se miră şi se întreabă.

— Măi, ce să fie astăzi ? Dacă am fi pe front, am zice că s'a pregătit un atac. Vor să murim sătui... Şi curaţi, căci ne dădură alte cămăşi... Dar aşa ? Te pomeneşti că s'o fi încheiat pacea, ori că vine regele cu regina aici... Uite-le pe cucoane că s'au gătit şi ele... Intră şi ies, ies şi intră şi-şi vorbesc la ureche. Mare lucru de nu ne-om învârti astăzi şi de ţigări !

Se învârtiră mai curând decât se aşteptau, fiindcă nu au isprăvit de băut laptele, de mâncat pâinea, untul, magiunul, când sanitarii le aruncară câte un pachet de „Meseriaşe" pe pat.

Oamenii erau la întâia ţigară şi se minunau încă de chilipirul care căzuse pe capul lor. Stăteau de vorbă, unii despre mâncarea care îi aştepta la prânz. Incepeau să se arate mofturoşi.

— De ce supă ? Mai bun ar fi fost un borş — un borş cu perişoare şi cu un ardei iute. Şi prune.. Scârţ ! Mâncare pentru copii.

— Un pilaf, neică, un pilaf ar fi mers. Ori un ghiveci.

— Dar, ce zici, dacă se îndurau să facă nişte sarmale ?

— Cum să le facă, leat ? La alea ar fi trebuit să puie carne de porc. Prunele merg şi cu carne de cal.

— Taci, măi, nu mă scârbi !

Ca împinsă de o furtună, sări în lături uşa salonului. In pragul ei s'au ivit doctorii şi cucoanele care, ca să facă loc altora dela spatele lor, înaintară câţiva paşi.

Bolnavii văzură întregul personal al spitalului, dela doamna Maruca, prietena reginei, până la surorile care cărau ploştile de sub paturi, şi dela colonelul-medic până la sanitari.

Inafară de colonel, îmbrăcat în dolmanul cu trese, şi de doamna Maruca, înfăşurată în blană, ceilalţi şi celelalte se înfăţişau în halatele albe, dar, spre deosebire de celelalte zile, halatele erau purtate acum peste paltoane şi peste mantale. Ca nealtădată, la pieptul tuturora era o cocardă tricloră.

I se făcu semn unui sanitar şi acesta înaintă din coridor în sală cu un steag.

O doamnă, Runcu, prietenă la rându-i cu doamna Maruca, puse o mână pe lemnul steagului şi începu să vorbească. Era măruntă, agitată întotdeauna şi certăreaţă. Ii certa pe bolnavi şi făcea observaţii personalului de serviciu. Emoţia se citea pe figura ei şi se desprinse şi din tremurul glasului.

— Soldaţi... Eroism... Oituz şi Mărăşeşti... Ştefan cel Mare... Majestatea sa regele... Regina noastră... Franţa... Berthelot... Pace ruşinoasă... Recunoştinţă...

Bolnavii nu pricepură la început nimic fiindcă glasul doamnei Runcu era foarte pripit şi supărat. Ii uluise năvala doctorilor şi a cucoanelor, steagul pe

6435 — 2. Zilele Vieţii Vol. IV.

care doamna îl luase din mâna sanitarului, şi cuvântarea ei. Dar s'au dumirit, unii mai curând, alţii abia când apriga vorbire luă sfârşit.

Cuvântătoarea le spusese că s'a încheiat pacea ruşinoasă din cauză că trădătorii au silit mâna regelui să semneze. Insă eroii dela Oituz şi Mărăşeşti, cei care au murit şi cei care sunt răniţi, se împotrivesc. Ei sunt urmaşii lui Ştefan cel Mare care, din mormânt, le cere să ducă mai departe războiul. „Trebue — striga ea — să ieşim în Piaţa Unirii, să mergem la palat şi să încredinţăm pe majestatea sa regele şi pe buna noastră regină că suntem lângă ei. Nemţii vor să-i alunge, şi să aducă pe un alt prinţ al lor, dar noi ne împotrivim. Dacă alţii nu vor să se mai bată, se vor bate răniţii până la înfrângerea inamicului. Nemţii au silit misiunea franceză să plece. Azi e o zi de doliu căci pleacă aliaţii noştri. Le datorăm recunoştinţă, astfel că, dela palat, ne vom duce cu flori la gară unde vom striga: Trăiască Franţa! Trăiască Berthelot!".

Mai emoţionată şi mai supărată decât când începuse, doamna Runcu săltă steagul şi-l flutură, apoi îl trecu sanitarului.

Toată lumea grămădită în uşă se retrase şi porni mai departe prin saloanele celelalte.

Supraveghetoarea de aci, rămăsese.

— Haide, băieţi, repede! le spuse ea zorită. Vi se aduc îndată efectele să vă îmbrăcaţi şi să mergem.

După ce supraveghetoarea ieşi pentru a se duce la magazie, răniţii s'au uitat unul la altul, încă neştiind ce să creadă şi ce să spună. Vreo doi, mai ageri la minte, mai cu piper pe limbă, dădură drumul vorbii:

— Iaca, fraţilor, că se lămuri chestia cu laptele, cu untul şi magiunul... Cu ţigările... Cu prunele cu carne... Hăhă... şi cu primenelile... Hăhă...

— Eu ziceam că plecăm acasă şi, când colo, cucoana îi trăgea cu Ştefan cel Mare şi cu franţujii...

— Dacă nu vor ăi teferi să se mai bată, să ne batem noi ăştia, schilozii...

— Mă, şchiopule, tu ai să-l arzi la moacă pe neamţ cu cârja...

— Şi ciungul, hăhă, cu boanta lui...

Tăcură când au intrat sanitarii cu nădragii, mantalele, bocancii şi capelele, pe care le aruncară pe podea.

— Zor, vitejilor, zor! spuseră ei în glumă şi plecară să care alte bulendre pentru răniţi din saloanele celelalte.

Bolnavii de aci începură să se scarpine pe după ureche.

— Ce facem, fraţilor? întrebă unul.

— Păi să mergem, răspunse altul. Ordinul e ordin.

— Ordinul mă-si! răbufni al treilea.

— Leagă căţeaua, mă! se înfurià al patrulea. Dece înjuri? Te-ai dat şi tu cu nemţii? Trebue să mergem, că de-aia suntem români. Bolşevicule!

— Ai sictir!

— Are dreptate ăla. Mai bine mergem încă odată pe front decât să trăim cu pacea lui Averescu şi a lui Marghiloman.

— Cine vorbeşte! Dece nu te duci la regiment, că nu mai ai nici pe dracu?

Cearta se întinse în tot salonul. Soldaţii îşi aruncau vorbe aspre. Ajunseră la înjurături şi la ameninţări. Din vreo patruzeci câţi erau, zece doisprezece se repeziră la efectele trântite lângă uşă. Se îmbrăcară. Incă vreo cinci se urniră şi ei din paturi.

— Noi ne ducem aşa de-ai dracului. Să mai vedem ce este în oraş.

— Aiurea! Vă e frică.

In timp ce aceştia şi cei dintâi îşi trăgeau pantalonii, se încălţau, îşi puneau mantalele, ceilalţi rămaşi în paturi îşi băteau joc de ei.

Se înapoie supraveghetoarea. Veni după ea doamna Runcu.

— Haide, băieţi! Gata? Celelalte spitale au pornit.

Când văzu că numai o parte erau îmbrăcaţi şi că mai mult de jumătate stăteau lungiţi, cu păturile trase peste bărbie, vorba îi rămase în gură. Şi aci, prin urmare, se întâmplase ca şi'n alte saloane. Erau şi aci soldaţi care dovedeau că nu sunt patrioţi.

— Voi nu vă ridicaţi? Voi nu sunteţi români?

Cei cărora li se adresa, enervată, o priveau posaci. Nu-i răspunse niciunul.

Ea izbucni:

— Ruşine! Vreţi să rămâneţi cu duşmanul, să vă pună la jug ca pe boi. Boilor!

Năvăliseră în dimineaţa aceea, în toate spitalele din Iaşi, doamnele însoţite de doctori, şi tot astfel li s'a vorbit răniţilor: să iasă în Piaţa Unirii, să meargă la palat, să pornească apoi la gară pentru a striga „ura" la plecarea misiunii franceze. Dar, ca şi la spitalul doamnei Maruca, soldaţii s'au împărţit în două tabere: unii care n'au vrut să meargă, alţii care, din convingere, frică sau pentru a se învârti prin oraş, au dat ascultare îndemnului. Pretutindeni, oamenii se luară la harţă, se înjurară şi se batjocoriră.

Convoaiele au pornit după ce doamnele îşi şterseră lacrimile de pe obraz. Le scosese din fire lipsa de patriotism a răniţilor care, nici măcar la spitalul condus de Marioara Ventura, nu răspunseseră cu unanimitate îndemnului, deşi ea le spusese o poezie şi, înafară de tricolorul românesc, îl fluturase şi pe cel

francez. Se temea fiecare că alte doamne vor fi mobilizat mai mulţi soldaţi. Se consolau în acelaş timp cu gândul că altele vor fi putut să scoată mai puţini.

Se pierduse timp cu certurile, aşa că acum se dădea zor. Când mai ajung în centru, când se ţin cuvântările, când manifestează la palat şi la gară?

— Mai repede! Mai repede! li se spunea răniţilor.

Ei voiau să meargă mai repede, însă drumul era lung, uliţele erau înzăpezite, şchiopii se împiedicau în cârji.

In capul fiecărui convoi, un sanitar purta un steag mare. Urmau doamnele şi doctorii, cu bonete pe cap, cu cocarde pe pieptul halatelor îmbrăcate peste paltoane, blănuri, dolmane.

— Mai repede! Mai repede!

Pricepută în căutarea şi găsirea de efecte spectaculoase, Marioara Ventura scosese şi câţiva răniţi pe brancarde.

Invalizii în cârji obosiră cei dintâi, şontocăind pe drumurile cu gropi şi cu omăt. Obosiră şi alţii. Le părea acum rău că n'au făcut ca tovarăşii lor care rămăseseră la căldură.

Piaţa Unirii începu să se umple. Când sosea un convoi, celelalte care ajunseseră mai înainte erau îndemnate să bată din palme şi să strige „ura". Semnalul îl dădeau doamnele care, cu necaz sau bucurie, vedeau dintr'o ochire că prietenele lor au avut mai mult sau mai puţin noroc decât ele şi au venit cu o coloană mai mare sau mai mică. Se entuziasmară în chip deosebit când, cu un cortegiu, sosi şi prinţesa Elisabeta.

A vorbit de pe soclul statuii un ofiţer. A vorbit şi o cucoană. Cu aprindere, dar scurt, căci nu era timp.

— La palat! La palat! se auziră strigăte ascuţite de femei. Repede! Repede!

Coloanele fură înşiruite la repezeală, răniţilor li se dădu ghes, astfel că multora dintre ei le sări ţandăra :

— Mai domol, doamnă ! Mai încet, cucoană ! Nu mă împinge, domnule doctor. Uite, mi-a căzut pansamentul.

In graba de a trece pe sub ferestrele palatului, convoaiele se amestecară. Şchiopii erau izbiţi, rămâneau în urmă, se necăjeau şi dădeau drumul înjurăturilor.

— Ura ! Ura !

Mulţi strigau „ura“ fără să ştie pentru ce. Se dumireau pe urmă când, întorcând capul, vedeau într'un balcon un ofiţer cu barbă şi o cucoană.

— Il văzuşi pe rege ? O văzuşi pe regină ?

— Ei erau ?

La gară ajunseră mai puţini de jumătate dintre invalizii care au fost în Piaţa Unirii şi au trecut apoi pe strada Lăpuşneanu. Ceilalţi rămăseseră de căruţă, unii întradins, alţii pentrucă erau la capătul puterilor. I se rupsese unuia cârja şi sălta într'un singur picior. Li se deslegaseră altora, pansamentele. Cei cu răni mai uşoare şi mai voinici gândiră că au prilejul să mai hoinărească prin centru. Dar între mulţi dintre ei se iscară vorbe. Ajunseră la ceartă.

— Aşa ne trebuia !

— Ce ne trebuia, mă ?

— Păi, ce căutarăm aici ? Nu ne-am săturat de război ?

— Adevărat.

— Cum adevărat, frate-miu? Adică tu eşti cu nemţii?

— Sunt cu mă-ta şi tat-tu ! Faci pe grozavul căci eşti sigur că te reformează. Da eu nu mai am poftă de regiment.

— Huideo, bolşevicule!

— Care bolşevic, mă? Ceara lui tat-tu mare!

Când regele şi regina au trecut în maşină prin Piaţa Unirii, ducându-se şi ei la gară pentru a fi de faţă la plecarea misiunii străine, văzură lângă statue grupuri de invalizi încăieraţi. Sburau cârjile şi bastoanele. Auziră înjurături.

Muncitorii socialişti rămaşi în Bucureşti se întâlneau la unii şi la alţii, în grupuri mici. Erau puţini. Intre cei din teritoriul ocupat şi cei din Moldova se întindeau reţelele de sârmă ghimpată dela Siret. Printre ele se putu face în vreo două rânduri legătura cu ajutorul unor soldaţi germani, socialişti şi ei. Schimb de informaţii. Schimb de vederi. Vederile erau la fel cu privire la schimbările din Rusia. Revoluţia rusă va veni încă odată în ajutorul muncitorimii din România, o va însufleţi, îi va dărui învăţăminte pe care muncitorii ruşi le-au plătit cu ani de lupte grele. Trebue salutată!

Autorităţile din Moldova şi cele germane din Muntenia constatară că manifestele care s'au împrăştiat, unele bătute la maşină, altele tipărite, aveau aproape acelaş conţinut. Nici nu se putea altfel dacă redactorii lor se aflau pe aceeaşi poziţie.

Grija autorităţilor era ca manifestele să nu ajungă în mâinile soldaţilor. Nu numai că ajunseră, dar se făcu alarmanta constatare că unele erau răspândite de ei. Gazetele din Iaşi au făcut tămbălău într'un rând că, în gara Cuza-Vodă, trei soldaţi români şi unul rus trecuseră prin toate vagoanele unui tren militar şi lăsaseră manifeste. Mai grav era că soldaţii din tren le-au ascuns când ofiţerii au vrut să le confişte.

In Bucureşti, poliţia română şi cea nemţească se străduiau să-i descopere pe cei ce scriseseră manifestele care, în mai multe rânduri, au ajuns chiar pe front. In ele se protesta în contra rechiziţiilor; erau puşi în aceeaşi oală şi conducătorii poporului român şi ai celui german; erau îndemnate femeile să iasă în stradă pentru a cere pâine şi lemne; când izbucni revoluţia din Februarie 1917, exprimară bucuria poporului muncitor; în Octombrie din acelaş an, bucuria exprimată de ele a fost şi mai mare. La 1 Mai, anul trecut, socialiştii ceruseră autorităţilor ocupante învoirea să organizeze o serbare şi să scoată un ziar festiv. Cererea fu respinsă, dar ei se adunară în două grădini: în cea a lui Topală dela Bucureştii-Noi şi în grădina de zarzavaturi pe care o luase Frimu cu chirie la Cotroceni. Tipăriră şi un manifest pentru care Frimu fu ţinut trei zile la poliţie. Un manifest a fost răspândit şi în preajma Intâiului Mai din 1918. Era atacat imperialismul german, erau atacate burgheziile de pretutindeni, era slăvită încă odată revoluţia muncitorilor şi ţăranilor.

Pentru multe motive, comandamentul german socoti nimerit să procedeze acum cu străşnicie: pentru faptul că mulţimile se mişcau ştiind că, dacă s'a încheiat pacea, trupele ocupante îşi vor lua într'o zi tălpăşiţa; pentru faptul că se simţea în aer apropierea încetării războiului prin înfrângerea Puterilor Centrale; pentru împotrivirea tot mai dârză faţă de rechiziţii; pentru tot mai îngrijorătorii fermenţi de descompunere în rândurile armatei.

S'au produs şi alte fapte care au pus în încurcătură comandatura.

Veneau din Moldova demobilizaţii care aveau faţă de autorităţi o atitudine recalcitrantă. Ofiţerii de re-

zervă erau în uniformă și li se făceau pe stradă, în restaurante, la teatru, manifestații de simpatie. Soldații purtau și ei — care o capelă, care un veston. Reîncepând să lucreze în ateliere, în întreprinderile mai mari, arătară că mai veneau din Moldova și cu voința de nu se mai lăsa exploatați și de a nu mai primi să trăiască existență de rob. Luptaseră în tranșee. Pentru ce au luptat? Ca, acum, să umble tot cu grumazul încovoiat? Au trăit în apropierea și chiar în mijlocul soldaților ruși care, dimpreună cu întregul lor popor, deveniseră liberi. Nici ocupanții, nici stăpânii care se vor întoarce în curând înapoi, nu pot, nu vor putea să-i mai sperie și să-i împiedice de a-și făuri alt destin.

Socialiștii se adunau aproape fățiș sub nasul comandaturii și, tot sub nasul ei, în câteva ateliere muncitorii făcură greve.

O lecție trebuia dată. După răspândirea manifestului au fost arestați conducătorii muncitorilor iar Alecu Constantinescu fu condamnat la moarte. Alecu avusese însă grijă să se ascundă.

Cam în aceeași vreme au făcut grevă ceferiștii din Iași. Un memoriu al lor, prin care arătau că nu mai pot trăi cu salarii de foame, că nu mai vor să lucreze sub regimul militarizării, că ajunge de când sunt mobilizați, fu respins de autorități. Aceluiaș memoriu cenzura nu-i îngădui să fie publicat. Muncitorii încrucișară brațele. Veni între ei prefectul cu vorbă ademenitoare după ce își dădu seama că nu putea nici să-i aresteze cu ghiotura, nici să folosească armata în contra lor. Le ținu un discurs patriotic, dar muncitorii i-l retezară:

— Suntem sătui, domnule prefect, de vorbe mari și late. Nu mai merge. Vrem fapte. Salarii. Pâine. Tot noi și tot noi să răbdăm, să facem sacrificii? Mai faceți-le și dumneavoastră.

Cei cu trecere mai mare printre ceferiști au fost demobilizați și trimiși în teritoriul ocupat, să-i frece ocupantul sau să-i facă acestuia zile amare. Celorlalți li se dădu un spor de salarii.

Dar, peste vreo două săptămâni, făcură grevă lucrătorii dela Atelierele militare. Cereau și ei ușurarea condițiilor de viață și demobilizarea. Tovarășul Mitică era în elementul lui. Mai mult decât alții el contribuise la trezirea conștiinței croitorilor și cismarilor care, din toamna lui 1916 și până în primăvara lui 1918, își scoseseră ochii în clădirea întunecoasă a Palatului Administrativ. Vorbi cu înflăcărare, ieși cu ei în stradă unde se ciocniră cu jandarmii. Mâncară bătaie, dar nici jandarmii nu scăpară nevătămați. In lotul arestaților se găsea și Mitică. Deși a mai primit o porție de pumni la prefectură și la comenduire, el era fericit că se putuse în sfârșit manifesta din nou. Ce puteau să-i facă? Să-l demobilizeze și să-l evacueze la București.

— Unde e sergentul care lua mereu apărarea croitorului acela zănatec? întrebase căpitanul când lucrătorii se înapoiară la lucru.

Sergentul, meșterul lui Mitică, era și el printre arestați.

— Văzuși, domnule căpitan — îi spuse căpitanului cu ton dojenitor, maiorul — îl luai pe garanție pe nebunul acela... Ii dădeai zor că nu este periculos.

— Maiorule, maiorule — se adresă colonelul, maiorului, după ce lucrurile reintrară în matcă — am avut eu dreptate când nu vedeam în croitorul dumneavoastră un om într'o ureche? Bine că s'a terminat și așa.

La brutării pentru pâine și la prăvălii pentru zahăr, coada începea de cu seară. Familiile își împărțeau rolurile: bărbatul la ușa brutăriei, nevasta acolo unde se scrisese că va fi zahăr. Dacă aveau copii, copiii ședeau

până aproape de miezul nopții, apoi veneau părinții care așteptau până a doua zi, iar copiii, cu ochii cârpiți de somn, se duceau la culcare. Oamenii încingeau vorbă, pe urmă osteneau și moțăiau de-a'n picioarele, pe urmă se trezeau și luau vorba de unde o lăsaseră. Băga de seamă unul că vecinul era altul decât cel pe care îl cunoscuse mai adineauri. Cât ațipise el, alții îi trecuseră înainte. Se iscau certuri din pricina aceasta. Când își pierdeau răbdarea, băteau cu pumnii în oblonul brutarului sau al băcanului:

— Hai, fraților, sculați-vă, că nu sunteți boieri!

Oblonul se ridica spre ziuă și începea atunci învălmășeala, fiecare vrând s'o ia înaintea celuilalt.

— La rând! La rând! Nu te înghesui, femeie! Hei, șefule, dormiși toată noaptea și acum te înfigi? La urmă!

Un sfert dintre cei din fața brutăriilor rămâneau fără pâine. Mai mult de jumătate din lumea dela băcănii n'apuca zahăr.

— Nu mai este, s'a isprăvit! spuneau brutarii, spuneau băieții de prăvălie și lăsau obloanele în jos.

Așa dar, bărbații, femeile așteptaseră o noapte întreagă pentruca acum să plece cu mâna goală — fir-ar rânduirea boierească în pușcărie... Era desmăț și astăzi, cu mașini, pe străzile Iașului și la Copou, mai cu seamă că plimbăreților nu le mai era frică de soldații ruși. Erau chiolhanuri în restaurante și sindrofii la Tuffli și prin case. Vorbea lumea că fete din familii bogate se lăsaseră răpite pentru o noapte. Tuna profesorul Iorga, în gazeta lui, că anumite boli au năvălit în „societatea bună". Societatea bună trăia în belșug și-și îngăduia toate plăcerile. In locul francezilor veniseră ofițerii nemți strânși ca în corset, cu cisme de lac până peste genunchi, cu mustăți blonde și cu monoclu. Foarte manierați și nemții. Se putea petrece și cu ei.

Era aruncată o piatră în oblonul dughenii. Câteva brutării, câteva prăvălii au fost devastate pe urmă.

Intr'o dimineață, săracii porniră spre locuința generalului Leonte, răspunzătorul Intendenții, și-i bombardară casa cu bolovani. Făcură tot astfel, altădată, la colonelul Barca, directorul Manutanței.

Pentru a împiedica atari manifestații, o ordonanță interzise circulația în grupuri mai mari de cinci persoane.

Se iviseră cazuri de scorbut în armată.

Intr'o zi, o coloană de vreo două sute de bărbați și femei se duse la prefectură, la comenduire, la primărie și manifestă sgomotos. Dar — lucru care nu mai fusese văzut până atunci — în capul coloanei doi soldați purtau un cazan iar alt soldat, cu șorț și tichie de bucătar, vâra un linguroi în cazan și arăta lumii de pe trotoare ce mănâncă armata.

— Uite, striga el, ne țin cu arpacaș și cu carne de cal, să ne îmbolnăvim! Să ne dea drumul acasă!

Din prefectură ieșiră năvalnic vreo zece jandarmi care au pus mâna pe cazan și pe soldați și au fugit apoi cu prada înăuntru.

Secetă grea. N'a plouat nici în Moldova, nici dincoace în Muntenia și Oltenia. Va fi cu adevărat un an de flămânzire. Iar atâta cât va putea să dea pământul arat și semănat numai pe alocuri și neudat nicăieri, pământ crăpat și aspru ca mâinile și picioarele țăranilor, vor lua moșierii și vor lua ocupanții.

Mackensen știa că mult nu va mai rămâne în România. Că războiul lua o întorsătură grea pentru Germania. Primise de altfel ordin să trimită în patrie cât mai multe grâne și vite și ce va putea să mai smulgă. Trebuia ajutată și Austria unde era foamete cumplită și descurajare. Austria trebuia ținută alături de Germania.

Inăspri rechizițiile și-și întinse cererile și asupra Moldovei. Din Muntenia jefui o altă cantitate de aramă și cositor. Dădu ordin să se desvelească acoperișurile caselor mari și ale instituțiilor, înlocuindu-se zincul cu carton gudronat. Expedie în vagoane vacile pe care țăranii n'apucaseră să le taie sau să le ascundă iarăși în păduri. Declară sechestrată întreaga recoltă din teritoriul ocupat, lăsând pentru fiecare cap de locuitor numai câte cinci sute de grame de păpușoi pe zi. Diferența până la o anume cantitate de grâu și porumb,

guvernul trebuia să i-o dea din Moldova. Tot astfel și în ce privește vitele.

Dar oamenii lui Mackensen prădau și pe cont propriu. Luau obiecte de prin case și le vindeau, ori le trimiteau în Germania. Confiscau pentru ei boi, vaci, porci, pasări din bătătură pe care, în parte, le vindeau, în parte le mâncau.

Desgustat, mareșalul spuse în gura mare:

— Am venit cu o armată de soldați și am să plec cu o bandă de tâlhari.

Drumurile Moldovei erau colbuite, pustii. Nu le mai bătătoreau regimentele care lăsaseră pe marginea șanțurilor stârvuri de cai. Nu se învrednicise nimeni să îngroape animalele, și ele zăceau, unele înfățișând numai schelete albe, altele, moarte mai de curând, cu pielea plesnită, cu carnea putrezită, cu boturi rânjite. Colcăiau pe stârvuri roiuri de muște mari. Trăgeau, pe alocuri, de ele, câini flămânzi.

Câmpurile erau îngălbenite sau roșcate de parcă le pârjolise focul. Ici colo, trudeau pâlcuri de bărbați și femei cu trupuri costelive, cu obraji pământii. Când se întindeau să-și îndrepte șalele, scuturau țărâna de pe mâini și priveau cu dușmănie cerul. Nicio umbră de nor. Priveau cu dușmănie soarele. Dogorea. Nicio adiere de vânt. Oftau femeile; mârâiau și înjurau bărbații. Işi făceau treaba lor și o făceau și pe-a vitelor, trăgând la plug, înhămându-se la căruțe. Vitele aveau și ele guri ce trebuiau hrănite. Le-au tăiat și le-au mâncat. Le-au vândut pe preț de nimic. Le-au dat și de pomană.

Până o ieși ce-o ieși din pământ, s'au dus la curte și au cerșit o mână de grâu, o mână de porumb. In unele locuri au căpătat, în altele au fost alungați. Se înfuriară, sparseră magaziile, îi ciomăgiră pe vechili, îi puseră pe fugă pe arendași.

In partea dinspre munte, unde erau mulţi fără pământ, cerură să li se dea petece în arendă. Unde au întâmpinat uşi lăcătuite şi urechi surde, intrară cu plugul în moşia boierului. Să poftească şi să-i scoată boierul de acolo pe cei care au făcut şase ani de concentrare şi aproape doi ani de război! Cu cine să-i scoată? Cu jandarmii? In aceştia intrase frica morţii, cu toate că stăpânirea îi mutase dintr'o comună într'alta, dintr'un judeţ într'altul ca să nu se răzbune pe ei demobilizaţii pentru câte făcuseră în lipsa acestora. Se plângeau jandarmii:

— Greu şi amar! N'o să ne mai putem atinge de acum încolo de nimeni... Cum facem o mişcare, ne răsare înainte unul — ba că e mutilat, ba că e decorat...

Li se dădu ţăranilor în unele locuri şi pământ cu chirie. Cu chirie mai omenească dar şi cu chirie care lua oamenilor şapte piei din spinare. De nevoie bărbaţii au iscălit, însă atunci le săriră femeile în cap. Dece au primit? Dece au iscălit? Dece sunt proşti? Să-l rupă cu bătaia pe boier, pe arendaş! Au stat în tranşee atâta vreme şi tot nişte nevolnici au rămas.

Ele, femeile, rupseră învoielile. Tot ele s'au năpustit la primăria Ibăneştilor din Dorohoi, cu beţe în mână, şi şi-au bătut bărbaţii care primiseră să plătească o arendă mai mare pentru o falce.

Luna Septembrie a fost bogată în evenimente. Trosneau poziţiile Puterilor Centrale. Frontul dela Salonic se puse în mişcare. Bulgaria fu bătută. Oamenii politici de acolo îl înlocuiră pe Ferdinand cu Boris. Cerură pace. Cavaleria franceză înainta spre Sofia. Turcia era de multă vreme pentru Germania „aliatul bolnav", cum era şi Austria ale cărei unităţi dezertau în massă. Noul cancelar al Reichului, prinţul Max de Baden, se adresă preşedintelui Wilson cu propuneri de armistiţiu şi de începere a tratativelor de pace pe baza cunoscutelor 14 puncte ale acestuia.

Se întinse în Moldova, în mai toate oraşele, o epidemie de gripă. Apăru tifosul. Incă odată mii de făpturi omeneşti plătiră tribut morţii. Mărturisi cu prilejul acesta un preot din Târgul-Frumos că, în iarna trecută, când bântuise exantematicul, el îngropase, în trei luni de zile, patru mii de soldaţi.

S'a mai întâmplat în această lună, ceva: fuga moştenitorului.

Cât ţinuse războiul, el se plimbase pe la diferite comandamente. N'a avut sub comanda sa o unitate, nu a luat asupră-şi nicio răspundere. Când Bucureştii erau în ajun de a cădea, făcuse un chef straşnic la Ploieşti. In ziua când în Capitală intra duşmanul, făcea altă petrecere la Buzău. In iarna cu lipsuri şi cu exan-

tematic, prezența lui era semnalată la statele-majore ale diviziilor unde se puneau la cale, imediat, banchete. La Regimentul 6 Vânători avea încă din anii neutralității prieteni puși la proba devotamentului și a orgiilor. Pe atunci era, dimpreună cu ei, filo-german, spre disperarea mamei. La postul de comandă al unității erau descărcate din mașini sticle cu șampanie și tăvi cu fripturi. Erau uneori descărcate din mașini și femei. Ca să se simtă mai la larg plecau, din când în când, cu toți la Bacău. In vara încleștărilor grele a fost văzut odată la Mărășești, departe de poziții, și atunci victoria repurtată acolo de ostași s'a pus în seama lui și a căpătat decorația cea mai mare. Spre disperarea tatălui său, a trecut de partea mamei și a făcut o boroboață într'un consiliu.

Nu s'a știut decât într'un cerc restrâns că, în vremea aceasta, el se îndrăgostise. Ferdinand nu bănuia nimic. Maria fusese informată dar i-a dăruit complicitatea ei. O aventură. Trece. Avusese băiatul ei atâtea întâmplări cu femei tarifate, cu femei din înalta societate și chiar din anturajul ei. Avusese și cu fete de demnitari. Mersese mai greu cu acestea din urmă, dar mama a izbutit să înnăbușe, totdeauna, scandalul.

Părintelui îi ajungeau câte odată la cunoștință isprăvile moștenitorului, îl urechea pe el, se certa cu nevasta. Ea îi amintea atunci că nici el, în tinerețe, nu fusese mai breaz.

De data aceasta întâmplarea luă proporții de catastrofă. Complicii prințului își pierdură capul. O informară pe regină care își pierdu și ea capul. Plânse la pieptul prietenelor sale gândindu-se: ce va spune Nando când va afla? Când acesta află, își smulse barbișonul, își împroșcă nevasta cu insulte, se întrebă și-o întrebă pe ea: ce va spune lumea când scandalul va să devină public?

Asta le mai lipsea când nu știau dacă și cât timp vor mai putea să rămână în țară.

Carol se încurcase cu o domnișoară care, ascultând într'o măsură de sentimente proprii și în altă măsură de îndemnurile familiei, nu mai vru să-l descurce. Aventura îmbrăca alt caracter. Dece să fie ea una dintre multele fete cu care prințul avusese legături pe care grija mamei le întrerupsese la timp? Dece să nu devină principesă cu drepturi legale — eventual să ajungă regină?

Cu un cec de 200.000 de franci în buzunar, dat de administratorul Domeniilor, Carol își luă tălpășița cu fata. In momentul când Maria și Ferdinand se certau și se temeau de ce va gândi lumea, de ce vor scrie gazetele, de ce va vorbi Parlamentul, fericiții își puneau capul sub un patrafir de popă la Odesa.

Acolo veniră apoi curierii palatului aducând prințului implorările mamei și amenințările părintelui. Fiu ingrat și victima perfidiilor unei femei — îi spunea ea — întoarce-te. Increde-te în mine. Voi ști, ca în atâtea alte împrejurări, să aranjez lucrurile. Dă-i femeii cecul și să plece în lume. Dacă nu este mulțumită, îi voi dărui din bijuteriile mele. — Ești un dezertor! i se comunica din partea regelui. In calitatea mea de șef al familiei și de comandant al armatei, îți ordon să te constitui prizonier. Ți-am dat un arest de două luni și jumătate. Dacă nu — te desmoștenesc.

Prințul își făcu luna de miere și reveni în țară. Dar reveni cu ea.

In vremea aceasta, lumea vorbise, gazetele scriseseră, câțiva deputați, amatori de reclamă, au pus întrebări guvernului și s'au exprimat fără ocoluri la adresa coroanei. Regina apelase la prietenii ei cei mai buni. Plânsese:

— Ce nenorocire! Ajutaţi-mă! Liniştiţi-l pe rege. Căutaţi o soluţie.

Regele consultase şi el pe oamenii politici. O învinuia pe regină că a tăinuit şi a încurajat legătura odraslei. Declară că este hotărît să-l excludă pe prinţ din familie. Când vreo doi dintre sfetnici îl aprobară, fiind de părere că prinţul nu era la întâia greşeală, regele se posomorî.

— Credeam că veţi fi pentru soluţia împăcării, le spuse el. E tânăr. N'are experienţă. Dacă am încerca să-l smulgem de sub influenţa acelei femei? Să-i acordăm ei o despăgubire şi s'o trimitem în străinătate? Să anulăm căsătoria? I-am dat prinţului un arest de şaptezeci şi cinci de zile. Nu e destul? I-am poruncit să vină şi să-şi facă pedeapsa.

Pentru ochii lumii, i se fixă lui Carol arestul la Bicaz. Dar nu era un secret pentru nimeni că acolo el se afla cu femeia lui şi cu un cerc de ofiţeri. Făceau excursii, mâncau bine, beau şi dansau.

Nădejdea părinţilor era că el se va plictisi de nevasta care rămăsese gravidă, ale cărei forme se rotunjeau, al cărei obraz se urîţea. Maria încerca să-i atragă lui Carol luarea aminte asupra altor femei. Tot ea începu să cugete unde anume ar putea să-i găsească o femeie dintr'o casă regală. Regele fusese sfătuit de Brătianu să-şi trimită fiul într'o călătorie în jurul lumii, dar ideea prezenta neajunsul de-a nu putea să fie folosită decât după terminarea războiului. Până atunci, femeia care provocase atâtea complicaţii va fi mamă.

Tot ţanţoşi se urcau în maşini şi coborau din ele ofiţerii germani. Ordonanţele afişate pe garduri şi pe ziduri erau redactate în aceeaşi formă arogantă. Patrulele continuau să circule pe străzi. Dar lumea din Bucureşti băgă de seamă că ofiţerii se răriseră pe trotoarul căii Victoriei şi prin localuri. Avuseseră loc incidente între ei şi populaţie. Unii au fost apostrofaţi de cetăţeni spătoşi care pe urmă s'au pierdut în mulţime: „Haide-hai, făceţi-vă bagajul că aţi feştelit-o şi voi!". Intr'un restaurant, un locotenent român demobilizat s'a suit pe un scaun, a ţinut un discurs şi apoi, cu gesturi de dirijor, a îndemnat publicul să intoneze cântece patriotice. Ofiţerii germani din local se grăbiră să facă plata.

Locul lor de întâlnire continua să fie hotelul de lângă Ateneu. Acolo, mâncau, beau şvarţuri şi citeau reviste. Organizau ca şi mai înainte serate dansante în hall, dar femeile din societate şi chiar cele adunate de pe trotoare, care altădată roiau în mijlocul lor, se împuţinară. Nu le mai interesau nemţii şi chiar le era frică să fie văzute acum cu inamicul.

Ei între ei, ofiţerii lui Mackensen formară grupuri deosebite. Austriacii se izolară de germani. Germanii

avuseseră totdeauna o părere proastă despre capacitatea de luptă a aliaţilor austriaci, amatori de femei, cu zorzoane la uniforme ca eroii din operete. Se bătuseră prost pe fronturi iar acum se grăbeau să dea bir cu fugiţii.

Ordonanţele comandaturii cereau populaţiei respect şi supunere faţă de autoritatea ocupantă, dar de ele nu se mai temea nimeni. Erau rupte.

Circulau patrule care acum erau înarmate până în dinţi. Se băgă însă de seamă că soldaţii călcau numai prin mijlocul drumului, că privirile lor erau încruntate şi temătoare.

Oricât căutau comunicatele de război să tăinuiască adevărul, lumii nu-i era greu să vadă printre rânduri că germanilor le mergea rău. In Austria — revoluţie. Ungaria se declarase republică. Turcia ceruse armistiţiu.

Câteva aeroplane sburară într'o zi deasupra oraşului. Autorităţile spuseră că erau germane. Însă au ştiut şi copiii că aeroplanele erau franceze.

Peste câteva zile, într'o duminică, se răspândi un svon în tot oraşul: a venit Berthelot să trateze cu Mackensen capitularea armatei germane din România. Este la Athenée-Palace.

Lumea din mahalale se grămădi înaintea hotelului lungindu-şi gâturile spre uşa dela intrare.

— Uite-l ! exclamă cineva. E colo la fereastră.

Avusese o nălucire ori voia să facă o glumă.

— Unde ? Unde ? întrebară glasuri nenumărate.

Oamenii se înălţară în vârfurile picioarelor, apoi îl căutară cu necaz pe cel care strigase.

Inchipuirea înfierbântată a mulţimii îl vedea pe Berthelot la o masă cu Mackensen. „Iscăleşte !" spunea franţuzul şi se vâra cu burta în mareşal. „Nu vreau !" se împotrivea neamţul. Se certau. Ba nu! Erau la o cafea şi la un trabuc. Stăteau la taifas, căci generalii

se înţeleg între ei. Numai soldaţii sunt proşti şi se omoară unul pe altul. Ei, şi acum ce-o să fie ? Ce să fie ? Mackensen iscăleşte, îşi ia armata şi calabalâcul şi pleacă. Până diseară nu mai este picior de neamţ în Bucureşti. Mâine intră francezii.

Santinelele din faţa hotelului pieriseră când lumea începuse să se adune.

— Uite — spuneau oamenii — au ridicat şi paza. Gata ! Scăparăm, fraţilor ! Nu se mai vede nicăeri picior de neamţ.

Dar, pe când vorbeau astfel, ieşi dinăuntru un lanţ de soldaţi cu puşti în cumpănire şi se înşiruiră pe treptele hotelului. Câţiva ofiţeri se proptiseră în faţa lor, cu câte un revolver în fiecare mână.

— Oho ! se auzi în gloată. Uite-i că se belesc la noi. Să ştii că s'a stricat treaba cu Berthelot. Pleacă franţuzu şi, după ce o ajunge în Bulgaria, trimite avioane să arunce bombe peste oraş. Ne face mămăligă.

— Nu mai pleacă ; e prizonierul lui Mackensen.

— Apoi, de ! Cine-l puse să vie de unul singur ? Nemţii sunt încă tari.

— Uite colo, la fereastră, o mitralieră.

— Ţi se pare de frică. Nu se vede nimic.

— Eu zic să ne vedem de treabă că, aşa cum sunt nemţii acum de turbaţi, te pomeneşti că trag.

— Haha, fricosul ! Pleacă tu. Nu-i mai lua şi pe alţii.

Două maşini îşi făcură loc prin mulţime. Inlăuntrul lor, erau ofiţeri în picioare. Pe scările lor erau soldaţi cu căşti. Şi unii şi alţii cu revolvere în mâini. Lumea se dădu, intimidată, în lături. Ofiţerii intrară în hotel după ce, de pe scări, unul dintre ei îşi roti un moment privirea asupra pieţii care era o mare de capete.

— Cine o fi fost ăsta ? se întrebară unii.

— E generalul Koch, comandantul militar, lămuriră cei care îi cunoşteau figura din gazete.

— Să ştii că a venit să-l ridice pe Berthelot

— Ori o fi venit să-i predea burtosului, oraşul.

— Ura!

Uralele se întinseră. Ele se schimbară deodată în huiduieli căci în grădina Ateneului intrase, nu se ştia pe unde, fanfara germană care cânta în fiecare duminică, acolo. N'apucaseră trompetiştii şi toboşarii să-şi încerce instrumentele — că lumea din jurul lor începu să strige înfuriată: Huo! Muzicanţii au încercat să acopere sgomotul dând drumul unui marş, dar strigătele se înteţiră, mulţimea îi înghesui. Cineva izbi cu bastonul în toba mare şi o sparse în hohotirile de râs ale unora şi în bătăile din palme ale altora. Soldaţii se încolonară şi-şi făcură loc printre rânduri, apărându-şi cum puteau instrumentele.

Atunci, din susul şi din josul căii Victoriei, şi de pe străzile dinspre bulevard, veniră în marş forţat, soldaţi cu armele în mâini. La ordinele ofiţerilor, începură să lovească în dreapta şi în stânga cu paturile puştilor. S'au auzit ţipete de femei şi copii. Ca să nu se piardă în învălmăşeală, soldaţii înaintau în front larg, izbind şi cu pumnii şi cu vârful cismelor. Bărbaţii răcneau, unii fugeau pe lângă ziduri, se ascundeau prin ganguri; alţii, neputând sau nevrând să fugă, se apărau. Loveau şi ei.

In partea dinspre palat, fu văzut deasupra capetelor un steag tricolor. Acolo se produse o învălmăşeală mai mare. Steagul dispăru şi flutură peste câteva minute în dreptul Ateneului. Soldaţii îşi făcură drum din mai multe locuri în direcţia aceea. In aceeaşi direcţie porniră maşinile care se opriseră mai înainte lângă scara hotelului. In maşina din faţă se afla generalul

Koch care scosese sabia şi o învârtea pe deasupra capului într'un chip caraghios.

De unde au găsit manifestanţii, pietre? Una din ele îl lovi pe general în spate. Un ciomag sparse geamul automobilului său. Răsunară împuşcături în aer, trase de undeva de către soldaţi sau ofiţeri. Cu strigăte de spaimă, lumea se împrăştie încotro vedea cu ochii. Urmăritorii, prinzând curaj, fugiră după ea.

Câteva zeci de inşi, împunşi de baionete şi stâlciţi de paturile armelor, au fost internaţi în spitale. Câteva sute au fost duşi la poliţie. Toată ziua nu mai circulară pe străzi decât patrule.

In momentul când Wilhelm abdica, trupele franceze treceau Dunărea pe la Giurgiu, iar guvernul din Iași decreta din nou mobilizarea. Cu patru zile mai înainte, Marghiloman fusese revocat. Regele dădu mandat generalului Coandă să alcătuiască un guvern până când Brătianu va pune oarecare regulă în partid. Venise iarăși apă la moara șefului liberalilor care avea socoteli nu numai cu tabăra germanofilă, dar și cu aceia din jurul său — șovăelnici în ceasuri grele, iar unii dezertori. Redevenise vizir și sfinx. Își privea partizanii ca în trecut, pe sub genele ce irizau trufia. Picioarele se ștergeau cu grijă și respect înainte de a-i păși pragul. In antecameră cuvintele se transformau în șoapte. Cu spinarea încovoiată intra în cabinet devotatul care altădată îl judeca pe șef.

Lumea din București asculta cu suflarea tăiată bubuitul tunurilor care răsunară, vreo două zile, foarte departe. Svonurile se băteau cap în cap, unele susținând că germanii nu opuneau nicio împotrivire francezilor și că fugeau, altele declarând că artileria lor izgonise inamicul înapoi peste Dunăre.

Nu se vedea încă nicio mișcare acolo unde se aflau

autoritățile ocupante. Santinelele se schimbau la aceleași ore la locuința lui Mackensen și deasemenea la Cercul Militar. Prefectul Tzigara-Samurcaș împânzi orașul cu ordonanțe prin care, la început, îi amenința pe răspânditorii de știri false. Nu sunt lupte — mințea el — nu s'a schimbat nimic. Cetățenii sunt datori să-și vadă în liniște de treburi și să arate acelaș respect, aceeași supunere, autorităților imperiale. Alte ordonanțe le acoperiră pe cele dintâi. Tonul era schimbat, prefectul făcând de data aceasta apel la cumințenia populației care era datoare să-l ajute a păstra ordinea. Domnul comandant militar al orașului i-a pus în vedere că va reprima sângeros orice încercare de răzvrătire.

Dar într'o după amiază tunurile bubuiră foarte aproape. Bubuiră noaptea întreagă. Nu dormi nimeni. Cu ochii cârpiți, oamenii ieșiră în zori din case și căutară pe garduri un nou comunicat. Nu fusese lipit niciunul. Dar vânzătorii de ziare începuseră să gonească pe străzi strigând „Lumina" care publica la loc de frunte, cu litere mari de afiș, această informație.

> *...trupele aliate au trecut după mari lupte Argeșul. In momentul când scriem aceste rânduri, ariergardele germane sunt în luptă cu avangardele aliate. O divizie jumătate de cavalerie germană se află în partea de Sud a Bucureștilor, în direcția Văcăreștilor. Prefectul orașului înștiințează publicul să se retragă spre a se evita o vărsare de sânge inutilă. Apropierea trupelor aliate și intrarea lor în București va fi anunțată prin tragerea clopotului cel mare al Mitropoliei.*

Strigătul „Pieacă nemții" trecu dintr'o stradă într'alta, dintr'o uliță în cealaltă, goli casele de bărbați, de femei, de copii. Mahalalele se îndreptară spre centru, la început tăcute căci observară în unele locuri patrulele germane care își făcuseră ca deobicei servi-

ciul de noapte. Când văzu însă că soldații se trăgeau pe lângă ziduri, cu armele lipite de umăr cașicând s'ar fi temut să nu le fie luate, lumea prinse curaj. Vorbi mai tare. Se porni să râdă. Unii cântau. Dar au avut simțimântul unei strângeri de inimă când, la Cercul Militar, văzură garda germană cu o mitralieră în fața ei.

Cei cu suflet de iepure au făcut stânga împrejur spre bulevard. Alții, deși au continuat să rămână pe trotoarul de peste drum, își domoliră vocea.

Deodată, la Cercul Militar, se întâmplă un lucru care, întâi, reteză sgomotul, apoi deslănțui strigăte și aplauze: soldații germani fuseseră înlocuiți cu soldați români. Mulțimea dădu buzna pe treptele platformei, îmbrâncindu-se, mai înainte ca garda germană să fi avut vreme să intre în clădire, mai înainte ca garda românească să fi luat poziție. Doi elevi de liceu capturară din mâna soldaților germani mitraliera și o purtară câteva minute, triumfali, vrând să coboare cu ea pe calea Victoriei, dar un soldat român le-o smulse. Pe piepturile multora se iviră cocarde tricolore. Fluturară câteva steaguri Se improvizară coruri.

Nelipsiții cuvântători ai împrejurărilor de acest fel săltară pe umerii altora, se cățărară pe treptele unei prăvălii și pe un felinar, vorbind la repezeală, bătându-se cu pumnul în piept. După mai bine de doi ani, chipul de bronz al lui Mihai Viteazul văzu iarăși în juru-i mii de inși care izbeau din palme și auzi un șir de cuvântări al căror cuprins îi era cunoscut. Plecau unii și veneau alții. Tăcea un vorbitor și se avânta pe statue altul care striga mai tare.

Hărmălaia bucuriei de pe bulevard și de pe calea Victoriei acoperi bubuiturile de tun și împușcăturile care încă răsunau la barierile orașului. Ariergărzile germane se retrăgeau ocolind capitala, urmărite îndeaproape de avantgărzile aliate. Împușcăturile trosnină chiar în raza orașului; pichetele dela unele depozite, neprimind ordin să se retragă, traseră în mulțimea care le înconjurase.

Multă lume nu mai venise până în centru. Ori venise și, sătulă să strige, să cânte, să audă la rându-i cântece, strigăte, cuvântări, porni în alte locuri. Era în gara Obor un depozit imens încărcat cu făină, cu fasole, cu orz și cu tutun. Era marmeladă la Bragadiru. Era încălțăminte la Mandrea. Și mai erau atâtea magazii cu pături, cu saltele, cu fierărie. Se îndemnau oamenii: „Repede, repede, să nu le ia nemții..." Intr'un loc, într'altul, garda fugise. Intr'altele se împotrivi, făcu victime, dar fu dezarmată și călcată în picioare. In diferite părți ale orașului se ridicară în văzduh limbi de flacări. Nemții incendiaseră Manutanța făcând scrum zeci de mii de saci cu grâu și făină, sute de mii de pâini. Incendiaseră hangarele dela Cotroceni și grajdurile unei cazărmi din Dealul Spirei.

Dar acolo unde mulțimea apucă să pună stăpânire, ea rămase un timp descumpănită. Își aminti că bogățiile din depozite erau strânse din sărăcia ei: așternuturile, îmbrăcămintea, alama, arama, cositorul. Că dusese lipsă de altele: făină, fasole, marmeladă, tutun Dacă puneau mâna pe ele, nemții, nu rămâneau magaziile goale? Dacă le lasă pe loc, nu vor intra în mâna speculanților și apoi în a celor cu bunăstare? Trosc! Au sărit lacătele și barele de fier. Pereții de lemn au fost smulși. E și zahăr aici. Sunt și conserve. Dincolo, uite, sunt ciorapi și flanele. Oamenii se năpustesc, se înghiontesc, nu știu ce să apuce mai întâi. Își umplu buzunarele, sânii, fug la casele lor și se înapoiază cu saci, căldări, cazane. Își aduc nevestele, părinții și copiii. Unii aveau o căruță, o roabă. Dacă au avut și un cal, au înhămat repede calul; dacă nu — au împins căruța ei, cu întreaga familie.

Toată ziua și toată noaptea au continuat prădăciunile. Continuară și'n ziua următoare.

In două mașini, comandantul militar al orașului și statul lui major porniseră dela Cercul Militar prin mulțime. Generalul Koch și ofițerii săi stăteau în picioare cu câte un revolver în fiecare mână. Figuri fioroase tăinuiau frica pe care o simțeau. Lumea îi huiduia, însă revolverele o țineau la distanță. Li se alăturară ofițerii dela Athénée-Palace în alte mașini. Alți ofițeri — aceștia austriaci, unguri, cehi și poloni — lepădară uniformele. Imbrăcară haine civile cumpărate cu câteva zile mai înainte, și rămaseră. Mackensen fugise în timpul nopții, în secret, cu un tren care în momentul acela își făcea loc, anevoie, prin Transilvania.

Ninse în întreaga țară, zile și nopți in șir. Era bine, fiindcă zăpada acoperea murdăria orașelor. Abia acum se vedea starea jalnică a oamenilor, a caselor, a străzilor. Oamenii erau trași la față și jerpeliți; casele, jupuite, cu geamuri peticite; curțile ca maidanele, fără împrejmuiri sau cu gardurile într'o rână; drumurile pline cu gunoaie, cu trotoarele sparte, cu gurile de canal desfundate.

Insă zăpada înaltă până peste genunchi împiedica mersul tramvaielor, astfel că populația dela marginea Bucureștilor își blestema zilele înnotând prin troieni pentru a se duce după nevoi. Țăranii nu mai veniră, din pricina aceasta, cu lemne și cu de-ale mâncării. Trenurile se opinteau pe liniile înfundate, plecând și sosind cu mari întârzieri, îngreuind și ele problema aprovizionării, a înapoierii refugiaților, a deplasării trupelor.

Pe urmă se așternu un ger de crăpau pietrele. Pe urmă viscoli aprig. Ca acum doi ani, în iarna flămânzirii, a bolilor și a morții. Ca acum doi ani degerau oamenii săraci și înțepeneau făcând coadă pentru o pâine. Erau, ca și acum doi ani, zile când brutăriile rămâneau cu obloanele coborîte.

Nu se mai putea spune că eram în războı, că ţara fusese tăiată în două şi nici că inamicul făcea rechiziţii. Nu se putea spune deasemenea că el, când a fugit, a avut timp să transporte în ţara lui, ceva. Dimpotrivă, îi capturasem noi sute de vagoane încărcate cu grâne. Ii capturasem locomotive. Dece tot materialul zăcea pe linii şi nu era pus în mişcare să aprovizioneze populaţia cu lemne şi cu hrană — căci se găsea şi hrană? Atâta numaî că ea nu se lua de unde, de bine, de rău, prisosea, şi nu se aducea unde lipsa era mai mare. Dece nu erau cotrobăite podurile, beciurile, cămările înstăriţilor, ghiftuiţilor, şi dece nu se tăia din unghii speculanţilor? Pe de altă parte, dece nu se îngrijeau instituţiile mari, cu mii de salariaţi — Calea Ferată, Arsenalul, Regia, Poşta — de traiul muncitorilor? Dece nu era obligat patronatul să facă economate, să înfiinţeze cantine? Dimpotrivă, măcar că se isprăvise războiul, muncitorii erau ţinuţi sub regimul militarizării, cu salariul de foame, împiedicaţi să se organizeze, ameninţaţi când îşi îngăduiau să formuleze revendicări.

Venise Brătianu iarăşi la cârmă şi pe el îl cunoşteau ţăranii dela 907, îl cunoşteau muncitorii dela oraşe. Nu el descărcase tunurile asupra satelor, nu el prigonise mişcarea muncitorilor? Din ordinul cui au fost sindicatele devastate şi zăvorîte, grevele înnăbuşite, beciurile poliţiilor umplute? Nu el a înnecat în sânge, în preajma războiului, o manifestaţie la Galaţi?

Brătianu voia să guverneze şi acum tot cu jandarmi şi temniţe. Să vedem dacă va mai putea după ce oamenii dela câmp, din ateliere şi fabrici au dus greul războiului şi au pătimit atâta, de pe urma nechibzuinţii boiereşti. Să vedem dacă, în „România Mare", poporul se va mai lăsa purtat din urmă cu biciul şi cu patul puştii ca în „România Mică". Multe suferiseră dar şi multe învăţaseră oamenii în război, mai cu seamă

după ce au văzut că undeva, aproape de ei, un popor mare a smuls din mâna stăpânilor cnutul şi a început să le măsoare spinările cu el.

Când mobilizarea fu hotărîtă, rezerviştii spuseră:

— Ce? Iarăşi?

Li se răspunse:

— Iarăşi! Insă acum merge mai uşor. Ne ducem să ocupăm Transilvania, să-i liberăm pe fraţi.

— Păi, fraţii s'au liberat. Ce nevoie mai avem să pornim cu armată?

— Trebue să păstrăm ordinea acolo. Cam bate vântul revoluţiei şi la ei. Poate că vom merge până la Budapesta.

— Ce căutăm la unguri?

— La ei bate vântul revoluţiei şi mai tare.

Umblau cu binişorul jandarmii pe la sate fiindcă nu mai cutezau să se sborşească.

— Neică, îţi veni ordinul de chemare, spuneau cu glas blajin.

— D'apoi să se mai ducă la război şi ăi care nu-l făcură pe ăstălalt.

— Dè, leat, ce să zic, eu îmi fac datoria.

— Mai duceţi-vă şi voi jandarmii.

— Ne-om duce dacă ne-o chema. Până atunci îţi veni dumitale chemarea.

— Eu nu plec. Zicea regele pe front, zicea guvernul când era la ananghie, că ne dă pământ. Ni l-a dat? Nu.

— Biine, bade... Eu ce poci ca să fac? Ţi-am adus ordinul şi foaia de drum. Treaba dumitale.

Cam la fel stătură de vorbă rezerviştii dela oraş cu subcomisarii şi comisarii. Erau şi aceştia cu gura mică fiindcă o avuseseră mare cât au fost slugi la nemţi.

— Mi-au luat, domnule comisar, două plăpomi în loc de una.

— Așa era porunca.

— Dar să-mi înjuri nevasta, să-mi sperii copiii, să-l scoți pe socru-meu la zăpadă, aveai poruncă ?

— Nu e adevărat.

— Domnule comisar, odată și odată altfel o să vorbim.

— Cum s'ar zice, m'ameninți ? Ești în contra autorității... Nu știam că ești socialist.

— Ce sunt, mă privește pe mine. Dumneata ce poftești ?

— Ți-am adus ordinul dela Cercul de Recrutare. Ești iar mobilizat.

— Dacă v'ați mai duce și dumneavoastră ?

— Eu fac serviciu unde mă pune țara.

— Dacă vrei, lasă-l ; dacă nu, trimite-l înapoi.

— Nu te prezinți la cerc ?

— Asta e treaba mea. Văd că ordinul spune să mă prezint cu hrana pe cinci zile. De unde când, la brutării, de trei zile nu este pâine ?

— Ordinul nu se discută.

— Domnule comisar, vrei să ne stricăm de pe-acum ?

Greu tăinuiră autoritățile înfrângerea pe care au încercat-o cu mobilizarea cea nouă. Oamenii n'au vrut să se prezinte decât într'un număr care însemna batjocură curată : șapte inși în loc de patru sute la o unitate ; cinci inși în loc de trei sute, la alta.

Un sublocotenent trimis cu douăzeci și cinci de oameni, din Galați la o tabără de instrucție din Roman, rămase pe la jumătatea drumului numai cu unul. După alte două stații se făcu nevăzut și acesta.

Regimentele trecură în Ardeal cu efective alcătuite mai mult din soldați în termen.

Se întâmplau, în zilele acelea, în lume, fapte pe care cenzura, neputându-le ascunde cu totul, le trunchia. Sublinierea înțelesului lor adevărat nu era îngăduită. Apărau muncitorii cu dinții, în Rusia, cuceririle lor împotriva burgheziei, a socialiștilor revoluționari, a menșevicilor, a imperialiștilor. Din balconul imperial anunțase Liebknecht, la Berlin, republica sovietelor bavareze. Luptă poporul muncitor în Ungaria să-și ia în mâini destinele. Se răsvrătea, la semnalul lui André Marty, flota franceză în Marea Neagră, nevoind să innăbușe revoluția bolșevică. Valuri de greve frământau dela un capăt la celălalt Italia.

Se întâmplau și la noi fapte a căror dare în vileag fu interzisă cu străşnicie — ca, de exemplu, refuzul unor companii franceze de-a se incolona în ziua când regele și regina își făceau intrarea în Capitală. Berthelot porunci ca soldații să fie arestați, însă ei își puseră cocarde roșii la piept și veniră la clubul muncitorilor.

Cenzura nu îngăduia deasemenea gazetelor să desvălue haosul și abuzurile din a căror pricină populația îndura foamea, frigul. Rația de pâine fusese redusă din nou, și nu se găsea nici aceea. Lipsea carnea, lipseau cartofii, lemnele. Gospodinele se înapoiau acasă

cu mâna goală după ce făcuseră coadă o jumătate de zi la Obor şi în piaţa Sfântul Anton.

Să zicem însă că, printr'o năstruşnică împrejurare, galantarele şi tarabele ar fi înfăţişat dintrodată belşug de mărfuri. Pâine şi lemne tot pe sponci ar fi fost pe masa şi'n soba muncitorului fiindcă atâta cât câştiga el pe zi, acoperea abia a treia parte din nevoile traiului. Şi încă... Unde mai pui că nu toţi muncitorii găsiseră de lucru îndată ce au scăpat de haina militară... Că în atelierele mai mici lucrul era pe apucate : câte trei, patru zile pe săptămână.

Dar şi alte necazuri mai aveau muncitorii fiindcă Brătianu continua să guverneze cu stare de asediu, iar întreprinderile mari erau militarizate. Conducătorii acestora purtau uniforme de colonei, ajutoarele lor erau şi ei maiori şi căpitani. Pretindeau muncitorilor să ia poziţie ca la cazarmă, le băgau pumnul în gură când aceştia încercau să crâcnească şi-i ameninţau ca pe front că-i împuşcă sau că-i trimit la Curtea Marţială. Se înşelau însă şi tartorii mai mari şi tartorii mai mici închipuindu-şi că muncitorii vor mai suferi exploatarea şi umilinţa. Aceştia ştiau acum că tăria lor stă în unirea lor, că pot să se adune în sindicate, că au o mişcare. In ţara asta ei trebue să aibă şi drepturi, nu numai datorii, iar drepturile se câştigă prin luptă, nu cu fruntea plecată şi cu mâna întinsă ca milogii.

Clubul muncitorilor era încă dinainte de război la răspântia străzilor Câmpineanu şi Sf. Ionică. Jos erau prăvălii. Peste drum, într'o parte se afla un hotel şi dincolo o cârciumă. Pe strada care se deschidea în faţă se vedea Muntele de Pietate iar la capătul ei, în Brezoianu, palatul „Universului". In jos, pe Câmpineanu, în rând cu sediul, era o berărie şi, în faţa acesteia, Teatrul Naţional unde se isprăvea linia tramvaiului care venea dinspre Gară.

Clădire cu ziduri vechi.

Sediul era la etaj şi urcai acolo pe o scară de lemn care scârţâia sub picioare aşa cum scârţâiau şi podelele încăperilor. N'ai fi zis că scara şi podelele pot să fie bătătorite, neîncetat, de mii şi mii de picioare în fiecare zi. Că pereţii şi ferestrele pot să reziste cuvântărilor aprige şi bătăilor din palme, viforoase.

De dimineaţă şi până după miezul nopţii, mişcarea şi sgomotul nu conteneau o clipă. Acolo erau birourile partidului, comitetele sindicatelor, redacţia şi administraţia ziarului. Era acolo şi sala de întrunire.

Veneau din cele mai depărtate colţuri ale oraşului, din uzine, fabrici, ateliere, muncitori îmbrăcaţi, unii cu vestoane, alţii cu bluze albastre : ceferişti ne-

gricioşi, metalurgişti cu palme grele, mari ca nişte lopeţi, cu veşmintele îmbâcsite de ulei şi cărbune, brutari albi de făină, cu iţari şi picioare desculţe, tipografi cu guler şi manşete, funcţionari din birouri şi magazine, setebişti, birjari, femei dela Pirotehnie şi dela R. M. S., unele cu tulpan şi basmale, altele cu flori roşii în coc. Se înghesuiau în sala principală, se împrăştiau prin odăile întunecoase, mici, îşi aşteptau rândul pe trepte iar cei care nu mai încăpeau — rămâneau în stradă.

Printre ei se învârtea, cu figura năpădită de fericire, tovarăşul Mitică, reprezentant al Comisiei Locale. Era el nelipsit şi altă dată dela club, când mişcarea era mică şi când nu avea nicio însărcinare. Cum să nu fie prezent în permanenţă astăzi, aici, unde muncitorii de pretutindeni dau năvală să se înscrie în sindicate, unde nu mai poţi să arunci un ac de cât popor vine, strigă, vorbeşte, cântă ; unde lui i s'a încredinţat un rol oficial?

Ii încuraja, îi îndruma pe muncitori ; îi întreba de unde sunt ; le arăta unde să se ducă pentru a căpăta cartea de membru ; dacă făceau parte dintr'o întreprindere mică şi erau puţini la număr, îi lua în grija sa, făcându-le loc într'o cămăruţă, cercetându-le memoriul, rostindu-le o cuvântare, plecând apoi cu ei la patron şi susţinându-le revendicările. Era cu luare aminte ca, după ce se mântuiau cuvântările, să-i evacueze cu vorbă bună şi cu o glumă, din sala principală, pe tâmplari şi să-i bage pe tăbăcari.

— Tovule, tovule, e rândul nostru !

— Cine sunteţi dumneavoastră, tovarăşi ?

— Arsenalul.

— Numaidecât. Să isprăvim cu tovarăşii tăbăcari.

Muncitorilor dela Arsenal le va vorbi şi el fiindcă aceştia sunt mulţi la număr şi au o conştiinţă de clasă mai desvoltată. Ei vin la club în coloane disciplinate, cântând, cu biciclişti în frunte şi duc o bătălie curajoasă împotriva comandantului militar care nu le-a îngăduit să-şi numească delegaţii pe secţii.

Le vorbeşte cu însufleţire, cum se pricepe, despre jugul burgheziei şi despre datoria clasei muncitoare care trebue să fie conştientă. Nu uită în încheiere să-i îndemne să se aboneze la ziar şi să-şi achite cotele la tovarăşul casier.

Ar trebui să fie o regulă — şi nu e. Mereu îşi bagă capul pe uşă alţi muncitori care fac parte din alte sindicate, din alte întreprinderi. Intră buluc în sală, peste croitori, setebiştii, peste aceştia femeile dela Regie. Nu se mai înţelege atunci ce vorbeşte oratorul şi nu mai ştie nici el pentru cine vorbeşte. Ştia, când s'a urcat la tribună, că-i avea în faţa lui pe muncitorii dela Wolff şi, indignându-se împotriva patronului de acolo, muncitorii din sală l-au întrerupt :

— Au plecat cei dela Wolff, tovarăşe. Noi suntem dela Uzinele Comunale.

Intr'o odăiţă se sfătuesc tipografii. In alta, călcătorii. Lângă scară se citeşte funcţionarilor unui magazin, un memoriu. Calcă greu pe trepte, ceferiştii a căror coloană se întinde pe Câmpineanu până dincolo de Ministerul de Războì. Dinspre Teatrul Naţional au coborît metalurgiştii dela Ciriak şi Voina din Obor. Pe Sfântul Ionică a urcat Pirotehnia.

Astăzi este o zi care-i dă şi tovarăşului Mitică multe bătăi de cap. Trece dela o coloană la alta şi îi roagă pe muncitori să trimită sus numai o delegaţie căci clubul este plin. Delegaţia e prea mare şi el se tocmeşte cu ei : „Mai puţini, tovarăşi, mai puţini. Vă rog. Nu este loc". Muncitorii din stradă parlamentează. Vor să intre in sală şi să ţină o întrunire. Au un memoriu pe care trebue să-l discute şi să-l înainteze la minister. Dacă nu le sunt primite cererile, se pun mâine în grevă.

Țin întrunirea acolo unde s'au oprit, sub cerul liber și nu se mai pot mișca vagoanele de tramvai. Coloanele celelalte încep să cânte, nu însă în acelaș timp și nu acelaș cântec.

Greu se mai înțelege, jos, ce se vorbește și ce se cântă. Greu se mai poate vorbi și lucra sus. Redactorii ziarului, de exemplu, fac sforțări să se concentreze în camera niciodată luminată îndeajuns și să scrie cu condeie boante pe crâmpeie de hârtie sgrunțuroasă. Dar ușa biroului lor se deschide mereu și se închide și de fiecare dată răbufnește gălăgia din sala mare, de pe scară, din stradă.

Prin colțuri, la mese de lemn nelustruit, cu registre pătate, morfolite, copleșiți de muncitorii din jurul lor, secretarii primesc înscrieri noi, răspund întrebărilor puse de zece inși deodată și, pridididiți, se scoală din scaun, ridică brațele desnădăjduite, implorā scoși din fire: „Pe rând tovarăși, pe rând, că nu putem lucra!" Ceilalți sunt de acord, își fac unii altora observații că prea se îmbulzesc și dau iarăși năvală.

Mai mulți tineri s'au apucat să cânte.

„Internaționala" pornește pe șapte voci deodată, susținută cu brio și părăsită apoi în seama câtorva.

Din sala de întrunire se ivește un cap:

— Tăcere, tovarăși, că nu se aude!

Cineva dela birou exclamă:

— Tăcere, tovarăși, că nu putem lucra!

In anii ocupației, sediul muncitorilor fusese sigilat. Cea dintâi întrunire a lor în zilele care au premers revenirii autorităților din Moldova a fost ținută, din cauza aceasta, în Cișmigiu și din primul ceas, ceferiștii, tipografii, metalurgiștii întocmiră memorii. In întâiele zile au făcut grevă lucrătorii din atelierele mărunte și lucrătoarele dela Regie. Apoi grevele se înmulțiră. Se stingeau unele, izbucneau altele. Se întinseră și în țară. La Iași, lucrătorii dela Calea Ferată manifestară tumultuoși în fața primăriei iar primarul se făcu luntre și punte pentru a le procura alimente. Regele, guvernul și toată suita lor fuseseră în pericol să nu aibă vagoane care să-i aducă la parada din București.

Uluite și indignate, autoritățile constatară că, în memoriile și în întrunirile lor, muncitorii exprimau cereri legate nu numai de o mai dreaptă răsplătire a muncii. Ei pretindeau să le fie recunoscut dreptul de-a avea delegați care să le susțină față de conducere, interesele. Puneau pe tapet respectarea demnității umane și traduceau în faptă spiritul de solidaritate. La Brăila fusese pălmuit delegatul unei echipe din port, și trei zile portul încremenise. Direcția tramvaielor din București concediase câțiva muncitori, sub cuvântul că erau

agitatori, dar în urma unei greve a tovarăşilor lor, fu nevoită să-i reprimească. Metalurgiştii din Ploieşti cerură un spor de salariu de un leu pe zi şi, nefiindu-le acceptată majorarea, au oprit lucrul. Se declarară solidari muncitorii din petrol din regiunea Prahovei care, în momentul acela, nu pretindeau pentru dânşii nimic.

Guvernul îndemnă presa reacţionară să-i atace pe sindicalişti. Insuşi el, prin glasul ministrului de Război, învinui pe faţă muncitorimea că ascultă de „idei rătăcite" şi pe conducătorii ei că sunt deopotrivă agenţi ai nemţilor şi ai bolşevismului. Jocul era ca înseşi ziarele opoziţiei să dojenească guvernul că nu este destul de tare în apărarea ordinei.

Două zile rămăsese oraşul fără pâine. A treia zi, unele brutării scoaseră o cantitate redusă, altele împărţiră mălai.

Era într'un loc, pe şoseaua Filantropiei, o coadă lungă de bărbaţi şi femei care se înşiruiseră de-a-latul străzii aşteptându-şi rândul în dreptul unei brutării. După ce au fost vândute vreo două sute de pâini, a început să se dea mălai. Dar coada era încă lungă fiindcă alţi nevoiaşi veniseră din cartierul acela şi de prin alte locuri.

Deodată se auzi dela unul la altul că brutăria a isprăvit mălaiul. Figurile se înnegurară. Inmărmuririi din întâia clipă îi urmară tânguiri de femei şi vorbe aspre rostite de bărbaţi. Atunci, în dreptul mulţimii îşi frână viteza un automobil lustruit şi mare cât o casă. Pe botul maşinii era stema casei regale. La volan stătea un ofiţer blond, buzat, cu ochii bulbucaţi. Lângă el, un lacheu în livrea. Ofiţerul dela volan clacsona enervat iar omul cu galoane făcea semne furioase celor ce tăiau drumul — să se dea la parte.

Dela unul la altul, în gloată, se şopti:

— Prinţul Carol!

Câteva femei, câţiva bărbaţi se feriră. Altele şi alţii erau împărţiţi între simţimântul că trebue să facă loc harabalei pe roţi şi temerea că îşi vor pierde rândul. S'ar putea ca brutarul să mai scoată niscai pâini din cuptor, niscai saci cu mălai aduşi cine ştie de unde.

Maşina înaintă, prinsă de nerăbdare, gata, gata să dea peste lumea din stradă. Câtorva bărbaţi le sări muştarul, mai cu seamă că prinţul continua să apese pe clacson iar valetul îşi scosese capul şi un braţ prin fereastră făcând semne disperate, poruncitoare:

— La o parte! Loc! Loc!

Vreo doi duseră mâna la şepci, alţi vreo doi nu se osteniră să facă nici atâta. Dar, apropiindu-se de maşină înspre partea volanului, spuseră, luându-şi unul altuia vorba din gură:

— Alteţă... uite... vedeţi şi dumneavoastră... Lumea n'are pâine... Femeile, copiii, muncitorii...

Cel căruia se adresau, părea că nu aude. Fuma. Intoarse capul, şopti valetului ceva. Apoi, cu o mişcare, trase maşina înapoi, o săltă pe un trotoar, o suci şi fugi.

Din gura oamenilor care vorbiseră adineauri, din gura tuturora, porniră huiduieli.

Erau ca la o sută de femei care, după ce aşteptaseră zadarnic la vreo două brutării din mahala, au pornit — nici ele nu ştiau la început unde.

— Haidem la sindicalişti! spuseră câteva.

— Ce să căutăm acolo? se împotriviră altele. De unde să ne dea sindicatul?

— Să mergem la jurnale ca să scrie şi să vază guvernul.

— Mai bine la primărie.

— Da, să-i facem una bună primarului.

Au fost la primărie și au strigat: „Pâine! Dați-ne pâine“! Dela ferestre s'au sgâit la ele câțiva slujbași, unii în batjocură parcă.

Până în Brezoianu și în Sărindar unde știau că sunt gazetele au strigat iarăși: „Pâine! Vrem pâine!" dar fără vlagă, cu teamă de gardiști, rușinate de privirile trecătorilor. In fața redacțiilor, după ce au strigat din nou, ieșiră niște băiețandri cu hârtie și creion în mână, le întrebară din ce mahala sunt, de când nu mai este pâine la brutării și le sfătuiră să citească a doua zi gazetele.

— Unde mai mergem, soro? se întrebară după aceea.

— La naiba! Hai înapoi, că rupserăm papucii pe degeaba.

Erau ostenite și mai necăjite și mai descurajate decât când porniseră din fața brutăriilor. Călcau, unele pe trotoar, altele pe delături, fără să mai păstreze șirul, cu grijă numai să nu dea peste ele mașinile sau vagoanele de tramvai. Fiindcă pe bulevard, era circulație mare, se strânseră din nou unele într'altele și merseră numai pe lângă ziduri. După iureșul din fața cafenelei Princiar unde se încrucișau tramvaie cu mașini și trăsuri și unde ele se zăpăciseră de clopote, de măcăiturile automobilelor, de țignalul gardistului așezat la răspântie, mai aveau un hop de trecut la răspântia căii Victoriei și încă unul în Academiei.

Să fi fost pe la ceasurile două după amiază. Era cerul sur, aerul umed și, pe jos, leorcăială. Era o vreme potrivită cu tristețea din sufletul femeilor.

La hotelul Bulevard, din colț cu calea Victoriei, în sala de jos, se vedeau prin ferestrele mari, mese înșirate la rând. Se vedea bine din bulevard și lumea de-

la mese, fiindcă înăuntru fuseseră aprinse luminile electrice. Avea loc în ziua aceea, acolo, un banchet.

Femeile ostenite și necăjite se uitară și se opriră. Priveau și alți trecători prin ferestre la domnii și cucoanele care mâncau și vorbeau și râdeau cu multă bunăvoie. Dar trecătorii își vedeau, după două, trei minute, mai departe de drum. Femeile care umblaseră și la primărie și la gazete, strigând pe străzi: „Pâine! Dați-ne pâine!“, rămaseră țintuite pe loc, fiindcă pentru întâia oară vedeau un banchet boieresc. Vedeau mese lungi, încărcate cu mâncăruri și băuturi, chelneri care veneau cu tăvi, domni și doamne cu șervete albe sub bărbie, mânuind furculițele și cuțitele. Cu deosebire, privirile lor se opriră asupra movilelor mici de pâinișoare albe din dreptul celor care se ospătau.

Deodată femeile văzură că lumea dinăuntru se oprește din mâncat, că bate ușor cu furculițele și cuțitele pe marginea farfuriilor și că toate capetele se îndreaptă într'o singură parte. La locul acela se ridicase de pe scaun un domn uscățiv, înalt, cu guler scrobit, cu redingotă neagră. Domnul își pusese jos șervetul dela gât și rotise o privire deasupra tuturora. Din întâmplare privirea lui se oprise un moment, parcă nedumerită, asupra unor capete de femei cu broboade și tulpane, care se uitau prin ferestrele dela stradă. Pe urmă, domnul, cu un pahar în mână, începu să vorbească, iar la scurtă vreme după aceea toți dela mese bătură din palme și strigară ceva. Cuvântătorul așteptă să se facă liniște și vorbi iarăși, dar din nou privirile lui întârziară cu mirare și supărare asupra chipurilor care parcă se lipiseră de ferestrele de afară.

Femeile din stradă nu auzeau ce spune și nu auzeau nici sgomotul bătăilor din palme ale comesenilor care, din când în când, mușcau dintr'un măr sau duceau la gură un pahar. Ochii nu se depărtau dela pâini-

șoarele pe care nu le mai atingeau nimeni. Erau multe, albe, rotunde.

Nu se poate ști cu siguranță ce anume gânduri s'au frământat în mintea lor. Dar domnul înalt, gulerat, cu redingotă neagră, își rostea mai departe vorbirea și tocmai întinsese paharul în semn de închinare când figurile bărbaților și doamnelor care îl ascultau se schimonosiră și capetele tuturora se îndreptară spre bulevard. Dinapoia ferestrelor, în stradă, erau niște figuri care strigau ceva. Figuri de femei furioase. Iar mâinile femeilor arătau amenințătoare spre lumea dinăuntru. Câteva mâini loviră cu putere în geamuri.

Oratorul înmărmurise. El și toți comesenii priveau plini de nedumerire și supărare. Văzură apoi câțiva gardiști venind în fugă și luptându-se cu femeile pe care voiau să le împrăștie. Ele se împotriveau și țipau și aruncau priviri pline de ură în sala cu mese lungi, cu resturi de mâncare în farfurii, cu pâinișoare multe, rotunde, albe.

Inainta o coloană lungă de muncitori. In frunte, un grup de bicicliști. După bicicliști, un steag roșu purtat de un om mărunt de statură, însă vânjos.

Erau dela Calea Ferată. Purtau șepci, căciuli și capele cazone. Purtau, unii, paltoane rupte, alții aveau vestoane sau bluzele de lucru și, sub bluze, un cojoc sau o haină.

Străbătuseră, câte patru în rând, calea Griviței, strada Popa Tatu și acum apucau pe strada Știrbei Vodă spre sediul din Sfântul Ionică. Pe tot drumul cântaseră. Continuau să cânte.

Se vedea, gonind în viteză, spre ei, o mașină care opri la doi pași de garda bicicliștilor. Din spatele mașinei răbufni o motocicletă pe care călărea un inspector de poliție.

— Loc! Loc! strigă polițistul cu voce răstită, speriată.

Mașina avea în față pavilionul regal iar la volan se afla cineva în uniformă, cu barbișon roșcat, cu un trabuc în gură.

Cei din primele rânduri ale coloanei se opriseră, cei din urmă continuau să înainteze. Capetele de pe margini se întindeau să vadă ce s'a întâmplat. Unii tăcuseră, alții cântau mai departe „Internaționala".

Claxonul mașinii mârâi.

— Loc, domnilor, să treacă majestatea sa regele! strigă cu voce și mai speriată, dar de data aceasta rugătoare, inspectorul.

Muncitorul bondoc, purtător al steagului, strigă la rându-i cu o voce care se auzi până la jumătatea coloanei:

— Să treacă mai întâi Majestatea Sa Poporul!

Cuvintele lui fură purtate într'o clipă din gură în gură până la cei din ultimele rânduri, și întreaga coloană izbucni în urale.

— Bravo! Bravo! răcniră unii.

— Trăiască republica! strigă un muncitor cu mâinile făcute pâlnie, sărind pe trotoar și înălțându-se în vârful picioarelor.

— Ura! i se răspunse.

Mașina svâcni, mușcată parcă, merse de-a'ndaratelea vreo douăzeci de pași și pătrunse pe-o stradă lăturalnică. In urma ei gonea motocicleta. De pe ea polițistul întorcea mereu capul spre coloana care se pusese în mișcare.

Cer de plumb şi lume necăjită. Plumb în suflete şi în priviri. Sunt ceasuri din zi când străzile par moarte. Stârvul unui cal zace lângă o bordură de trotoar. Se apleacă un om sgribulit, ridică un chiostec de ţigară şi priveşte apoi înlături dacă l-a văzut cineva.

Este curent puţin la uzină, astfel că luminile clipocesc pe străzile din centru şi prin localuri. Clienţii — să-i numeri pe degete — sunt nemulţumiţi că în restaurante fripturile sunt proaste. Caută să se înveselească, dar vinul e acru şi lăutarii cântă ca după mort. Mai multă voioşie este când intră şi se aşează la o masă ofiţeri francezi în societatea unor femei vopsite. După ce au golit o sticlă cu şampanie pe stomacul gol, intonează şi ei şi ele „La Madelon", iar consumatorii ceilalţi închină în cinstea aliaţilor şi strigă, ca să arate că ştiu franţuzeşte, „Vive la France"!

Sălile de spectacol sunt neîncălzite şi, deaceea, aproape goale. Nu izbutesc să înduioşeze la cinematograf nici Lida Borelli, nici Francesca Bertini. Nici Marioara Cinski, în rolul ei din „Di Granda", nu mai stârneşte entuziasmul dela Iaşi când cânta: „Iubitul meu nu este prinţ", şi nici Tănase ale cărui cuplete au fost sporite cu aluzii de actualitate.

Pe străzi, în locul patrulelor nemţeşti de până nu demult, umblă soldaţi francezi. Ei însă mai intră prin cafenele şi cârciumi, îşi pun armele jos şi se cinstesc dimpreună cu muşteriii. De nedisciplina pe care o arată sunt îngrijoraţi şi ofiţerii lor şi autorităţile româneşti. Mulţi sunt văzuţi la clubul din Sfântul Ionică. Bat din palme, de pe trotoare, când trece o manifestaţie de grevişti. In vreo două împrejurări, poliţiştii au observat printre oratorii unor întruniri scurte, improvizate sub cerul liber, soldaţi francezi. Unul îşi încheiase astfel cuvântarea înflăcărată pe care i-a tradus-o pe urmă un student:

— Nu strig trăiască Franţa, ci trăiască Internaţionala muncitorească!

6435 —5 Zilele Vieţii Vol. IV

Gazetele atacau guvernul din cauza excesului cenzurii şi-l ameninţau că-şi vor suspenda apariţia. Ii aduceau învinuirea că, în timp ce el este vitreg cu presa, tolerează grevele muncitorilor deşi, în momentul acela, nu mai erau în grevă decât tipografii dela „Sfetea" şi dela „Minerva". Se aplanase conflictul metalurgiştilor din Ploieşti, al lucrătoarelor dela Regie şi al tâmplarilor din Capitală. Nu era lămurită împotrivirea dârză a patronilor tipografi îndemnaţi, pare-se, din umbră să nu cedeze.

Avu loc în ziua de 12 Decembrie un consiliu de miniştri, bătător la ochi prin discreţia lui. Fusese convocat fără publicitatea obişnuită, iar după terminarea lui, reporterilor le fu cu neputinţă să afle din gura miniştrilor ceva. Deobicei aceştia, amatori de reclamă, se întreceau în a face indiscreţii ziariştilor care-şi alimentau astfel, cu baliverne, cronica.

Avu loc şi la clubul muncitorilor o şedinţă, dar aci nu au fost uşi închise. Conducătorii erau neliniştiţi de îndărătnicia suspectă a patronilor tipografi care nu mai voiau să stea de vorbă cu sindicatul. Ce este de făcut? Merge o delegaţie mai mare a greviştilor, mâine, la minister. Dăm cuvânt, mâine, tuturor muncitorilor din oraş să lase lucrul mai devreme şi să vină

la club unde vom ţine o întrunire. Dacă e cazul, organizăm, în semn de solidaritate cu tipografii, o manifestaţie de stradă pentru ca guvernul să-i silească pe patroni să cedeze. Să fim însă în gardă: s'ar părea că Brătianu şi Mârzescu pun la cale ceva. Nu avem încă ştiri din ţară. In ţară este linişte. Numai la Iaşi prefectul şi-a îngăduit să-i ameninţe pe muncitori.

Din Bucureşti, Frimu plecase de vreo trei săptămâni în Moldova pentru a lua contact cu muncitorii din oraşele mai mari, pentru a vedea cum trăiesc ei şi a le da îndrumări în privinţa organizării. In vârtejul întâmplărilor din ultima vreme, lipsa lui fusese mult simţită. „N'ar fi trebuit să-l lăsăm să plece" — vorbeau între ei ceilalţi conducători. „Putea să se ducă mai târziu în Moldova. Şi nu ne-a scris nimic. Nici nu ştim măcar unde o fi acum".

Alaltăieri, tovarăşii lui se pomeniseră cu el la club, mai tras la faţă decât deobicei şi încovoiat din spate aşa cum nu-l văzuseră niciodată până atunci. Il ştiau chinuit de o boală de stomac.

— Te-au apucat crizele pe drum, îi spusese cineva, mustrător. Nu trebuia să te osteneşti.

— A fost altceva, a răspuns Frimu.

Gazeta sindicatelor şi-a partidului publica a doua zi această informaţie:

Tov. I. C. Frimu, membru al Comitetului Executiv al Partidului, a fost adus ieri în capitală, la „urma" lui, de doi jandarmi, dus la Siguranţă de unde a fost pus în libertate.

La şedinţa de ieri a Secţiunii, tovarăşul Frimu a descris tratamentul neuman la care a fost expus pe timpul încarcerării lui la Roman şi faptul că a fost purtat pe jos vreo 30 km.

La 12 Decembrie se hotărî, pe lângă măsurile în legătură cu greva tipografilor, redactarea unui comunicat privitor la cazul Frimu. Comunicatul apăru în gazetă :

Comitetul Executiv, luând cunoştinţă de faptul că tovarăşul I. C. Frimu, membru al comitetului, a fost ţinut arestat 22 zile în închisoarea din Roman, fără mandat de arestare şi fără vreo altă formă legală;

că, în închisoarea din Roman, tov. I. C. Frimu a fost bătut de procurorul Gavrilescu;

că, la liberare, în loc să fie pus în libertate, a fost trimis la „urma lui" sub escorta a doi jandarmi şi silit să facă aproape 30 km. pe jos;

denunţă în faţa întregii clase muncitoare arbitrariul arestării, menţinerea în închisoare a tov. I. C. Frimu şi fapta bestială a procurorului care şi-a permis a lovi un membru al Comitetului Executiv.

Comitetul Executiv cere guvernului imediata destituire a numitului procuror şi darea lui în judecată .

(cenzurat)

Regula era, la ministere, ca directorii să vină pe la 10 dimineaţa, secretarii generali pe la 11 şi miniştrii pe la amiază. Reputaţia celui mai leneş dintre oamenii de stat o avea Brătianu care venea la 1 după amiază şi pleca la 1 şi jumătate. Zile în şir însă nu dădea deloc pe la Prezidenţie, treburile partidului şi ale ţării rezolvându-le în halat, acasă, lungit pe un divan. Miniştrii şi partizanii făceau antecameră lungă, intrau pe rând, strângeau respectuoşi un deget al şefului care nu dăruia decât celor mai intimi mâna întreagă. Nu tuturora le întindea un scaun, încât cei mai mulţi îi făceau comunicările şi-i prezentau rapoartele, stând în picioare.

Vizirul asculta cu o mână sub cap, cu ochii în tavan. Când prezentatorul isprăvea, buzele şopteau ceva nelămurit, degetul se întindea. Audienţa la Sfinx se terminase. Dacă trebuia totuşi să iscălească o decizie,

un decret, un comunicat, şeful se ridica agale într'un cot, i se punea pe o mapă sau pe un ghiozdan hârtia, i se oferea tocul. S'a făcut! Şeful a aprobat!

Reporterii aflară cu uimire că, în ziua aceea de joi, Brătianu venise la Ministerul de Interne la 8 dimineaţa. Sbârnâiră telefoanele prin redacţii şi pe la casele multor oameni politici. Ei, drace! Ieri, consiliu cu sever consemn pentru miniştri să-şi ţină gura — azi... Clienţii dela Capşa aflară dela ziarişti, care la rându-le îi trăseseră de limbă pe uşierii ministerului, că într'adevăr „primul" sosise la 8 fix acolo şi că se încuiase cu Mârzescu în cabinetul acestuia.

— Şi ce-au făcut acolo?

— Au vorbit tot timpul la telefon cu prefectul, cu comandantul Pieţii.

— Ei drace!

— Coborîse din maşină cu gulerul blănii peste urechi. Portarul, mai mult mort decât viu de mirare.

— Cred şi eu. Când s'a mai sculat el aşa de vreme? Trebue să fie ceva [1]).

Mai târziu s'a aflat că se făcuse în guvern o remaniere, trecând Duca la Domenii şi d-rul Anghelescu la Instrucţia Publică.

— Pentru atâta lucru — comentară cluburile, cafeneaua, redacţiile — nu era nevoie de un consiliu, ieri, cu uşile închise şi nu se deranja Brătianu, astăzi, să vină cu noaptea în cap la minister. Trebue să fie altceva.

Un bătrânel cu aer de pensionar urcase, temător, scara la club şi se oprise, încurcat, la jumătatea trep-

[1]) Greva tipografilor. Trebuia ca situaţia să fie gravă pentruca Ionel Brătianu cel indolent să meargă la Ministerul Internelor la 8 dim. *(Al. Marghiloman. Memorii — 13 Dec.).*

telor. Il ochise tovarăşul Mitică şi-l întrebase pe cine caută.

— Vreau să vorbesc cu domnul Frimu.

Tovarăşul Mitică îl măsurase pe cetăţean, se scărpinase la ceafă, încercase să-l tragă de limbă: cine este? îl cunoaşte pe tovarăşul Frimu?

— Nu-l cunosc personal, dar aş vrea să-i comunic ceva, stărui cetăţeanul. Numele meu i-l voi spune domniei-sale.

Mitică nu avea nicio cădere să-i oprească pe cetăţenii care voiau să-i spună lui tov. Frimu ceva, cu atât mai mult cu cât burjuiul acesta bătrâior nu părea un individ suspect. Arăta numai emoţionat — poate pentrucă se temuse că l-a văzut poliţia, poate pentrucă citise în unele gazete că aici e cuibar bolşevic.

Printre muncitorii tipografi şi printre cei din alte întreprinderi adunaţi cu noaptea în cap la sediu, bătrânul înaintă, respectuos, cu pălăria în mână, grijuliu să nu se rătăcească de omul care îl cercetase şi care acum îi era călăuză.

După ce îl prezentă tovarăşului Frimu, Mitică ieşi discret, dar rămase dinapoia uşii pentruca apoi să-l conducă pe cetăţean la scară. Se pomeni însă chemat peste câteva minute înăuntru unde îl văzu pe bătrân stând la colţul biroului, pe o jumătate de scaun, cu pălăria pe genunchi. Frimu îşi freca vârful nasului şi părea mohorît.

— Vino mai aproape, îi spuse el. Uite ce mi-a adus la cunoştinţă domnul...

— Ionescu, se grăbi cetăţeanul să adauge politicos.

— Domnul Ionescu. Dumnealui locueşte aici, pe Brezoianu, şi a văzut azi noapte nişte soldaţi punând o mitralieră deasupra unei cârciumi, lângă Ministerul

de Război, şi una la „Universul". Du-te dumneata — dar nu mai vorbi cu nimeni despre asta — de vezi ce este şi vino să-mi spui. Aştia au înnebunit mi se pare... („Aştia" — înţelese Mitică — erau guvernul şi militarii). Vă mulţumesc, domnule. Insoţeşte-l pe domnul până jos.

Bătrânelul se ridică, strânse mâna pe care i-o întindea Frimu şi spuse:

— Am onoare!

După vreo jumătate de ceas, Mitică îşi făcu loc anevoie printre muncitorii care, în vremea aceasta, se înmulţiseră la club. Intră în odaia tovarăşului Frimu şi, turburat, îi raportă de cele ce văzuse. Da, erau mitraliere ascunse şi peste drum de Ministerul de Război şi în balcon la „Universul". Dar a ochit o mitralieră şi aici, în Câmpineanu, peste drum de Pasajul Român unde e „Tipografia Profesională" şi una la Teatrul Naţional, sus unde e direcţia. Pe Sfântul Ionică, pe Câmpineanu şi pe Luterană se învârtesc comisari.

Frimu îl ascultă cu scăpărări în luminile ochilor, bombăni: „Bine, bine", şi îi porunci, aspru, să nu bată cumva toba pe-afară.

Aştepta o delegaţie a greviştilor însoţită de un reprezentant al Comisiei Generale a Sindicatelor la Ministerul Industriei. Vreun ceas o împiedicase portarul să pătrundă în minister spunând că avea ordin să n'o lase să intre.

— Avem audienţă! protestaseră muncitorii.

Portarul zăvorîse uşa, umblase pe sus pe la mai-mari, pe urmă căpătase învoirea să dea drumul delegaţiei. Dar ea fu ţinută încă vreun ceas la uşa şefului de cabinet, spunându-i-se că n'a venit domnul ministru. Va mai aştepta, cu atât mai mult cu cât nu sosiseră încă nici reprezentanţii patronilor.

Aceştia sosiră după câtva timp, intrară fără să fie opriţi, la şeful de cabinet, ieşiră peste vreo zece minute şi plecară aruncând priviri sfidătoare greviştilor. Muncitorii îl dădură atunci la o parte pe uşier şi pătrunseră, supăraţi, la şeful de cabinet, care, cu nasul în hârtii, îi informă că nu ştie dacă domnul ministru va mai veni căci urmează să aibă după amiază o consfătuire cu directorii ziarelor în chestia cenzurii. Domnul ministru lucrează acasă, ori poate este la domnul Preşedinte.

— Noi nu plecăm! îi spuseră muncitorii cu voce apăsată. Dumnealui ne-a chemat. Il aşteptăm.

— Domnilor — încercă să-i convingă şeful de cabinet — aţi văzut, au fost şi domnii reprezentanţi ai patronilor şi au plecat. Dumnealor au înţeles.

— Dumnealor n'au interes să se termine conflictul. Noi avem.

— Mă rog, treaba dumneavoastră.

— E şi a dumneavoastră. Autoritatea e datoare să...

Funcţionarul îşi băgă îmbufnat nasul în hârtii, ne mai învrednicindu-i cu un răspuns. Vorbi la telefon în chestiuni de serviciu cu cineva din interior. Pe urmă vorbi cu cineva dinafară — cu o femeie care era desigur foarte drăguţă căci lui i se luminase obrazul pudrat şi repeta la două trei cuvinte: „Da, desigur, îţi sărut mânuşiţele‘. Era vorba de o întâlnire după amiază, el propunându-i să meargă la „Scrisoarea pierdută“, ea preferând pare-se un film, el acceptând la urmă cu un „De acord, s'a făcut, îţi sărut mânuşiţele".

Lăsând receptorul, deveni iarăşi preocupat. Cu o strâmbătură a nasului vru să dea de înţeles muncitorilor că prezenţa lor şi, mai cu seamă, faptul că fumau în cabinetul lui, îl deranjează.

Sbârnâi soneria de pe birou. Săltă de pe scaun şi-i scăpară cuvintele:

— Domnul ministru.

— Ei, vedeţi? îi spuse cineva din delegaţie cu înţelesul că totuşi au făcut bine că n'au plecat.

Tânărul îşi strânse în grabă hârtiile în mapă, îşi potrivi cravata, îşi încuie sertarul şi, cu mapa la subţioară, intră printr'o uşă îngustă, capitonată, în cabinetul alăturat.

După un sfert de ceas reveni, spunând cu o licărire de satisfacţie în ochi, cu o nuanţă de răutate în glas:

— Domnul ministru nu vă poate primi.

Cu gura mare vorbeau doi setebişti în capul scării clubului, înconjuraţi de un grup de muncitori:

— Fraţilor, aşa e cum vă spunem. Noi stăm cu casa la mama dracului, la Băneasa. Ştiam că de trei zile venise acolo un batalion din 9 Vânători şi că făcea instrucţie. Să facă! ne-am zis noi. S'a mai văzut să fie scoase regimentele din oraş şi să mărşăluiască şi să-i tragă cu stânga-împrejur. Insă azi de dimineaţă îi văzurăm pe ofiţeri şi pe soldaţi cu echipament ca de război, cu căştile pe cap, cu mitraliere şi cu muniţie. Când am trecut să mergem la Depou îi adunase pe soldaţi şi le vorbea un ofiţer. Soldaţilor li s'a dat să bea ţuică. Atâta am auzit: bolşevici, jidani şi revoluţie — căci pe urmă ne-a făcut răvaşul un plutonier. Să ştiţi că pun ăştia la cale ceva. De-aia nici nu ne-am mai dus la servici şi am venit încoa.

Setebiştii fură băgaţi şi ei în odaia lui Frimu să repete cele ce spuseseră înainte.

Soldaţii se întrebau şi ei dece au fost scoşi la Băneasa şi ţinuţi de trei zile pe câmp. Treaba de aci

de mântuială — stâng-drept, stâng-drept — puteau s'o facă și la cazarmă. Mai cu seamă erau nedumeriți astăzi când li se dădu ordinul să-și pună căștile, când primiră muniție, când îi văzură pe ofițeri foriotind de colo până colo. Curieri pe motociclete veneau din oraș și plecau.

— Măi, ce-o fi? se întrebau.

Ii desmorțise ceaiul de dimineață, dar din nou îi pătrunse mai târziu umezeala și frigul.

O căruță cu un butoi își făcu loc în rândurile lor. Câtorva le ajunse la nas mirosul.

— Măi să fie, ne-a adus țuică! se bucurară toți, însă după aceea își aruncară, unii altora, priviri și mai întrebătoare.

Butoiul a fost coborît din căruță, băutura a fost turnată în cazane, cazanele au fost așezate pe foc.

— Ne-o și fierbe! se minunară oamenii. Așa ceva nici pe front nu ni se dădea când era să fie un atac.

Plutonierii și bucătarii strigară:

— Paharele! Bidoanele!

S'au grămădit, unii cu paharele de tablă, cei mai mulți cu bidoanele.

Sorbeau și luneca țuica în ei și-i încălzea. Așa, da! Așa se mai poate sta la câmp în luna lui Decembrie fără să simți frigul în oase.

Răsunară deodată fluierături și strigăte. Fluierau din țignale plutonierii, strigau sergenții:

— Toată lumea la adunare!

Soldații nu știau la început ce să facă: să lase jos paharele și bidoanele, ori să plece cu ele? Nu se indurau să renunțe la băutură. Se hotărîră să nu o dea din mână, ba trecură încă odată pe la bucătari și mai luară o porție.

Un ofițer se urcase pe-o ladă de campanie în jurul căreia erau strânși ofițerii ceilalți. Cel de pe ladă făcu

un semn cu mâna să nu mai miște nimeni, își trase cozorocul pe frunte și începu să vorbească:

— Băieți! Măria sa regele v'a făgăduit că vă va da pământ. Vorba măriei-sale e sfântă și ea se va împlini. Oșteni! Voi care ați luptat la Mărăști, la Oituz și Mărășești, mai aveți o datorie mare de împlinit.

Ostașii din întâiele rânduri simțeau cu părere de rău că paharele și bidoanele se răcesc, dar nu cutezau să bea sub ochii ofițerilor. Cei de pe delături și dela coadă trăgeau însă câte o dușcă, deși gradații le aruncau priviri strâmbe. Aveau mai mult curaj. Mai multă voie bună. Unul își izbi vecinul cu cotul:

— Ne-a luat dracu, vericule! Auzi ce spune. Cu cine ne mai batem?

— Ssst! sâsâi un major.

Ofițerul vorbitor spintecă aerul cu un braț:

— Trebue să răzbunați sângele fraților voștri, vărsat pentru patrie. Socialiștii vor să facă în București revoluție și s'o întindă în toată țara. Ei sunt dezertori și bolșevici. Voi ați văzut ce este bolșevismul care taie pe bătrâni și copii. Vor să facă revoluție și, pentru ca revoluția să le reușească, vor să facă din nou război. Voi nu mai vreți război, nu e așa ?

— Nuu! răcniră din mai multe locuri soldații. Ne ajunge ! Să-l mai facă și alții.

De necaz traseră băutura pe gât și cei care se aflau în preajma ofițerilor. Se așternuse pe ochii unora o negură și-și simțeau moi picioarele. Se proptiră mai tare și se înfuriară auzindu-l pe ofițer că sunt unii care vor să-i arunce iar în război.

— Nuu! urlară toți și băură acum fără să le mai fie rușine și frică de gradați.

— Ssst! sâsâiră aceștia.

Ofițerii cerură și ei prin semne cu mâna să se facă tăcere.

— Băieţi — continuă vorbitorul — străinii care au fost cu nemţii, se împotrivesc să vi se dea pământ.

— Huo! strigară soldaţii.

— Oşteni, ţara vă chiamă azi la datorie să omorîţi balaurul cu şapte capete. Voi care la Mărăşeşti şi la Oituz... Voi care sunteţi regimentul alteţei sale principele Carol, moştenitorul tronului...

Izbeau tare în caldarâm cu talpa. Fuseseră aduşi în marş forţat de-a-lungul şoselei Kiseleff, apoi pe Buzeşti şi pe urmă pe calea Griviţei. Pe delături ofiţerii comandau apăsat:

— Stâng—drept, stâng—drept...

Se topise plumbul din picioare. Aburul băuturii stăruia însă ca o pânză pe creieri. In mintea lor se cuibărise paraponul pe cei care, cum vorbea ofiţerul, vor revoluţie şi vor iarăşi război; care sunt contra ca să aibă şi ţăranii pământ.

— Un cordon — aici între Teatru şi berărie. Un cordon — colea, mai sus pe Câmpineanu. Unul care să taie Sfântul Ionică. Voi dincoace, măi — în faţa Pasajului, răcneşte un maior. Voi, peste drum. Băgaţi-i pe ceilalţi — dă el ordine căpitanilor, locotenenţilor şi sublocotenenţilor — prin ganguri şi în curtea Naţionalului.

După ce a împărţit trupa cum trebuia, strigă comanda:

— Pe loc repauz!

— Domnule căpitan, mă întreabă plutonierii şi sublocotenenţii ce să facă cu cine mai vine?

— Cum adică?
— Cu muncitorii care mai vin la club.
— Nu știu; să-l întreb pe maior.

Statul major era la secția de poliție din Pasaj. Se aflau acolo comandantul garnizoanei, prefectul, comandantul jandarmilor, comisarul regal, maiorul care avea conducerea operațiilor. Erau inspectori de poliție și alți ofițeri și civili.

— Domnule general, ce facem cu muncitorii dela club?

— Lasă-i acolo. Ba, mai mult, împiedică-i să plece.

— E vorba de cei care mai vin de-acum încolo.

— Aha! Să-l întreb pe prefect... Domnule general, mă întreabă maiorul: ce face cu bolșevicii care mai vin? Ii împrăștie? Ii lasă să se ducă la club?

— Să ascultăm și părerea dumnealor... Domnilor, domnul general întreabă ce facem cu...

Părerea statului-major este că, dacă vin coloane mari, să le oprească; dacă vin grupuri mici, să le lase să urce.

Un colonel, bine dispus, glumește:

— Să urce cine vrea, să iasă cine poate.

A avut voie să urce, în urma acestei hotărîri, și delegația care fusese la minister. Lucrătorilor greviști, ea le făcu raportul. Dacă nu se încredințaseră până atunci că patronii sunt încurajați de guvern să reziste, dovada o aveau și în afrontul pe care l-au suferit reprezentanții lor, dar mai cu seamă în mișcările de trupe din stradă. Insă mișcările de trupe nu ținteau să-i lovească numai pe ei, ci pe toți tovarășii din oraș și din țară. Cauza lor devenea cauza tuturor muncitorilor.

Continuau să vină muncitori, unul câte unul sau în grupuri. Când ajungeau în dreptul cordoanelor, se opreau nedumeriți, dar cordoanele se desfăceau în grabă și un plutonier sau un ofițer glăsuiau cu bunăvoință ironică:

— Poftiți! Poftiți!

In vreo două locuri, au vrut să dea înapoi, dar au fost băgați cu de-a-sila în cercul liber și îndemnați să se urce la club.

— Dacă ați venit până aici, nu e frumos să vă întoarceți! li s'a spus în batjocură.

Conducătorii mișcării priveau și dela geam, însă erau și informați în fiece moment de alți și de alți muncitori. Guvernul pusese la cale o capcană, dar se făcea de râs fiindcă se va renunța la manifestația de stradă. Muncitorii din toată Capitala au primit cuvântul să lase lucrul la prânz și să vină încoace. De bună seamă că mulți au și pornit. Li se va vorbi dela balcon, în nasul autorităților, în auzul soldaților, despre provocările lui Brătianu și ale lui Mârzescu; despre datoria de a fi solidari cu tipografii; despre scumpirea traiului și starea de asediu. Pentru mâine seară, așa cum s'a anunțat și în ziar, sunt convocate comitetele tuturor sindicatelor. Asupra altor hotărîri se va discuta mâine seară.

— Au înnebunit! repeta Frimu vorbele pe care le rostea supărat de astăzi dimineață când un bătrânel îi adusese vestea că au fost așezate mitraliere.

El era convins că guvernul, militarii și toată burghezia și-au pierdut capul din moment ce le-a cășunat peste noapte să facă mascarada pe care o făceau. Reteza, mânios, vorbăria necugetată a unora din jurul și frica altora:

— Nu vă prostiți și voi!

Cuvântul de ordine n'a ajuns în întreprinderi în acelaş minut sau în aceeaşi oră. In unele locuri muncitorii nu lăsaseră încă lucrul, în altele tocmai mâncau, în altele isprăviseră prânzul şi se apucau iar de treabă. Oraşul e mare, fabricile sunt la margine, oamenii de legătură ai Comisiei Locale — puţini la număr — o întind cu tramvaiul sau cu piciorul. Acolo unde instituţia e militarizată se află gărzi la poartă şi ei sunt nevoiţi să se urce pe zid pentru a trimite vorbă celor dinăuntru să pornească spre Sfântul Ionică.

Oamenii dela Vulcan se pregăteau să prânzească. Işi strânseră la loc sufertaşele şi legăturile cu merinde, spunându-şi: „Mâncăm acasă, după manifestaţie". Doi dintre ai lor le ţinură cuvântări scurte, se încolonară, îi puseră pe ucenici în faţă ca să vadă burghezii de pe stradă cum sunt exploataţi nu numai muncitorii vârstnici, dar şi copiii.

Porniră spre celelalte fabrici din Filaret pentru a se uni cu fraţii de acolo şi a forma o singură coloană. Se uniră cu cei dela Wolff, dela Brandwein, Rosen şi Budich.

Coloana era întradevăr frumoasă: metalurgiştii din Filaret se arătau înc'odată la înălţime. Aveau şi un cor bun. Cântau. Luară la coadă şi pe lucrătorii şi lucrătoarele dela fabrica Bragadiru, în frunte cu tovarăşul Marin Niculescu, electrician, care-i organizase pe toţi berarii.

Au străbătut calea Rahovei, au apucat pe Carol şi au dat în calea Victoriei. Au avut timp să cânte de două ori „Internaţionala" pe urmă „Sub steagul roşu", pe urmă alte imnuri. Drumul era lung — cât să cânte oricât de mult şi chiar să înceapă să-şi simtă ostenite picioarele.

De pe lângă tribunal şi pe toată porţiunea străzii Carol, apoi pe calea Victoriei, văzură pe trotoare gar-

dişti şi comisari. Ei, şi? Ca să facă în ciudă unora dintre aceştia, strigară în dreptul Prefecturii: Jos cenzura!

Sus la club, fruntaşii din sindicate se uitară încă odată pe geam. Chiar peste drum de ei în dreptul cârciumii „La Albanezu", într'un spaţiu liber, păzit de soldaţi, văzură pe generalul Mărgineanu, pe generalul Ştefănescu, pe colonelul Călătorescu, pe judecătorul Niculescu-Bolintin. Aceştia, dimpreună cu alţi ofiţeri şi inspectori de poliţie, fumau, discutau şi râdeau, fără să-şi ridice privirile spre balconul şi ferestrele sediului. Un ofiţer, un comisar veneau din când în când în fugă, luau poziţie, raportau ceva, li se spunea ceva, salutau din nou şi dispăreau.

Fruntaşii băgară abia atunci de seamă că toate obloanele prăvăliilor de pe Câmpineanu erau, cât puteau ei să cuprindă cu ochii, lăsate în jos. Negustorii primiseră ordin dela secţia din Pasaj să stea astăzi acasă.

— Ei, ce faceţi? îi întrebă Frimu pe cei din Comisia Locală. Daţi drumul întrunirii şi trimiteţi pe urmă lumea acasă! Uite, s'au umplut străzile.

Erau întradevăr mulţi muncitori pe Sfântul Ionică şi pe Câmpineanu în sus. Se vedeau multe capete de femei: femeile dela Regie, dela Pirotehnie. Nu mai aveau loc în sală, dar, şi dacă ar mai fi avut loc, cordoanele primiseră ordin să nu mai dea voie nimănui să treacă printre ele. Muncitorii se grămădiseră în faţa soldaţilor, glumind, cântând, încercând să intre în vorbă cu ei. Dar soldaţii erau posomorîţi căci aveau în minte cuvântarea ofiţerului, la Băneasa.

Câteva femei gureşe, vesele, îi luară la vale. Una, mai cu seamă, frumuşică, găsea cuvinte care stârneau hazul tovarăşelor ei:

— Ce e cu voi, urîţilor? V'a pus ţara chivără pe cap şi nu vă mai încăpeţi în piele? Ce căutaţi aici? N'aveţi case, n'aveţi neveste?

Soldaţii priveau pe sub sprâncene la femei, dar nu răspundeau un cuvânt.

— Hei, cumetrele alea, ştergeţi-o de acolo! strigă de mai departe un ofiţer. Lăsaţi-i pe oameni în pace.

— Dece ne faci cumetre, domnule locotenent sau ce-oi fi, că nu-ţi cunoaştem gradul? Păcat de dumneata că nu ştii să vorbeşti!

— Gâştelor!

Işi aprinse paie în cap, căci femeile începură să ţipe toate deodată şi să ridice pumnii la el. Să vorbească aşa cui a mai vorbit: cucoanelor lui sulemenite, nu unor lucrătoare cinstite; crede că dacă e galonat şi târâie sabia ca pe un vătrai, are dreptul să fie mojic? Ehehe, nu mai merge ca altădată şi, dacă nu l-a spurcat nimeni până acum, apoi îl spurcă ele.

Ofiţerul se depărtă, supărat că auzeau soldaţii vorbele prost crescutelor. Abia acum se descreţise obrazul ostaşilor, însă îşi strângeau buzele ca să nu-i vadă locotenentul.

— N'au venit încă metalurgiştii din Filaret şi nici fabricile de pe Izvor, îi spuseră lui Frimu cei care aveau răspunderea întrunirii de azi. Cum vor veni, începem.

— Domnule general, s'a anunţat pe Carol o coloană mare de muncitori din Filaret. Pe la podul Mihai Vodă înaintează cei dela fabricile de pe Izvor.

— Foarte bine. Probabil că pe ăştia îi aşteaptă şi sindicaliştii de sus. Nu ştiu: a venit cavaleria?

— Este dinapoia Muntelui de Pietate.

— Foarte bine. Când ajung coloanele aici — împrăştierea! Haidem, să mai vorbim odată cu prefectul.

— Dacă este cazul, soldaţii pot să tragă?

— Pentru asta nu am ordin, maiorule. Am uitat să i-l cer lui Mârzescu.

— Pot să dau eu fuga la minister: ministrul e acolo.

— Bine, Tătăranule, du-te!

După ce a strigat în fața Prefecturii: „Jos cenzura!", coloana se simți înviorată. Continuă să strige pe calea Victoriei, cu toate că era lume puțină pe trotoare, cu toate că obloanele prăvăliilor erau trase: „Vrem pâine!", „Jos starea de asediu!".

La fel strigau în momentul acela pe Belvedere și pe Brezoianu, muncitorii și muncitoarele dela turnătoria Haug, dela spălătoriile Schmidt și Falk.

Intr'o masivă coloană înaintau pe Griviței muncitorii dela Calea Ferată care nu primiseră comunicarea să ia parte la manifestație, dar care se puseseră singuri în mișcare auzind că sediul este înconjurat de trupe.

Muncitorii din club auziră deodată în stradă cântecul puternic al „Internaționalei". Oricât și-ar fi sucit capul, prin ferestre și la balcon, ei nu puteau să vadă ce se petrece în stânga, unde era Teatrul Național. Dar cântecul venea dintr'acolo — și nu puteau să-l intoneze decât metalurgiștii din Filaret. Sosiseră. Coborau în Sfântul Ionică și cei de pe Izvor. Cântau și ei.

— Dați drumul întrunirii! glăsuiră în grabă conducătorii partidului celor din conducerea sindicală. Nu

vorbiți mulți. Nu vă lungiți la vorbă. Să dejucăm porcăria guvernului.

Ieși în balcon un lucrător chelner, negricios, membru în Comisia Locală. Incepu să vorbească. El văzu câteva minute numai ce se petrecea în fața lui, pe Sfântul Ionică, și în dreapta lui pe Câmpineanu. Nu vedea și n'auzea ce se'ntâmplă în colțul dinspre stânga.

Acolo, între berăria Oswald și Teatru, muncitorii metalurgiști întâlniseră bariera soldaților. Dinapoia acestora stăteau grămădiți ofițerii. Muncitorii continuau să cânte. De pe marginea coloanei și din rânduri veniră numaidecât în față lăcătușul Iosif Săndulescu, strungarul Ion Georgescu, turnătorul Rigopol, toți trei dela Vulcan, și electricianul Marin Niculescu dela fabrica Bragadiru. Acoperiră cu trupurile lor grupul ucenicilor care se sbenguiau fiindcă întâmplarea cu soldații li se părea hazlie.

Cei patru intrară în discuții, peste capul soldaților, cu ofițerii:

— Dece nu ne dați drumul, domnilor? Dece ați pus armata să ne oprească? Noi ne ducem la club.

Recunoscură pe unul cu gradul de maior:

— Domnule maior, vă rugăm...

Coloana care șerpuia încă pe calea Victoriei se puse în mișcare dela sine, cei din urmă împingându-i pe cei din față, curioși să vadă pentruce tovarășii lor s'au oprit în loc. Soldații dădură înapoi câțiva pași. Din mulțime se auziră strigăte:

— Vrem pâine! Trăiască libertatea!

— Trageți! răcni maiorul bălăbănind în aer revolverul.

— Trageți! strigară după el ofițerii ceilalți cuprinși de panică.

Soldații șovăiau. Iși simțeau capul greu de bău-

tura al cărei fum nu se risipise încă, mai cu seamă că erau şi flămânzi. Le erau mădularele amorţite de şederea pe loc. Parcă nu auzeau, nu înţelegeau porunca ofiţerilor. Parcă îi cuprinsese frica.

— Foc! Trageţi, că trag în voi! urlă încă odată maiorul şi îşi slobozi arma într'unul dintre muncitorii din faţa lui.

Căzu fulgerat, apoi se ridică fiindcă era voinic, electricianul Marin Niculescu. El simţise glonţul în piept, se năruise, dar se sculase numaidecât întinzând braţe scurte, groase — să se apere, să lovească.

Işi descărcară revolverele ofiţerii ceilalţi.

Atunci s'au aruncat orbeşte, la atac, şi soldaţii. Unii trăgeau, alţii împungeau cu baioneta, alţii izbeau cu patul armei. Răcnetele bărbaţilor, ţipetele femeilor şi ale copiilor, îi înverşunau. Aveau şi un simţimânt de spaimă auzind împuşcăturile care porneau din rândurile lor, deoarece credeau că vin din partea manifestanţilor. Ii năuci cu totul răpăitul unei mitraliere.

Izbeau în plin, ajutându-se şi de vârful bocancilor. Puneau mâna în gâtul unuia, îl propteau în zid, îl făceau capul tobă şi îi dădeau drumul, năpustindu-se asupra altuia. Primeau şi ei din când în când pumni, picioare în spate.

Victimele se apărau cu mâinile, cu beţele, cu sufertaşele. Alte arme nu aveau.

Soldaţii şi muncitorii începură să se împiedice de trupuri căzute, unele înţepenite, altele care încă se svârcoleau. Lângă lăcătuşul Săndulescu, împuşcat, zăceau doi ucenici străpunşi de baionete. Peste ei călcară sute de bocanci şi-i făcură piftie. Cu un ochi scos, cu craniul sfărâmat, căzut într'o rână lângă bordura trotoarului, striga: „Ajutor!" lucrătorul Carusi. „Ce faci, nenorocitule!" răcni lucrătorul Bota punând mâna pe puşca unui soldat care se pregătea să dea

într'o femeie. Ii smulse arma, i-o svârli la pământ, însă alţi doi soldaţi băgară baionetele în el.

Generalii Mărgineanu şi Ştefănescu au alergat în vreo două rânduri acolo pentru a urmări mersul bătăliei şi au trecut tot în goană, cu mantalele descheiate, cu revolverele în mână, înapoi spre Sfântul Ionică unde se desfăşurau alte lupte. Câţiva inspectori şi comisari se strecurară şi ei printre soldaţi, cu bastoanele ridicate şi sparseră la rându-le, câteva capete.

Incetase câteva minute mitraliera. Incetaseră salvele puştilor, astfel că se auzeau mai lămurite şi mai înfricoşătoare, icniturile loviturilor, strigătele, ţipetele, tânguirile. Muncitorii până la care soldaţii nu ajunseseră, huiduiau şi fugeau apoi pe calea Victoriei, pe strada Regală. Cei care au avut gândul nefericit de-a se retrage pe Oteteleşanu se văzură prinşi de alţi soldaţi şi de comisari de poliţie, stâlciţi în bătaie şi strânşi într'un cordon care-i porni, prin Brezoianu şi Belvedere, la Prefectură. Incă odată răpăi mitraliera şi detunară puştile.

— Tovarăşe Frimu, se trage în Piaţa Teatrului.

— Ce spui, măi? Nelegiuirea aceasta au s'o plătească ei.

Lucrătorii de pe Izvor fuseseră lăsaţi să înainteze şi să treacă de jumătatea străzii Sfântul Ionică, pe urmă de pe strada lăturalnică ieşi în spatele lor un detaşament de cavalerie. Erau prinşi între cordonul din Câmpineanu şi lanţul călăreţilor.

Muncitorul chelner dela balcon văzu cavaleria, auzi răsunând o trompetă, îl văzu pe generalul Mărgineanu dând cu sabia o comandă. El însă era prins în înflăcărarea cuvântării pe care o rostea. Nu se opri nici când zăngăniră ferestrele dinapoi şi se risipiră

cioburi în jurul lui. Simţi că-l trage cineva de haină, înăuntru:

— Intră, că trag asupra clubului

Trăgeau cu carabinele, cavaleriştii.

Iureşul se deslănţui şi în partea aceasta. Răpăiră mitralierele, trosniră carabinele, se învârtiră pe deasupra capetelor paturi de armă, se înfipseră în piepturi baionete. Prinşi între două rânduri de soldaţi, turnătorii dela Haug, spălătoresele şi călcătoresele dela Schmidt şi Falk au răcnit, şi-au acoperit capetele cu mâinile, au căzut claie peste grămadă pe caldarâm.

Masacrul continua înverşunat pe Câmpineanu unde femeile dela Regie ţipau şi blestemau iar muncitorii în frunte cu ceferiştii primeau şi dădeau lovituri.

După un alt sunet de trompetă, la un alt semn cu sabia făcut de Mărgineanu, armata începu împrăştierea manifestanţilor şi totodată arestarea lor. Se înmulţi prezenţa poliţiştilor. Muncitorii erau fugăriţi, apoi înconjuraţi, loviţi şi duşi, o parte în Pasaj, altă parte, cea mai mare, la Prefectură.

Din grupul care alcătuia statul-major al comandantului militar şi al prefectului, şi care constituia deasemenea garda de apărare a acestora, s'au desprins câţiva ofiţeri şi inspectori. Lor li s'au alăturat câţiva plutonieri şi comisari, iar aceştia au chemat un pluton de soldaţi după ei. Au trecut drumul în pas alergător, împărţind bastoane, pumni şi paturi de puşcă muncitorilor care se ghemuiseră lângă uşa şi sub scara clubului, apoi au năvălit pe trepte.

— Evacuarea! Toată lumea evacuează! răcniră pătrunzând în sala principală şi prin încăperile celelalte. Pretutindeni stăteau înghesuiţi, palizi, bărbaţi, femei, copilandri din Cercul Tineretului.

Prigonitorii repetau, desmetic: „Toată lumea evacuează!", lovind în acelaş timp în dreapta şi în stânga. Dar în capul scării şi în josul ei rămăseseră soldaţi printre care trebuia să treacă lumea alungată de ofiţeri, de inspectori, de comisari şi de plutonieri. Paturile armelor izbeau în capete şi în spinări, boturile bocancilor se repezeau în fluierul piciorului. Uşile săreau în lături, geamurile ferestrelor vătămate de grindina cavaleriştilor, au fost făcute zob. Bastoane şi paturi de puşcă sfărâmară tablourile din pereţi, dulapurile, mesele.

Ţipete sfâşietoare acoperiră un moment cumplitul concert de lovituri şi răcnete. Cine îşi mai păstrase lumina ochilor şi-a minţii văzu un lucru care întrecea grozăvia de până atunci, dinăuntru: erau aruncaţi prin ferestre şi peste balcon, pe caldarâmul străzii, muncitori, şi mai ales femei şi mai ales copii. Pe bărbaţi îi luau de subţiori, câte trei, câte patru plutonieri şi comisari, şi-i svârleau. Pe femei le apucau de păr. Pe copii îi sălta un singur plutonier, un singur poliţist.

Pălmuit, scuipat, cu mâna unui ofiţer în gât, ajunsese Frimu jos şi apoi la secţia de alături. Până acolo s'a apropiat de el generalul Ştefănescu şi l-a ameninţat şi l-a înjurat. S'a apropiat de el generalul Mărgineanu şi l-a lovit.

Mitică trecuse în toată vremea aceasta prin stări de avânt şi revoltă, pe care le-a tălmăcit în chipuri felurite. Incă de când armata înconjurase clubul, el a împărtăşit tovarăşilor lui furia şi desgustul pe care i le pricinuiau ticăloşia lui Brătianu. Repeta cuvintele tovarăşului Frimu: „Au înnebunit ăştia. Nu le facem noi jocul. O să se păcălească".

Ieşea în balcon, îşi scotea capul prin ferestre, arăta cu pumnul — ofiţerilor. Când văzu că au sosit

lucrătoarele dela Regie, bătu din palme și tot astfel făcu manifestații de simpatie ori de câte ori băga de seamă că s'au adunat alți muncitori în sus, pe Câmpineanu, și în față pe Sfântul Ionică.

Impărtășea mereu unui tovarăș pe care nu-l cunoscuse până atunci și de care se izbea mereu, gândurile, simțimintele sale: „Ia uite, tovule, ăla mustăciosul e Mărgineanu. Ăla ofticosul, e Ștefănescu... Bestii... Tovule, ia te uită, au venit alte fabrici". Tovul dădea din cap, îl aproba în tăcere și umbla și el dela o fereastră la alta, dintr'o încăpere într'alta.

Necazul lui Mitică era că, oricât s'ar fi răsucit peste balustradă, nu putea să vadă nimic în partea dinspre Teatrul Național. „Pe acolo trebue să vie Filaretul", îl lămuri pe necunoscutul tovarăș care era iarăși în apropiere de el.

Urechea lui a prins de departe cântecul „Internaționalei" și a comunicat, vesel, în jurul său că „vine Filaretul". Ochii lui au văzut, cei dintâi, când coloana de pe Izvor intrase pe Sfântul Ionică și tot lui i se păru că e învălmășeală și că răsună împușcături la Teatru, însă, când spuse aceasta, nu-l crezu nimeni.

Pe urmă... Pe urmă...

Aplauda apropierea muncitorilor de pe Izvor când timpanul îi fu străpuns de sunetul trompetei, când ochii lui văzură fulgerarea săbiei generalului. A avut timp să rețină și începutul atacului cavaleriei și pârâitul geamurilor lovite parcă de-o grindină de pietre mititele. L-a tras cineva de haină cum altcineva îl trăsese și pe vorbitorul dela balcon.

Dar el nu și-a găsit astâmpăr, ci dimpotrivă umbla dintr'un loc într'altul, strigând: „Ii bate pe muncitori. Trage în muncitori". Iși aminti apoi că era dator, ca tovarăș conștient, să ridice moralul celorlalți și îi veni gândul să se urce la tribună și să vorbească. Ba nu!

Va vorbi dela o fereastră sau din balcon. Când se aplecă peste pervazul unei ferestre, nu putu să scoată însă decât un strigăt: Huo! și o înjurătură la adresa ofițerilor și civililor. Aceștia au ridicat capul, nu au auzit vorbele, dar au văzut o mutră ciufulită, crispată, și un pumn care-i amenința.

— Hait! Au venit aici. Praf ne fac! spuse tovarășului pe care nu-l mai cunoscuse până atunci în clipa când năvăliră ofițerii, polițiștii, soldații.

Tovarășul întoarse reverul hainei, arătă o insignă unui ofițer și unui inspector, arătă cu degetul spre Mitică. Mitică a apucat numai să-și petreacă mâinile peste cap. Apoi a simțit o lovitură între ochi și una peste șale. Pe urmă, până târziu noaptea, când s'a deșteptat la poliție, n'a mai știut ce s'a întâmplat cu el.

Inserare de plumb.

Au plecat comandanţii. Un fluier scurt : se'ncolonează trupa. Rrap-rrap ! bate în caldarâm bocancul. Trop-trop ! scot din caldarâm scântei potcoavele cailor cavaleriei.

Pe caldarâm au rămas câteva căciuli, şi şepci şi pălării, o basma, câteva sufertaşe, o baionetă. Sunt din loc în loc pete de sânge. Sunt câţiva morţi şi câţiva răniţi. Ii trag şi pe unii şi pe alţii soldaţii din compania care a fost oprită să facă de pază peste noapte, aci.

Morţii şi răniţii sunt târîţi de cap sau de picioare şi trupurile saltă pe bolovani. Capul unuia care nu-şi dăduse încă sfârşitul, se sfărâmă cu totul.

Răniţii şi morţii sunt puşi de-a valma în curtea şi pe lângă zidul Teatrului, lângă alţii care fuseseră traşi acolo pe când încă trupa dădea atacul. Acum vine o dubă a Morgii şi-i încarcă pe morţi. Vine o ambulanţă a „Salvării" şi-i urcă pe răniţi. Se învârteşte prin curte un civil care spune că este medic şi care dă ajutor oamenilor dela Salvare, necontenind să-i înjure pe răniţi :

— Bolşevicilor ! Aţi vrut revoluţie ? Uite, revoluţie !

Un soldat face de gardă lângă vespasiană, la doi paşi de Teatru. Dă târcoale pe acolo un muncitor care fusese printre manifestanţi şi scăpase numai cu

un pat de armă peste umăr. A fugit, a umblat ca un năuc pe străzi, s'a întâlnit cu alţi muncitori care au aflat dela el de cele întâmplate. S'a înapoiat, vrând să se ducă la sediu, neştiind că sediul fusese atacat.

L-a oprit soldatul :

— Nu e voie !

— Dece, măi camarade ?

— Aşa !

— Păi, eu mă duc la club.

— Pleacă, să nu te'nhaţe. Eşti şi tu din ăia cu revoluţia ? Te văz că eşti român.

— Dar ceilalţi ce erau ?

— Bolşevici. Şi jidani. Şi nemţi.

— Măi frate, dece îi împuşcarăţi pe muncitori ? Erau şi ei ca voi : lume care voia dreptate.

— S'o crezi tu ! Erau străini. Ii lăsase aici armata germană ca să facă revoluţie şi război.

— N'ai văzut că vorbeau româneşte ?

— Aia erau jidani dela noi, oamenii nemţilor.

— Cine v'a spus ticăloşia asta ?

— Domnul maior ne-a spus. Hai, pleacă de aici !

Noapte cenuşie şi umedă.

Au mai rămas în curte, la Teatru, câţiva morţi care n'au încăput în dubă. Pe aceştia îi va ridica mâine dimineaţă Morga. In curte va rămâne până în zori şi compania de soldaţi. Oamenii şi-au pus armele, piramidă. Li s'a adus hrana dela cazarmă. Li s'a adus şi un căzănel cu ţuică. Nu fiartă ca astăzi dimineaţă, dar, şi aşa, ea încălzeşte mădularele amorţite.

Nu mai simt frigul. Nu mai simt amorţeala. Voia bună pune stăpânire pe ei. Vreo doi se pornesc să cânte. Şi se prind de umeri, doi-trei la început, pe urmă şi ceilalţi. Joacă „Brâuleţul", ca pe front când erau în repaus, ca acasă la crâşmă, sub umbrar...

Comisarii și agenții pătrundeau prin case, îi sculau din așternut pe oamenii despre care știau că sunt sindicaliști, îi duceau la circumscripție, îi băteau și îi turnau la beci, deși mulți dintre ei nu participaseră la manifestație. Prilejul de a se răzbuna și de a băga spaima în mahalale nu se prezenta însă polițiștilor în fiecare zi. Ii trimiteau apoi între baionetele jandarmilor, la Prefectură.

Erau aici, la „Spălătorie", 133 de inși. Erau alții prin alte încăperi. In camera de gardă fuseseră închiși conducătorii. Acestora le-a fost tuns părul, le-au fost date jos bărbile. Ii chema pe rând prefectul care, slăbănog, se învinețea văzându-i, le spunea : „Iată opera dumneavoastră !", îi amenința cu tamponul și le întindea o coală de hârtie.

— Scrieți !

— Ce ?

— Că ați vrut să faceți revoluție... că partidul vostru e bolșevic... Scrieți că muncitorii au atacat armata...

— Domnule general !

— Nimic...

Vreo doi i-au aruncat hârtia. Unul i-a strigat :

„Asasinule !" Altul s'a așezat pe un scaun și a început să scrie. A scris : „Ați asasinat muncitorii. Brătianu, Mârzescu, Mărgineanu și tu veți da într'o zi socoteala. Ideea nu moare".

Când generalul citi rândurile așternute strâmb, cu litere mari, din vânăt deveni galben, apoi roșu ca racul.

— Luați-l ! Luați-l de aici ! urlă bătând cu pumnul în masă.

Colonelul Călătorescu îl dădu, consternat, pe cutezător în seama plutonierului care stătea la ușă. Care-i înșfăcase și pe ceilalți. Care, până să-i treacă în primirea plutonierilor din coridor, îi lovise cu pumnii în cap și în coaste.

Era dus fiecare în altă încăpere.

— Ia și mătură, că-ți mut fălcile ! i se spuse unuia.

— Treci la perete cu fața la mine și ia poziție ! i se porunci altuia. Nu mișca ! Ai vrut să faci revoluție ? Să fii ministru ? Drepți !

— Te văz că ești român — îl mustră plutonierul Zurbagiu pe Frimu — și te-ai dat cu jidanii ! Am să-ți mănânc coliva !

Pe la trei și jumătate noaptea veni comisarul regal să le ia declarațiile.

— Ce declarații poftești ? i se răspunse. Ai fost la locul crimei. Pune în procesul-verbal, dacă îți dă mâna, halul în care ne găsești.

Comisarul regal era magistrat de carieră. Spuse că a venit să pună el întrebări, nu să i se ia lui interogatoriu. Se arătă mâhnit, se supără, se făcu nevăzut.

După plecarea lui au fost bătuți din nou și aruncați la beci printre borfași.

— Uite — strigară plutonierii și agenții — ăștia

sunt jidani şi bolşevici. Au vrut să facă revoluţie. Judecaţi-i voi!

Şi plecară.

In beci, în întuneric, se auzi mişcare. Se auzi o înjurătură la adresa celor aduşi acolo. Dar alte glasuri se năpustiră asupra celui ce înjurase:

— Nu ţi-e ruşine, mă? Caiafă!

Pe urmă se aşternu tăcerea.

„Spălătoria" era o sală mare, fără ferestre, cu ciment pe jos, cu un canal pe margine pentru scurgerea zoilor. Cei 133 de arestaţi au fost îngrămădiţi ca oile într'o parte a încăperii. Şase plutonieri şi doi sergenţi reangajaţi se năpustiră asupra lor. Toţi opt erau turmentaţi. Loviră cu pumnii, cu palmele, cu cismele, cu vinele de bou, la nimereală. Pătrundeau printre rânduri să nu scape cineva neatins.

Obosiră.

Gâfâiau.

Cam peste un ceas intrară acolo nişte locotenenţi şi sublocotenenţi. Plutonierii şi sergenţii se înverşunară din nou. Dar, pentru a-şi odihni braţele, izbeau peste glesne cu boturile cismelor. Ofiţerii aveau în mâini cravaşe. Ei plesniră obrajii.

Uşa se deschise încă odată şi în prag se arătă prefectul. Bătaia încetă, bătăuşii neştiind dacă generalul îi aprobă ori nu.

— Corijaţi-i! glăsui el trecându-şi un deget pe sub mustaţă şi plecă.

Muncitorii s'au apărat cum au putut, ridicându-şi mâinile în dreptul ochilor, căutând să apuce vâna de bou, tăinuindu-se unii după alţii. Printre picioarele unora cădeau moi ca o cârpă tovarăşii lor care, mai greu loviţi, leşinaseră. Dar şi pentru aceştia era leac, fiincă sergenţii aruncară peste ei căldări cu apă rece.

Mitică se trezise în arest înainte de începerea schingiuirilor. Dar pentrucă, atunci când reangajaţii s'au năpustit asupra lor, el prinsese mâna unui plutonier şi pe urmă l-a apucat de tunică rupându-i nasturii, acesta şi ceilalţi i-au tras atâtea vine de bou în cap, încât crezură şi călăii şi arestaţii că a murit. Fu aruncat în partea cealaltă a „Spălătoriei", lângă rigola pentru lături.

Pe la unsprezece, în seara următoare, Frimu şi alţi câţiva au fost scoşi, fără paltoane, în curtea din dosul Prefecturii.

Li se puse câte un târn în mână:

— Haide, măturaţi curtea! Aţi vrut să daţi jos pe majestatea sa şi să-l omorîţi pe domnul Brătianu. O să vă ducem şi la palat şi la domnul prim-ministru să curăţaţi privăţile.

Făceau glume în jurul lor plutonierii şi sergenţii care îi bătuseră toată noaptea şi aproape toată ziua. Erau fără galoane, socotind că în felul acesta nu vor fi cunoscuţi. Mai erau în jurul lor câţiva soldaţi din jandarmerie. Comanda o avea dela o depărtare de zece paşi un locotenent.

— Gata! Incepeţi! porunci ofiţerul.

Cei patru svârliră din mâini târnurile, dar plutonierii îi loviră şi-i siliră să le ridice. De jur împrejur, ziduri înalte. Deasupra, un pătrat de cer care fusese parcă mânjit cu cenuşă. Chinuiţii se uitară unul la altul, îşi văzură încă odată ochii umflaţi, chipurile crestate, sângerânde. Clătinară din cap. Incepură să măture. Măturau şi se pomeneau, pe rând sau în acelaş timp, izbiţi în spate, în ceafă, peste mâini.

— Încă odată! Nu e bine! striga locotenentul.

— Nu e bine! Inapoi! Vreţi să schimbaţi ţara şi

nu vă pricepeţi să măturaţi o curte? răcneau plutonierii.

De trei ori măturară curtea şi în lung şi în lat. Peste degetele mâinilor îi loviră ciomegele. Ii loviră peste fluierele picioarelor.

— Să se încălzească! spuse în batjocură ofiţerul.

— Alergarea! Hai, alergarea! comandară plutonierii şi-i puseră pe fugă împungându-i din urmă cu vârful beţelor, svârlindu-le vârfuri de cismă pe dinapoi.

La ferestrele Prefecturii se aprindeau şi se stingeau chibrituri. In lumina lor pâlpâitoare se vedeau chipuri de ofiţeri şi de comisari pe care întâmplarea din curte îi amuza. O lampă electrică se aprindea şi descria un cerc; în raza cercului se arăta şi dispărea apoi figura colonelului, comandantul jandarmeriei.

Cu noaptea în cap au pornit mamele şi nevestele să-şi caute feciorii şi bărbaţii. Au dat de urma unora la poliţie. Li s'a spus cu voce răstită:

— Cum îl chiamă?

— Cutare...

— E aici. Are să-i treacă pofta.

Despre altul şi altul li s'a răspuns:

— Nu-i avem. Căutaţi-i în altă parte.

— Unde?

— La spital! La Morgă! La dracu să-i ia!

S'au dus pe la spitale. Intâlneau pretutindeni obrazuri încruntate. Auzeau voci răstite. Se uitau şi le vorbeau urît portarii, sanitarii şi doctorii.

— Cum îl chiamă?

— Cutare...

— Să vedem. E aici!

— Pot să-l văd, domnule, domnişoară, cucoană?

— Cum să-l vezi? Nu e voie. Toţi au santinele la pat.

Spitalele sunt multe. Nu-i găseau la unul şi porneau departe, peste străzi şi străzi, până la altul, apoi la celelalte.

— Nu e aici! li se spunea. Duceţi-vă la Colţea, la Brâncovenesc, la Colentina, la Filantropia.

— Ne-am dus şi acolo şi dincolo. Nu i-am găsit.

— Căutaţi-i la Morgă! Dac'au vrut revoluţie...

Ningea mărunt. Muşca frigul în carne. Sufla dinspre chei, duşmănos, vântul.

Aşteptau douăzeci, treizeci de femei, plânse, la intrarea din faţă a Morgii şi nu deschidea nimeni. Un trecător le îndrumă:

— Vedeţi că mai e o intrare dincoa, pe Căuzaşi.

Cârdul porni spre intrarea aceea. Un grilaj. O poartă. Dinapoia porţii, o capelă cu o cruce. Cu mai mult curaj, femeile bătură încet şi pe urmă mai tare. Se îngâna ziua cu noaptea şi nu puteau să se împace la gândul că, după o zi întreagă de umblet peste tot, vor rămâne mai departe în neştiinţă. Unde or fi ai lor, dacă nici închişi nu sunt, dacă nici la spitale n'au fost aduşi? Poate că s'au ascuns dacă nu-i găsesc nici aici. Dar ca să nutrească nădejdea că ei sunt în viaţă, trebue să vadă.

Ieşi un ofiţer care şi el se uită urît la ele şi le întrebă aspru:

— Ce vreţi?

Ştia ce vor, astfel că vorbele erau vorbe de clacă. Vru să le închidă poarta, însă ele plânseră şi se împotriviră. Imbufnat, le lăsă în curtea pe care femeile o văzură plină cu soldaţi. Ce păzeau ostaşii aici? se întrebară ele cu ochii la chivăre, la puşti şi baionete. Să nu fugă morţii, să nu iasă în stradă, în convoi şi să strige cu glas de dincolo de moarte:

— Am cerut pâine şi dreptate şi uite ce ne-au dat!

Ofiţerul le băgă într'o cancelarie, luă o listă şi le întrebă repezit:

— Spuneţi numele lor!

Ele spuneau şi el răspundea de fiecare dată:

— Nu e aici!

Dar femeile nu-l credeau căci el răspundea uneori fără să se mai ostenească a-şi coborî ochii pe hârtie. Se porniră să ţipe:

— Nu plecăm de aici. Nu ai suflet de om. Eşti câine. Mai rău decât un câine. Arată-ne unde sunt morţii.

Ofiţerul care era tânăr, îşi pierdu repede cumpătul. Femeile astupaseră uşa cancelariei, încât soldaţii n'ar fi putut să intre şi să le izgonească. Clipi din ochi, lăsă lista pe masă, glăsui cu voce domolită:

— Bine. Dacă nu credeţi... Haidem în sala mortuară.

Le duse în sala rece unde, pe jos şi pe bănci de lemn, zăceau câteva cadavre. In hohotiri de plâns, cu inima în gât, femeile traseră cearşafurile de pe trupurile îngheţate. Nu-şi recunoscu niciuna bărbatul sau băiatul.

In vremea cât ele zăboviseră în cancelarie, într'un camion mare oamenii Morgii şi soldaţii aruncau, unul după altul, şi unul peste altul, cadavre dintr'o stivă de trupuri tăinuite în fundul curţii. Le aruncau cum sunt aruncaţi butucii, cum sunt aruncate la abator vitele pentru măcelărie. Când ele au intrat în încăperea unde n'au găsit pe nimeni dintr'ai lor, camionul cu rogojini deasupra, purtat de patru cai, ieşea din curtea Morgii.

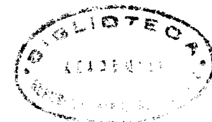
— Vedeţi că era cum v'am spus? glăsui ofiţerul. N'au fost aduşi aici...

— Cine este la poartă? Cine este la uşă?

— Tot bătrânica aia care îşi caută băiatul.

— Ia trimite-o la naiba!

I se spune femeii:

— Haide, mătuşo, ia-o din loc! Ţi-a spus şi domnul şef, ţi-au spus şi domnii doctori că nu este aici.

Bătrâna ascultă vorba dojenitoare, se clatină, îşi şterge cu o batistă făcută ghem în mână colţul ochilor şi aprobă din cap:

— Da, da... Mai uitaţi-vă: poate că l-au adus.

— Inţelege odată!

— Am înţeles.

Pleacă, gârbovită cum plecase şi alaltăieri, cum plecase şi acum o săptămână. E drept, nu-şi amintea că a mai fost la secţia aceasta, la spitalul acesta.

Şubrede altădată, pline de junghiuri şi varice, picioarele o poartă acum din Filaret cu credinţă de slugă sau de cal, prin locuri cu oameni galonaţi, încruntaţi, prin altele cu oameni care au halate albe pe ei, ori redingote negre ca dracii. Care au burta băgată în birou şi nasul în hârtii, ori umblă de colo până colo cu grabă foarte mare. Unii se încreţesc la chip, când le vorbeşte, de ai crede că au mâncat lămâi, alţii se răstesc, alţii îi răspund cu o gură unsă parcă cu alifie.

— Ce e, băbuşco?

— Maică, feciorul meu...

Indrugă povestea şi aici, întreagă sau numai pe jumătate, sau nici atât măcar.

— Nu ştiu, bătrâno. Caută-l la spital.

Dela secţiile din toate mahalalele la Prefectură, de aci prin spitale, ea a cutreierat oraşul ca un factor poştal bătrân, cu paşi mărunţi, bodogănind în bărbie şi svântându-şi, cu broboada ori cu batista, când un ochi, când celalt. Se descurca pe drumuri pe unde nu călcase nici când şi îşi făcea loc printre oprelişti de regulament, căci o ducea un gând care, ca o iarbă a fiarelor, înlătura zăvoarele: băiatul ei.

N'avusese linişte în seara aceea când se svonise că, în oraş, s'a tras în muncitori. Linişte n'a avut mahalaua întreagă cu fabrici de unde, la prânz şi după prânz, oamenii porniseră în şiruri lungi să se ducă la clubul lor. Ea şi toate femeile au aşteptat, cu sufletul la gură, întoarcerea bărbaţilor, iar unii s'au întors cu părul vâlvoi, cu obraz pământiu şi cu hainele rupte. Spuneau: „A fost prăpăd!".

Al ei nu a venit.

De-a doua zi, când încă nu se luminase bine, a început să-l caute, şi sunt două săptămâni aproape de atunci.

— Nu e, babo, aici, Du-te la poliţie.

— Am fost, maică.

— Du-te la spitalul cutare.

— La toate am umblat.

— Du-te la Morgă! îi spuse bosumflat omul cu halat alb şi cu scufă la fel.

Vorba asta nu i-a rostit-o nimeni până acum. Deaceea inima îi înghiaţă în piept şi-i tremură bărbia.

— L-la...

— Ei da, du-te la Morgă!

Cum o poartă picioarele...

Pe băiatul ei l-ar fi vrut teafăr şi voinic, aşa cum fusese în joia aceea când a plecat, dimineaţa, la lucru. L-ar fi vrut între lanţuri, dar viu. L-ar fi vrut chiar schilod. Şi îl vrea măcar mort, să-l plângă, să-l sărute şi să-l îngroape ea. Nenorocirea este de atâtea feluri, una mai mare sau mai mică decât alta. Dar durerea care nu se poate îndura e neştiinţa de soarta celui drag.

A ajuns la Morgă.

— Hei, mătuşico, dumneata mai lipseai! Nu se mai astâmpără odată femeile astea care ne bat mereu la cap... Cum îl chema?

— Cutare.

— Nu l-am avut aici. Şi chiar dacă-l aveam, crezi că-l ţineam să-l facem saramură?

Urechile bătrânei încep să nu mai prindă toate vorbele grele care i se aruncă.

— Era aşa şi aşa, stărue ea.

— Dacă îţi spun că n'a fost!

— Of, copilul meu! Ajunge-v'ar blestemul...

Gura, atât a ajutat-o. Picioarele, atâta au ţinut-o. Pe urmă cade mototol dinaintea uşii pe care omul Morgii a trântit-o cu duşmănie.

De-atunci au început mamele, nevestele şi surorile muncitorilor să bată, în grupuri tot mai mari, drumul puşcăriilor ţării. Inima lor a plâns şi paşii lor au sângerat un sfert de veac şi un an pe deasupra, până în ceasul descătuşării. Tot mai multe erau puşcăriile şi tot mai lungi osândele. Obrajii se ofileau în lipsuri şi ochii slăbeau de lacrimi şi de muncă. Un an, cinci ani, şapte, zece şi douăzeci... Stăpânitorii erau tot mai sgârciţi în recunoaşterea de drepturi pentru popor, tot mai darnici în ani de închisoare.

Cum au izbutit ele să găsească, în toată această vreme, tăria de a duce, singure, povara existenţei? Cum izbuteau să înlăture piedicile şi să ajungă până la feciori, la bărbaţi şi la fraţi? Cum de înfruntau răutăţile judecătorilor şi ale temnicerilor şi nu osteneau să străbată cu piciorul, cu trenul, depărtările, până la puşcăria unde erau ai lor? Un ceas, mai puţin de un ceas, de vorbă, era deajuns pentruca ele să recapete încrederea, pentruca oamenii de după gratii să se simtă mai tari. Şi cum de încropeau de fiecare dată hrană şi rufe calde pentru flămânziţi şi pentru îngheţaţi? Din pricina aceasta erau chiar dojenite:

— Nu trebuia. V'am lăsat și așa cu destule necazuri. Vă luați dela gură și ne aduceți nouă. Data viitoare vă rugăm să...

Data viitoare întindeau iarăși o legătură, un pachet pe care mâini vrăjmașe le desfăcuseră la poartă sau în camera de control.

Bunele mame, devotatele neveste și surori, cum căutau să tăinuească urma zilelor și a nopților trudite, întipărită pe obrajii slăbiți, și să găsească un zâmbet și-un cuvânt în care să nu tremure tristețea, să nu gâlgâe lacrima....

Pe la ele au mai venit agenți și comisari căutând. „documente". Un proprietar hapsân le-a alungat din casă. Unii vecini le arătau cu degetul, pentrucă feciorii, bărbații lor și frații lor erau pușcăriași!

Toate aceste necazuri le ascundeau, firește. Dar nu puteau fi spuse nici întâmplările cu adevărat bune, căci între ei și ele se afla totdeauna un gardian. Intâmplările bune cu adevărat erau legate de credința și de lupta pentru care ai lor se aflau întemnițați. *Ideea* nu fusese înăbușită. Alții și alții se strângeau și mergeau mai departe. Va veni o vreme pentru lumea care muncește.

Ele nu înțeleseseră cândva frământarea feciorilor, bărbaților și fraților. Dece sunt ei în război cu stăpânii, cu bogații, cu poliția, cu armata? Cum de nu văd că aceștia sunt mai tari? Dece se ridică să dărâme legile vechi și strâmbe?

Inţelegeau acum cu sufletul că rânduielile urâte și nedrepte trebue să cadă și vor cădea, și bine au făcut cutezătorii, neînfricații, luându-se la trântă cu îndestulații. Nevestele și surorile mai tinere începeau să priceapă și cu mintea acum fiindcă, trecându-și degetele printre filele cărților și hârtiilor rămase dela dragii lor, plecându-și privirile asupra slovelor tipărite, și-au lămurit lucruri care le erau străine până atunci. Din ceasul acela ele erau mai mult decât fuseseră ani și ani pentru ei.

Fratele și bărbatul au avut o tresărire, au privit în juru-le cu teamă și apoi s'au bucurat și au împărtășit vestea mare, tovarășilor lor. In legăturica sau în pachetul cu lucruri de mâncare și de îmbrăcăminte, cercetate de paznici, era strecurată și o scrisoare. Era în miezul pâinii, pe fundul cutiei de carton, sub cusătura unei cămăși, lipită în călcâiul unui ciorap. Scrisoarea le aducea cuvântul de afară al tovarășilor care-i salutau și-i lămureau cum este dusă lupta, cum trebue și dânșii să lupte dinăuntru. Aveau tovarășe în surori, în neveste și'n mamele bătrâne.

Au fost în Decembrie zile când ceața era așa de groasă încât nu vedeai la doi pași. In luna Ianuarie viscolul bântui cu atâta înverșunare încât trenurile nu au mai mers. Populația săracă suferi cumplit de foame și de frig, cu toate că restaurantele erau îndestulate, iar banchetele și ceaiurile dansante nu conteneau.

In Februarie se astâmpără viscolul, dar se așternură zăpezi înalte.

Așa, prin ceață, prin viscol, împiedicându-se în movilele de omăt, mai mult pe jos fiindcă tramvaiele rămâneau aproape tot timpul în depou, zeci și zeci de femei urcară toată iarna spre Dealul Văcăreștilor. Veneau din Dealul Spirei și din Obor, dela bariera Griviței, din Floreasca, din Tei, din Cotroceni, pe lângă cheiul gârlei unde nămeții erau mai mari și unde vântul urla ca o haită de lupi. Se împleticeau în zăpadă, le lua vederea viscolul dușmănos, nu-și mai simțeau obrajii, mâinile și picioarele înghețate. Dar

mergeau mai departe, singure, sau câte două, trei şi mai multe.

Acum se cunoşteau şi plecau împreună. Ori, dacă nu se cunoşteau şi se întâlneau pe drum, îşi dădeau seama, după legăturile şi pachetele din mâini, că într'acolo merg. Se tânguiseră la început, povestindu-şi una alteia nevoile, împărtăşindu-şi părerea de rău şi chiar ciuda că n'au fost ascultate când spuneau bărbatului, fratelui sau feciorului: „Astâmpără-te. Las-o pustiilor de mişcare. Nu te mai duce la sindicat". Acum se întăriseră în suferinţă. Credinţa a-lor lor pâlpâia şi în ele.

Dela podul Lemetru apucau pe dreapta şi începeau să urce. Pe drumul acesta erau mormanele de zăpadă mai mari şi bătea de pretutindeni crivăţul. Pe drumul acesta osteneala tăia cu adevărat răsuflarea. Apoi, când ajungeau, santinelele şi gardienii le ţineau la poartă un ceas şi mai mult până se îndurau să deschidă.

Răi oameni care nu se gândesc de unde vin femeile şi câtă nerăbdare simt să-i vadă pe cei dinăuntru! Răi, şi mai marii lor care le poruncesc.

Mai marii — directorul, ajutorul directorului, comandantul gărzii, şeful gardienilor — stau la căldură şi-şi trec urâtul în joc de cărţi. Ei simt o mare plăcere să-i umilească pe oamenii care le-au fost aduşi şi cărora le fură din mâncare şi din căldură ca să se ghiftuiască, să bea mai mult, să aibă ce pierde când se distrează, să-şi îmbrace nevestele, să-şi plătească amantele. Cine să-i tragă la răspundere pentru câte fac, aici, în puşcărie unde sunt stăpâni pe viaţa oamenilor care le-au fost aduşi? Pot să-i bată — şi-i bat; pot să-i omoare — şi-i şi omoară, căci nu degeaba este şi cimitir aici. Plăcere simt şi când le lasă pe femei, în zilele de primire, să aştepte afară. Când

intră cu labe de gorilă în bruma de lucruri aduse arestaţilor amestecând întradins zahărul cu săpunul şi pâinea cu tutunul.

„Ce, ? Ce sunt ăştia ? Ciorapi ? Ce sunt astea ? Mânuşi de lână ?" se răstesc ei. „Nu este voie ! Pături? Nu e voie !"

I s'a dat directorului ordin dela minister să înăsprească regimul muncitorilor, ori aceştia l-au supărat făcând caz de demnitatea lor când gardienii i-au înjurat şi au vrut să-i pună la corvezi. Nu-i se mai îngădue atunci, o săptămână, două, mai mult, familiei să-i vadă. Nu mai au voie să primească, de afară, nimic.

Femeilor li se aduce la ştiinţă câineasca hotărîre, acolo, după ce au mers, dela ele de-acasă, mai mult de două ceasuri pe jos, prin zăpadă şi viscol. Se roagă, plâng, aşteaptă în faţa porţii şi pornesc înapoi cu legăturica în mână, cu pachetul la subţioară, frânte de oboseală, cu lacrimile în ochii şi cu ura în suflet.

Pușcăria fusese a hoților, meșteri în a întoarce buzunarul pe dos, a cuțitarilor și-a vagabonzilor. Plecau și intrau acolo ca la ei. Se înapoiau însă cu păcate mai grele căci, cât au stat mai înainte la Văcărești, învățaseră lucruri noi. Omul fără căpătâi se deprindea să fure iar hoțul lua uneori, odată cu un portofel, și o viață.

Gardienii îi svântau în bătăi, fiind totodată părtași la câștigurile de barbut și la furturile săvârșite de tâlhari între ei. Direcția știa. Știau și alții. Ei înșiși, conducătorii penitenciarului și dregătorii dela Ministerul Justiției, erau răufăcători căci furau hrana deținuților și-i puneau să lucreze pe degeaba covoare, dulapuri, paturi cu care își împodobeau locuințele.

Cui să se plângă hoții, derbedeii și cuțitarii că sunt ținuți în zdrențe și în frig, că mâncarea e proastă, că pâinea e puțină ? Să-i pârască pe gardieni gardianului-șef care se împărțea cu aceștia ? Să-l pârască pe gardianul-șef directorului, pe director inspectorilor, pe inspectori, ministrului ? Mai bine pun, când sunt scoși din balamale cu totul, pătura în capul unui gardian și trag ca la fasole în el. Ori și mai bine, se schimbă în cozi de topor, își denunță tovarășii, îl lingușesc pe

gardianul-șef, se întrec să ajungă slugi la director. Poate, poate, după ce-și isprăvesc osânda, îi angajează și pe ei directorul și rămân mai departe în pușcărie, dar cu uniformă de gardian, cu chei groase în mână și cu un retevei.

Rar se întâmpla să pice la Văcărești și un mușteriu gulerat care, casier fiind, ori contabil, ori director la vreo întreprindere mare, furase mult. Acesta avea bani și dăduse bacșișuri gardienilor și își angajase, dintre hoți, un valet. Venise cu un geamantan cum ar fi venit la hotel și i se aduseseră de acasă perne, pături, saltele. Incăperea încredințată lui era fără igrasie și ploșnițe. Mâncarea i se aducea dela restaurant. Se avea bine cu directorul, cu sub-directorul, cu ofițerul care comanda garda militară și deaceea îl respectau ceilalți tartori ai pușcăriei, iar hoții n'ar fi cutezat să-i fure, nu ceasul, dar nici măcar un nasture. Cu directorul când juca în apartamentul acestuia, se lăsa jumulit de bani mai mulți. Cu ceilalți accepta să piardă mai puțin.

Iată că, acum, după război, gulerații veniră cu duiumul. Erau nemțofilii de marcă pe care se răzbunau Brătianu și Porcu. Erau și ziariștii dela „Gazeta Bucureștilor" și dela „Lumina" pe care se răzbuna Corbescu.

Hoții se simțiră mândri că stăteau în aceiași pușcărie, la acelaș pension, cu domnii din lumea bună dela care puteau să capete ceva, făcându-le servicii. Virgil Arion, băiatul lui Lupu Costache și alți câțiva, bogați, se arătară mărinimoși, dăruind jerpeliților țigări și resturi din bucatele care le erau aduse de lacheii lor de acasă. Dar ziariștii erau săraci astfel că, pierzându-și nădejdea de a se alege cu ceva dela ei, hoții le furară creioanele.

Directorul și gardienii au arătat musafirilor considerație — oamenilor politici mai multă, gazetarilor

mai puţină. Erau, ca şi hoţii, mândri că au în grija lor, între zidurile puşcăriei, şi alte făpturi, nu numai puşlamale.

Dar îi aşteptau zile grele când, după 13 Decembrie, le-au fost aduşi muncitorii socialişti. Mulţi, care de care mai cotonogit, cu semnele bătăilor pe obraz şi pe trup. Dar şi acum colţoşi, pretenţioşi, nesalutându-i pe grangurii puşcăriei, neridicându-se în picioare când ei treceau, punându-i cu botul pe labe pe gardieni când aceştia se obrăzniceau, formând dintre ei delegaţii care se duceau la director şi băteau cu pumnul în masa lui. Sunt deţinuţi politici, strigau. Au drept la un regim politic. Pentru ce îşi îngădue el să dea ordine ilegale? Corvezi? Unde scrie că trebue să iasă la corvezi? Care este alocaţia de hrană? Ce hrană li se dă? Funcţionarii închisorii sunt pungaşi, gardienii-bandiţi. Nu e vorba numai de tratamentul aplicat lor, dar şi de mizeria în care sunt ţinuţi delicvenţii de rând. Ştie directorul că nenorociţii n'au cămaşe pe ei, că sunt plini de păduchi şi, din cauza aceasta, s'a întins tifosul printre ei ? Că zac la infirmerie în frig, fără îngrijiri, şi că în fiecare zi mor câte trei patru ? Dece-i bat pe aceştia gardienii şi-i jefuesc de lucrurile pe care le primesc de acasă ? Nu sunt şi ei oameni ? Legea nu este şi pentru ei ? Au să trimită memorii ministerului şi gazetelor.

Directorul încerca să facă act de autoritate, dar socialiştii îi închideau gura.

— Ehei, nu merge aşa, domnule ! Avem noi ac şi de cojocul altora şi crezi că n'o să te scuturăm şi pe dumneata într'o zi ? Nu striga. Nu ne ameninţa. Dacă te atingi de noi, dacă îndrăzneşte vreunul dintre ai dumitale să ne insulte, să ridice mâna, să ştii că daţi de dracu. Avem o opinie publică. Alături de noi e clasa muncitoare. Te-ai răzbunat oprindu-le pe femeile noas-

tre să ne mai vadă. Asta e purtare civilizată, legală ? Ruşine ! Protestăm !

Gardienii îi ocoleau acum pe socialiştii care stăteau grămadă şi-i alungaseră din primele zile cu huiduieli când au încercat să se poarte cu ei cum erau deprinşi să se poarte cu hoţii. Autoritatea temnicerilor slăbea chiar faţă de aceştia, fiindcă muncitorii luau şi apărarea nenorociţilor.. Hoţii fuseseră la început puşi la cale să-i înjure pe socialişti şi să-i ameninţe, spunându-li-se că socialiştii sunt oamenii bolşevicilor şi ai nemţilor. Dar aflară şi văzură şi auziră că muncitorii s'au luat de gât cu directorul şi cu gardienii pentru ei, încât acum cutezau să-i înfrunte pe călăi ştiind că are cine să le vină în ajutor.

Le dădeau târcoale şi oamenii lui Marghiloman şi ai lui Carp, considerându-se şi ei martiri politici, victime ale lui Brătianu ca şi muncitorii. Asigurau că, deşi conservatori, au fost democraţi totdeauna iar dacă guvernul liberal îi va persecuta mai departe, se vor înscrie în partidul socialist.

Cel mai stăruitor era Nicu Lupu Costache, fiul fostului ministru de interne sub ocupaţie. El căută şi obţinu prietenia conducătorilor socialişti, astfel că-şi dădu şi i se primi chiar la puşcărie, adeziunea. Din momentul acela se desprinse de Virgil Arion şi de ceilalţi din grupul germanofil. Işi puse o cocardă roşie la haină, emoţionându-le pe multele cucoane tinere şi frumoase care îl vizitau.

Frimu n'a mai apucat să-l vadă pe noul prozelit. Dela poliţie el fusese adus la Văcăreşti pe targă din pricină că trupul lui şubred n'a putut rezista maltratărilor. A fost culcat în infirmerie pe un pat de scânduri, iar în infirmerie era frig şi, de jur împrejurul lui, zăceau bolnavi de tifos.

Picioarele şi braţele îi erau pline de vânătăi, capul plin de cucuie, coastele rupte. Suferea de stomac, şi în stomac izbiseră pumnii jandarmilor şi-ai comisarilor.

Nu se mişca, fiindcă orice mişcare stârnea în el dureri. Ochii albaştri priveau în tavan, mintea depăna amintirea anilor dela începutul veacului şi dela sfârşitul veacului celuilalt. Grea şi frumoasă i-a fost viaţa, căci fusese cinstită şi o închinase unei credinţe. Se ridicase în contra rătăcirilor şi în contra înşelătorilor. A mers cu muncitorii cărora le-a fost îndrumător şi steag. In el au văzut ei un frate, un tovarăş mai luminat. El n'a cunoscut şovăiala, descurajarea, teama.

Trăia ceasul când, cu arma într'o mână, muncitorii ruşi apărau revoluţia şi, cu unealta de lucru în altă mână, construiau socialismul în ţara lor. Păcat că nu-i e dat să vadă înălţarea mândrului edificiu...

Trăia ceasul când şi aci muncitorii arătau hotărîrea dârză de a schimba rânduiala nedreaptă. Când se încolonau şi strigau : „Trăiască libertatea ! Trăiască socialismul !" fără să-i înfricoşeze mitralierele.

Stăpânirea se năpustise cu înverşunare împotriva muncitorilor, să le închidă gura care cerea dreptul la o viaţă mai bună şi totodată să smulgă din sufletul lor dragostea pentru revoluţia rusă, nădejdile pe care le puneau în desvoltarea ei. Ii culcase la pământ pentru a avea mână liberă să lovească, dimpreună cu vrăjmaşii popoarelor de pretutindeni, în poporul rus eliberat. Ştia ce e afară. Mişcarea n'a murit. In rândurile ei dau năvală muncitorii cu miile, cu zecile de mii. Vor mai fi lupte grele şi vor mai fi oameni şovăelnici şi rătăciţi. Dar, până la urmă, va triumfa conştiinţa revoluţionară a celor mai cinstiţi care vor duce clasa muncitoare la biruinţă. Păcat că nu-i e dat să fie alături de tovarăşii săi...

L-a muşcat un păduche din mulţii care colcăiau pe trupurile urgisiţilor din jurul lui, şi s'a îmbolnăvit şi el. Pe scândurile tari s'a sbătut nopţi şi zile, fără doctor la căpătâi, fără mângâierea tovarăşei de viaţă, care nu a fost lăsată să-l vadă, fără ca tovarăşii lui din temniţă să-i poată alina jarul cu un pahar cu apă.

Ca să nu se cheme că a murit în puşcăria lor, călăii l-au trimis, când ştiau că pentru Frimu scăpare nu mai e, la spital.

Acolo, în ziua de 6 Februarie, s'au închis pentru totdeauna ochii lui pentru care sufletul oamenilor nu putea să aibă ascunzişuri. Ochii aceştia pătrundeau în adânc iar ceeace descopereau dădea lumină blândă privirilor albastre sau scotea din ele scăpărări mânioase.

Dela spital, trupul chinuit a făcut un popas în căsuţa-i măruntă, cercetată de-a-lungul anilor de mulţi şi mulţi tovarăşi. Pe urmă, în dimineaţa de 9 Februarie, zeci de mii de muncitori l-au petrecut la cimitirul Sfânta Vineri, cu flori şi steaguri roşii. Durerea le împietrise chipul. Revolta le încleştase pumnii.

După represiune, Ferdinand l-a chemat pe Mărgineanu, i-a strâns mâna şi l-a sărutat pe obraji.

— Iţi mulţumesc, i-a spus. I-am mulţumit şi primului-ministru. Mulţumeşte în numele meu armatei care a făcut ordine. După câte mi-a spus domnul Brătianu, muncitorii voiau intradevăr, în ziua aceea, să proclame republica. I-am auzit şi eu, mai înainte, când au strigat pe stradă: Trăiască republica, şi i-am văzut când n'au vrut să se dea la o parte din faţa maşinii mele. Tot aşa mi-a spus şi fiul meu pe care l-au silit în altă zi să se întoarcă din drum şi l-au huiduit. Cred că de acum înainte va fi linişte.

După represiune, spre sfârşitul lunii Ianuarie, s'a jucat la Curtea Marţială o comedie care voia să arate că guvernul nu tolerează faptele nelegale. Impuşcarea muncitorilor fusese socotită act de guvernământ, găsindu-se chiar o formulă care a fost scrisă pe buletinele de deces ale victimelor: „omor scuzabil". Dar maltratările dela poliţie, despre care scriau unele gazete, nu aveau scuză, în eventualitatea că ele s'au produs...

Da — se recunoscu — au fost câteva regretabile cazuri. Regretabilă cu deosebire a fost scoaterea la corvoadă, în curtea Prefecturii, a câtorva socialişti fruntaşi, precum şi insultarea lor. Se prea poate să fi fost şi loviţi de elemente subalterne care vor da socoteală de fapta lor.

Elementele subalterne, au fost, ca atare, trimise în judecată.

Preşedintele, un bătrâior cu obrajii ca smeura, cu aer de motan, a deschis şedinţa, plictisit la început, dar pe urmă bine dispus. Bine dispuşi din capul locului erau şi substitutul de comisar regal şi ajutoarele preşedintelui şi grefierul şi câţiva cască-gură.

Când porunci să fie introduşi acuzaţii, colonelul făcu observaţia că dintre ei lipseşte locotenentul Pop, „trimis în interes de serviciu undeva" — i se spuse.

— Da? Bine, încuviinţă el. Să trecem la ceilalţi.

Ceilalţi fumaseră până atunci, afară, liniştiţi. Acum au luat poziţia militară, cu mutrele smerite precum îi învăţase comandantul lor la Prefectură.

— Tu! Cum te chiamă? întrebă preşedintele dând vocii un ton de prefăcută severitate.

— Să trăiţi, sunt...

Numele, contingentul şi unitatea. Cismele lipite. Mâinile pe vipuşcă. Gâtul înţepenit.

— Ei, cum s'a întâmplat?

Soldatul rosteşte repede — repede:

— Să trăiţi, domnule colonel, noi am scos pe arestaţi să cureţe prin curte, că aşa facem cu toţi. Eu am avut în paza mea pe un domn, nu ştiu cum îl chiamă, şi dumnealui a zis: Ah, Brătiene, scap eu d'aici şi te omor! P'ormă l-a înjurat, care eu, domnule colonel, ca ostaş disciplinat i-am dat una în spate. Să trăiţi!

Al doilea soldat:

— Să trăiţi, domnule colonel!

Spune şi acesta că avea pe un domn:

— ... care l-am pus să măture şi n'a măturat bine.

Eu m'am supărat pe dumnealui şi i-am dat un genunchi în...

Nu rosteşte cuvântul de ruşine, însă arată locul.

Al treilea, un caporal, păzea pe un alt domn şi acesta s'a împotrivit să ia târnul în mână. Atunci caporalul i-a dat de vreo trei ori cu târnul şi...

Colonelul îl întrerupe, simţind nevoia să facă o glumă :

— După aceea a vrut să mături ?

— Da, răspunse cam încurcat jandarmul.

— Ştia să mături ?

— Ştia ! răspunde cu uşurare şi cu şiretenie caporalul.

Al patrulea e şi el caporal. Ii fusese dat în pază un arestat care a zis ceva de familia regală, şi el s'a necăjit : dece să zică astfel de majestatea sa ? I-a trântit câţiva ghionţi, dar nu grei.

Al cincilea, al şaselea au avut şi ei grija arestaţilor. S'au supărat, s'au necăjit că arestaţii nu voiau să ştie de autoritate, de disciplină. Plutonierul Zurbagiu, un zăplan roşcovan, spânatic, răspunde la întrebările preşedintelui că el a stat de o parte şi nu s'ar fi băgat, însă i s'au plâns caporalii şi soldaţii de domnul Frimu şi de ceilalţi care au ameninţat pe domnul Brătianu şi au insultat pe majestatea sa. N'a bătut pe nimeni dar le-a făcut morală.

— Cu ce ? îl întreabă colonelul, însă pentrucă sala bufneşte în râs, devine serios, închide gura plutonierului şi dă cuvântul substitutului de comisar regal.

Acesta recapitulează declaraţiile acuzaţilor şi subliniază „nevinovăţia acestor militari care nu s'au dat înlături să-şi recunoască vina, dacă vină se poate numi îndeplinirea datoriei sfinte de ostaş". Incheie, ridicând tonul :

— Dacă îi condamnaţi, veţi lovi în principiul ordinei care sta la baza edificiului nostru social şi veţi slăbi disciplina armatei.

Judecătorii se ridică, se retrag să chibzuiască, şi se înapoiază după trei minute. Preşedintele comunică, strângându-şi hârtiile în mapă :

— Curtea îi achită pe acuzaţi !

In Martie se desfăşură procesul celălalt. Din câteva sute de schingiuiţi şi întemniţaţi rămân până la urmă cincizeci şi patru care urmează să primească pedepse grele. Dela Văcăreşti, muncitorii sunt aduşi cu o săptămână înainte la Inchisoarea Militară unde unii dintre ei primesc un supliment de bătaie dela plutonierul Sonda care, în viaţa civilă, este boxeur.

Comisar regal e un maior negricios, înalt, care în orele libere scrie literatură. Ordonanţa de urmărire, opera lui, este un monument de lipsă de talent, incultură şi răutate. Maiorul o citeşte însă cu încântare cu ton declamator, fără să înţeleagă pentruce acuzaţii râd dimpreună cu publicul din sală.

Sala râde când el declamă că „nu-l înspăimântă decât istoria", când îi deplânge pe muncitorii din boxă că s'au lăsat „impulsionaţi pe povârnişul versantului culmei", când arată cu degetul spre unii dintre ei care „îşi tăinuesc răspunderea în întunericul depărtării aparente". Dar acuzaţii nu mai râd, ci îi aruncă în obraz cuvintele : „Ruşine ! Huligan !", când maiorul spune, în forme încâlcite, că „mulţimea anonimă a fost chemată la 13 Decembrie să eşafodeze viitorul visat de-o mână de oameni cu sânge străin, al căror dor născut din ambiţiunea parvenirii e să-şi lumineze chipurile supte de patimi la lumina rugului pe care jertfesc ţara ce i-a primit şi poate pe unii i-a născut".

Comisarul regal cere preşedintelui să fie apărat, iar

președintele îi amenință pe acuzați cu evacuarea din boxă.

— Domnule maior — îi atrage luarea aminte un apărător — spuneai că nu te înspăimântă decât istoria, dar văd că ți-ai pierdut cumpătul când oamenii au protestat împotriva insinuărilor pe care le-ai rostit. Domnule maior, n'ai dreptul să falsifici istoria pentrucă, până la judecata ei, s'ar putea să te tragă la răspundere muncitorii din boxă și de-afară. Tăgăduești dreptul lor de a-și spune cuvântul în treburile țării. Odată și-l vor spune. Ești tânăr, așa că vei apuca ziua când cei mai buni dintre ei vor fi intradevăr miniștri și vei regreta ironiile de acum. Vei avea poate atunci motive să te înspăimânte, nu istoria, ci judecata lor.

Din cei cincizeci și patru cărora comisarul le cerea capul numai patru au fost condamnați — unul în contumacie la moarte, ceilalți la 7 și 8 ani — pentrucă ar fi tipărit într'ascuns manifeste.

După exemplul centrului, prinseră gust și tiranii mai mici din provincie să se năpustească asupra muncitorilor. Le-au închis organizațiile, i-au arestat, i-au bătut, le-au înscenat procese. Autoritățile din Ploiești au vrut să aibă și ele un „13 Decembrie".

L-au avut în zilele Crăciunului când puseră armata să tragă în populația care, lipsită de pâine și de carne, s'a dus la primărie să protesteze. Dece să nu afle primul-ministru că are și în Prahova apărători de nădejde ai ordinei ?

Cu toate acestea, avântul spre organizare nu putu să fie stăvilit. Sindicate și secțiuni de partid luau ființă chiar în târgușoarele unde, înainte de război, nu se pomenea decât cu voce scăzută despre socialism.

Numai Ștefan Gheorghiu cutreierase, pe vremuri, trimis grabnic la urma lui, fabrica de postav dela Buhuși, fabricile de cherestea din Neamț, tăbăcăria dela Târgul-Frumos. Acolo munceau câte paisprezece ore pe zi oameni aduși dela țară, cu suman, cu picioarele goale. Când ridicau glasul pentru doi gologani mai mult la salariu, pentru repaus în zilele cu roșu în calendar, jandarmii îi arestau și-i băteau, patronii îi înlocuiau cu alții. Acum muncitorii își făcuseră

cooperative şi sindicate. Ei străbăteau târgul în coloană, desculţi, cu cocarde roşii la piept, stârnind praful de pe uliţi şi îngrijorarea protipendadei. Nu le mai era frică nici că patronul îi aruncă pe drumuri, nici că jandarmii îi măsoară cu priviri fioroase şi cu reteveie pe spate. Au arătat dârzenie chiar în faţa prefectului când au făcut grevă.

Având motive să fie nemulţumiţi de partidele vechi unde — socoteau ei — meritele nu le-au fost recunoscute şi răsplătite, unii intelectuali se gândiră să vină în partidul muncitorilor. Ce mai încoa încolo, vântul bate pentru socialism. Se fac socialişti şi ei, dar au să fie mai moderaţi. Pot, la urma urmei, să arate că sunt şi extremişti căci pe dânşii nu pot să-i trateze autorităţile ca pe lucrătorii de rând, adică să-i insulte, să-i lovească, să-i aresteze. Au legături personale cu miniştrii şi cu prefecţii.

Avocatul Trancu-Iaşi, care îşi spunea astfel deşi era născut la Târgul-Frumos şi făcea politică la Galaţi, se prezentă într'o seară secţiunii socialiste din oraşul acesta. El avea o burtă ca un balon, era totdeauna vesel şi dădea, la tribunal, mâna cu uşierii ca să arate că este democrat.

La Iaşi, fusese deputat al Partidului Muncii, îl cultivase pe Averescu şi era pe cale să se înscrie în Liga generalului tocmai când generalul căzu dela guvern. A oferit lui Marghiloman serviciile sale, dar a avut norocul că acesta nu s'a arătat grăbit să le primească. Dacă în Parlamentul dela Iaşi nu-l lua gura pe dinainte când s'a pus chestiunea trimiterii în judecată a lui Brătianu, s'ar fi înscris la liberali.

Iată dece acum el era un om liber.

Muncitorii din conducerea secţiunii se aflau în şedinţă când uşa se deschise larg şi în pragul ei, se

înfăţişă, cu ochi râzători, cu gura gâlgâind de bunăvoie, Trancu.

— Bună-seara ! strigă el, salutându-i cu o mână în care flutura o gazetă.

— Bună-seara, domnule Trancu ! răspunseră muncitorii, miraţi.

— A, nu ! Protestez ! spuse el şi burta i se săltă. Numiţi-mă tovarăş ! Din clipa când mi-am pus floarea aceasta la butonieră şi am cumpărat gazeta dumneavoastră, eu sunt socialist.

Avea întradevăr la piept o garoafă mare, sângerie, şi în mână „Socialismul".

Muncitorii se arătară şi mai miraţi. Vizitatorul trecu pe lângă ei, legănându-se ca o femeie însărcinată, şi le scutură mâna.

— Văd bucuria din ochii dumneavoastră, rosti el oprindu-se apoi în capul mesei Da, da, bucurie — accentuă, săltându-şi pantalonii care totdeauna îi lunecau sub pântec — după cum bucurie şi emoţie citiţi şi în ochii mei. E o zi mare asta pentru mine, căci mi-am făcut examenul conştiinţei şi am hotărît să mă înscriu în partidul dumneavoastră. Mă cunoaşteţi ca democrat. Mă cunoaştea şi răposatul Frimu care, de unde e acum, se bucură desigur văzând că Trancu-Iaşi a luat hotărîrea aceasta.

— Domnule Trancu...

— Tovarăş... Sunt tovarăşul Trancu ! Mâine, când evenimentul se va afla, va fi o senzaţie mare în oraş şi la centru. Au să scrie toate gazetele. Să anunţaţi şi dumneavoastră la „Socialismul".

— Vedeţi că...

— Mă rugase Brătianu să vin la el cu toate că l-am frecat la Iaşi. Generalul o să fie şi el supărat că l-am părăsit. Zicea că, dacă vine la guvern, face un minister al Muncii şi mi-l dă mie. Nu ştiu dacă-l aduce

regele. Dar mie nu-mi pasă. Eu sunt socialist acum, şi chiar mâine vă ţin o conferinţă. Spuneţi-mi despre ce să vă vorbesc, şi vă vorbesc.

Muncitorii îl ascultară, dându-şi seama că nu-l mai pot opri. Il ştiau din oraş aşa cum îl ştia toată lumea : vesel, vorbăreţ la răspântii şi la restaurant, darnic în strângeri de mână şi în făgăduieli. Făgăduiala care îi adusese popularitate, şi pe care o repeta în fiecare zi, era că, atunci când va fi ministru, oraşul va avea legătură cu Bucureştii. Va avea un tren. La Galaţi îi era însă concurent liberalul Orleanu care îi luă ideea, înfiinţând el trenul. Trenul s'a numit Orleanu, dar mai târziu când Trancu-Iaşi ajunsese ministru, s'a numit Trancu-Iaşi.

— Ne bucurăm că aţi venit printre noi, îi spuseră muncitorii din comitet când, în cele din urmă, vizitatorul se aşeză pe un scaun şi-şi făcu vânt cu ziarul fiindcă nădușise. Avem nevoie de intelectuali.

— Ei vedeţi ? Am ghicit ! îi întrerupse Trancu satisfăcut.

— Secţiunea noastră va avea un membru...

— Devotat ! Până la mormânt ! îi încredinţă el cu un tremur în glas. Vedeţi floarea aceasta ? M'am logodit cu ea. Cereţi-mi orice, căci sunt gata pentru orice. Care e cotizaţia la partid ? Plătesc dublu. Dublu, abonamentul la ziarul acesta. Am să scriu şi articole.

— Vă mulţumim. Vom înştiinţa centrul.

— Inştiinţaţi-l şi o să fie fericit.

— Bine, tovarăşe.

— Bravo, aşa. Momentul când mi-aţi spus „tovarăşe" va rămâne pentru mine solemn. M'am cununat pentru vecie cu socialiştii.

— Ne pare bine.

— Pe baricade, fraţilor ! se entuziasmă el.

Muncitorii se ridicaseră deoarece se ridicase şi noul

lor tovarăş, închipuindu-şi că e gata să plece. Dar el făcuse gestul pentrucă îndemnul „Pe baricade !" nu putea să fie rostit, burgheze şte, pe scaun.

In odaie se aşternu, câteva minute, o tăcere stânjenitoare. Trancu tuşi, îşi mângâie guşa, îşi trase din nou pantalonii în sus. Aşteptă să mai audă ceva din gura muncitorilor, dar aceştia nu glăsuiau nimic. Ii veni o idee şi-şi recăpătă voioşia:

— Vă propun să mergem la berărie şi să bem o halbă. Momentul acesta istoric trebue sărbătorit.

— Mulţumim. Noi avem de lucru.

— Bine, rosti el desamăgit. Am fi discutat acolo o chestiune. Hai s'o punem aici.

— Ce chestiune ?

— Au să fie alegeri şi partidul va lua parte la ele — nu e aşa ?

— Credem că da. Nu s'a hotărît încă.

— Trebue să ia parte. Eu sunt *pentru*. **Sunt** chiar pentru cartel cu Averescu. Uite, dragii mei, fraţilor, despre ce este vorba. Să-mi puneţi candidatura în fruntea listei, căci alţi intelectuali voi nu aveţi aici, şi apoi eu am popularitate. Vă aduc voturi multe. S'a făcut ?

— Vedeţi că...

— Eu nu văd nimic.

— Statutul nostru spune că un membru trebue să aibă o vechime de doi ani în partid ca să i se dea funcţii în conducere.

— Cum ? N'am ştiut.

— Vă rugăm să citiţi statutul. Vi-l dăm.

— Şi ca să fie cineva candidat ?

— Tot aşa : să aibă o vechime de doi ani.

— Protestez ! Eu sunt om politic. Eu nu pot să aştept. Eu, dacă mă duc la general...

— Vă priveşte.

— Imi pare rău. Aveam cele mai bune intenţii. Cu mine partidul dumneavoastră s'ar fi întărit.

— Ce să facem...

— Bună-seara, domnilor! Mă scuzaţi...

— Bună-seara, domnule Trancu. Aţi uitat gazeta.

— Mulţumesc, am citit-o. Poftim, vă dăruiesc şi floarea.

După comisarul regal Vasile Chiru, muncitorii l-au cunoscut ani în şir pe comisarul regal Cernat. Mai târziu au intrat pe mâna lui Hotineanu. După Ion Panaitescu au dat la Siguranţă peste Romulus Voinescu. Acesta, ca şi maiorul Chiru, nutrea ambiţii de scriitor. Anume scriitor de teatru. Nişte piesete ale lui luau la vale moravurile poliţiei şi păcatele societăţii, dar la el, acolo, punea ouă răscoapte la subţiori şi băga sub unghii ace înroşite în foc.

După Corbescu, după generalul Ştefănescu, întâlniră la prefectură pe generalul Nicoleanu care semăna într'un fel cu Moruzi căci îi plăceau femeile şi nu-şi lua meseria în serios. In serios şi-o luau directorii şi inspectorii lui. După el veni Gavrilă Marinescu, omul lui Carol al II-lea, al Lupeascăi, al tripourilor şi al represiunii dela Griviţa.

Au cunoscut bine închisoarea Văcăreşti şi apoi Jilava şi pe urmă Doftana şi multe alte locuri, unde erau ţinuţi în fiare şi unde erau bătuţi de fiare. Atât de bine au cunoscut Jilava încât unsprezece dintre ei se pricepură să sape un tunel şi să evadeze spre ruşinea maiorului Arghir. Spre disperarea acestuia, muncitorii nu voiau să ia poziţie când el trecea printre ei şi-i croia cu cravaşa.

Nici zilele și săptămânile în lanțuri, la carceră, nici faptul că hrana lor era o apă murdară în care fierbeau douăzeci de kilograme de cartofi cu coajă pentru șase sute de guri pe zi, nici pedepsele corporale, nu le-au încovoiat dârzenia. Plecau după ce ispășeau osânda, mai hotărîți să continue lupta. Mai pregătiți, căci închisoarea era pentru ei școală. Citeau cărți și reviste care ajungeau în mâinile lor prin mijloace pe care temnicerii le descopereau foarte greu. Se luminau unii pe alții. N'a fost zi mare în istoria vieții muncitorești pe care să nu și-o amintească. Zilelor triste le-au închinat gânduri și cuvinte amare. Zilele de bucurie au fost sărbătorite. A fluturat în temniță un steag roșu. Au răsunat în curte și în celule viforoasele accente ale imnului proletar.

Putea, după aceea, maiorul Arghir, să înlocuiască cravașa cu un biciu și biciul cu'n ciomag și să lovească în dreapta și în stânga. Să-i lipsească pe muncitori de hrană. Să-i zăvorească iarăși, pe cei mai cutezători dintre ei, în carcerele negre. Osândiții nu se descurajau.

Când socoteau însă că persecuțiile trebuiau stăvilite, muncitorii mai aveau un mijloc — iar acesta punea la încercare tăria lor morală și în cumpănă sănătatea: făceau greva foamei; o făceau și pe-a setei. La procese erau aduși pe targă, și în starea aceasta, îi judeca și îi condamna stăpânirea la alți ani de pușcărie peste anii care le fuseseră dați înainte.

Printre cei care au declarat greva foamei întâia oară, era și tovarășul Mitică.

Maiorul Arghir și oamenii lui râseră când deținuții nu mai vrură într'o zi să mănânce.

Direcția râdea căci multe fapte năzdrăvane văzuse

până atunci din partea muncitorilor, dar una ca aceasta — nu.

Râdea.

Apoi se supără. Hârdaiele cu fiertură nu puteau să îndure la nesfârșit jignirea de a fi svârlite la canal.

Muncitorii stăruiră în hotărîrea lor. Chipurile se scofâlceau, trupurile se clătinau, alcoolizate parcă, ochii sticleau. Oamenii se lungiră pe lespezi, cu gurile încleștate, cu brațele chircite, cu uitătura pironită undeva, în tavan.

Tovarășul Mitică se ținea bine fiindcă își dădea seama că, aci și acum, trebuia să arate eroismul său de muncitor conștient. In întâia zi n'avusese nimic. „Ei, nu mi s'a mai întâmplat mie să trag chiulul stomacului?" spusese el. A doua zi simți ghiorăituri în burtă. „Ei pe dracu, burta și-a tocmit lăutari!" gândi înveselit.

Dar, noaptea, visă că trăgea dintr'un hartan gustos, fript pe-o varză aromitoare. Trăgea de el și buzele îi erau unsuroase, iar în jurul gurii se prelingeau două dâre grase. „Ca la copii", gândi și se șterse cu grabă. Dimineața, avu pe cerul gurii un gust plăcut de parcă mâncase întradevăr. „De-o merge tot așa, e bine", își zise el. „Ce mi-e de mănânc întradevăr, ce mi-e dacă mănânc în somn? Unde pui că nici bani nu mă costă!" Dar simți amețeli. Avu ieșiri afară. Capul îi vâjâia. Căută să vorbească, să-și păstreze buna dispoziție, să arate celorlalți că e tare.

Noaptea iarăși visă. Și visă tot ospăț. Acum încinsese un chef la toartă și mânca niște cârnați prăjiți. Pe urmă se pomeni că are dinainte un castron cu ciorbă din care se înălțau mirodenii ispititoare. Ciorba era fierbinte, dar el mânca de parcă i se băteau zece calici la gură. Nevastă-sa era lângă el, însă nu o vedea. Luă deodată castronul și îl duse la gură. „Mitică, ce

faci ?" strigă femeia, înmărmurită. „Nu e nimic, nevastă, nu ştii că am fost trei zile în greva foamei ?"

Nevasta se înduioşă şi începu să plângă. Nu-l mai certa ca altădată. Mitică mânca. Mânca acum sarmale, şi iată că deodată vede un castron cu pilaf care creşte, se înalţă, acoperă castronul şi dă pe dinafară. Şi Mitică se uită, îi lasă gura apă şi ar vrea să mănânce dar n'are furculiţă. Unde e furculiţa ? „Asta-i pilaf turcesc", gândeşte el căutând împrejur.

Şi vede cum, în vârful pilafului, stă un turc mititel, cu turban şi cu barbă, dar cu mâini de copil. Turcul are în mână furculiţa pe care o căuta Mitică, şi mănâncă din pilaful ce se micşorează treptat. „Turcule, tu mi-ai luat furculiţa ?" Dihania râde şi dă din barbă, iar Mitică îşi iese din sărite şi simte din nou o poftă nebună să mănânce. Strigă, bate din picioare, din mâini, se încruntă, plânge ca un copil, şi turcul îşi arată dinţii şi mănâncă întruna, pe îndelete, din pilaful care se micşorează. Mitică se învârteşte neputincios, apoi îi spune o vorbă urîtă şi întinde spre el, îndată, mâini rugătoare.

Pilaful dispare. Mitică se pomeneşte numai cu turculeţul. „Dece ai mâncat singur ?" îl întreabă, apucându-l de piept. Dar arătarea glăsuieşte supărată : „Păi, eşti în greva foamei !"

Mitică tresare. Fusese cât pe-aci să trădeze cauza tuturora. Să mănânce, pe când tovarăşii ceilalţi...

Priveşte în jurul său, bucuros, dându-şi seama că a visat.

A patra zi de grevă.

A cincea.

Mitică simte dureri cumplite în pântece. Tâmplele îi svâcnesc să plesnească. Apoi nu-l mai doare nimic.

A mai avut un vis : alerga după un câine care fugea cu un ciolan. Apoi nu mai visă. Şi nu mai simţi nevoie de nimic. Nu mai cugetă la nimic.

Ba da. Insă ideile îi erau învălmăşite, pe urmă se pierdeau — şi el rămânea cu ochii mari, pironiţi în tavan.

A şaptea zi, a opta.

Puteau acum să treacă.

Se înfipse mai târziu un gând în mintea sa şi nu-l mai părăsi : că era muncitor conştient, că era'n greva foamei.

Şi gândul acesta îl făcea fericit.

Duca îi informa pe reporterii politici că, la Paris, primul-ministru trântea în fiecare zi uşile, supărat de ingratitudinea aliaţilor, iar gazetele care se aveau bine cu liberalii înfloreau informaţiile. Reieşea, din cele ce scriau ele, că el îi punea în încurcătură pe Clemenceau şi Wilson care uitaseră jertfele surorii mai mici a Franţei. Aceştia se prefăceau a nu şti că România fusese aliata lor în război, iar când şi-au adus aminte îi reproşară lui Brătianu jocul dublu din anii neutralităţii, înfrângerea şi pacea separată.

Atitudinea şefului delegaţiei româneşti era aprobată de unii, criticată de alţii. „Işi închipue — spuneau aceştia din urmă — că poate să facă şi la Paris pe Vizirul cum face la Bucureşti. Asta nu e intransigenţă naţională, e îngâmfare. Crede că poate să stea de vorbă cu Clemenceau cum vorbeşte cu Porcu... Şi-a găsit omul! Ăla, e tigru, nu animal cu osânză şi rât. S'o lase mai domol".

Se ştia că între Wilson şi primul-ministru al Franţei sunt certuri pe chestiunea prăzii. Fiecare voia o pace care să-i aducă foloase cât mai multe, dar şi unul şi altul, şi englezii, erau de părere că statele mici le strică socotelile. Belgia, România, Serbia, nu mai erau „popoarele martire", ci, aşa cum spusese cândva Sir Edward Grey, „bătături la picioarele ţărilor mari".

Atunci regina luă asupră-şi misiunea de-a se duce ea la Paris şi pe urmă în Statele-Unite, ca ambasadoare a României. Un bătrân, oricât de urîcios, cum era Clemenceau, şi altul care umbla cu biblia în mână, ca Wilson — gândea ea — nu vor putea să reziste farmecului unei femei frumoase. Le va dărui surâsuri şi va juca, la nevoie, în faţa lor, marea scenă a lacrimilor care-i reuşea totdeauna.

Se aştepta să i se facă în Franţa o primire triumfală, căci îi avea acolo pe Berthelot, pe Albert Thomas şi pe Robert de Flers care, la Iaşi, îi dăruiseră complimente şi madrigaluri. Preţ deosebit punea şi pe calitatea ei de scriitoare. Unei regine care mai este şi femeie încântătoare şi poetă, nu i se poate refuza nimic.

Maria voia, pe de altă parte, să-şi vadă rudele din Anglia care desigur vor organiza în cinstea ei serbări. Voia să se sfătuiască totodată cu ele şi'n privinţa lui Carol care nu se despărţea de femeia lui. El refuza să întreprindă călătoria în jurul lumii pe care acum ar fi putut s'o facă.

La Paris i se făcu întradevăr reginei primirea pe care o dorea, căci Robert de Flers îi deschise uşile saloanelor şi ale teatrelor. Scrise el însuşi despre suverana - artistă şi interveni la gazete să-i consacre articole. I se publicară fotografiile. Berthelot îi sărută mâna în loja dela Comedia-Franceză iar ea îi sărută obrajii, ceeace prilejui, din partea spectatorilor, o manifestaţie călduroasă.

Dar Clemenceau o primi cu întârziere, în prezenţa secretarului său, Mandel, un individ urît, înalt, cu nas de papagal, şi se arătă grăbit.

— Cu ce vă pot fi de folos, Doamnă? o întrebă Tigrul.

Zadarnic își pusese ea o toaletă care i se confecționase repede, pentru împrejurarea aceasta, de către cea mai bună casă de mode din Paris, și zadarnic își pregătise cel mai fermecător surâs. De multă vreme bătrânul nu mai era sensibil la ispitele feminine. Secretarul lui cu nas lung și cu ochi de știucă nu fusese desigur niciodată.

Regina își pierdu cu totul cumpătul când Tigrul bombăni :

— Mi s'a comunicat că ați dat interviewuri presei, declarând că, în timpul războiului, numai dumneavoastră și Berthelot nu v'ați îndoit de victorie.

— Adevărat, zâmbi cu modestie regina. Eu și generalul am crezut în...

Cursa îi fusese întinsă. Clemenceau izbucni :

— Dar regele ? Dar domnul Brătianu ? Dar generalii dumneavoastră ? Prin urmare, ei au avut alte sentimente, alte convingeri.

— Imi permiteți, domnule Președinte ! încercă ea înroșindu-se, dându-și seama că a făcut o gafă.

— Mă iertați, Doamnă ! Părerea dumneavoastră era și a mea și am comunicat-o domnului Brătianu.

Regina își puse în baterie zâmbetele și dădu drumul câtorva lacrimi. Ingăimă un număr de cuvinte : „Eu, regina țării... revendicările... cauza aliaților...latinitatea..." — dar Clemenceau pufăi pe nări în vremea aceasta, dădu secretarului de lângă el câteva hârtii și, când ea tăcu, el se ridică pe picioarele-i scurte :

— V'am ascultat, însă chestiunile despre care ați vorbit sunt de resortul Conferinței. Domnul Brătianu le-a adus în discuție și le va mai aduce, deși de fiecare dată face greșeala de a declara că se retrage. Nu intimidează pe nimeni.

Secretarul se aplecă și-i șopti ceva la urechea pe care Clemenceau și-o acoperise cu mâna făcută pâlnie.

— A, da ! rosti el iritat. Mai e aici un domn general... Cum îl chiamă ? se adresă răstit secretarului care iarăși își încovoiă trupul și-i șopti un cuvânt. — Iliescu ! Pare-se că a fost secretar general și că a făcut greșeli mari la începutul războiului. Domnul acesta dă și domnia-sa interviewuri gazetelor și ne critică. Are vreo calitate ? Cred că, dacă nu se astâmpără, vom fi nevoiți să luăm anumite măsuri, mai cu seamă că duce și o viață neregulată.

Președintele Wilson o primi mai târziu și îi oferi un dejun. El era înalt, slab și palid și purta o haină lungă, neagră, încheiată aproape de gât. Avea cravata neagră. Figură și ținută de pastor. Dejunul a fost sobru.

Wilson avea noțiuni foarte vagi despre ea și despre România. Se interesă dacă în țara îndepărtată a reginei sunt mulți vegetarieni și făcu elogiul regimului alcătuit din legume. Se interesă dacă regina cunoaște biblia, iar ea minți pentru a doua oară : nu era numai vegetariană — îi spuse — dar și cititoare a cărții sfinte.

Pe urmă, președintele tăcu și o ascultă îndelung, cuviincios, cu bărbia în mâini. Ea îi vorbi, felicitându-se în gând pentru ideia de-a se fi îmbrăcat într'o rochie neagră și de a-și fi pus o cruciuliță de aur pe piept. Observă că ochii președintelui se opreau mereu asupra cruciuliții. Mai observă că el scosese din buzunarul hainei o carte mică pe care o mângâia din când în când cu mâna.

Regina îi vorbi despre tifosul exantematic, despre cât a făcut ea ca soră de caritate pentru bolnavi, despre vitejia soldaților și despre Transilvania.

Wilson o întrerupse în două rânduri, întrebând-o întâi dacă regele e vegetarian, iar a doua oară — ce este Transilvania ? Pe urmă își sprijini din nou bărbia în palme și-o ascultă. Ea îi vorbi despre suferințele

dinastiei şi idealul naţional şi despre ajutorul pe care preşedintele Americii putea să-l dea României la Conferinţa Păcii.

— Da, desigur, glăsui el blajin. E şi România reprezentată acolo ?

— Da, prin domnul Brătianu, primul-ministru.

— A, da. Nu ştiam că domnia-sa este din partea României. A avut, pare-mi-se, discuţii cu domnul Clemenceau. Vă rog, Doamnă, să primiţi din partea mea această amintire cu două rânduri pe care le voi scrie pe urmă în cabinetul meu.

Depărtă puţin cartea de rugăciuni. O întrebă apoi :

— La dumneavoastră este democraţie ?

— Da, desigur, răspunse ea.

— Aveţi şi evrei ?

— Da.

Inţelesese într'un anumit fel întrebarea, căci se grăbi să adauge :

— Au cutezanţa să vrea drepturi egale. Noi însă şi guvernul ne împotrivim.

Era prea târziu să mai dea înapoi când văzu că figura lui Wilson se posomorăşte ; când el îşi desprinse şervetul dela gură ; când luă cartea de rugăciuni şi o băgă la loc în buzunar.

Vitrinele prăvăliilor de pe calea Victoriei arătau în iarna aceea, trecătorilor, parfumuri franţuzeşti în flacoane de toate felurile şi de toate mărimile, cu denumirile cele mai suave. In primăvară li se adăugară săpunuri colorate şi cutii cu pudră ambalate artistic.

— Bine că au grijă aliaţii de noi, spunea lumea când le vedea. Să ne mai trimită şi nişte baletiste, ca să poată spune că ne dau ajutorul cum trebue.

Nu se ştia prin ce mijloace ajungea marfa aceasta la negustorii care nu intraseră încă în legături normale de afaceri cu firmele din Franţa. Veneau prin contrabandă, însă erau oameni care o trimiteau de acolo şi oameni care o primeau şi o puneau în vânzare aci. Aşa cum s'a aflat apoi, asociaţia îl avea în fruntea ei, la Paris, pe generalul Iliescu, iar Iliescu recurgea la serviciile curierilor diplomatici ale căror valize erau, se înţelege, scutite de control şi de taxe vamale.

Deoarece gazetele îi aminteau mereu de Turtucaia, generalul se hotărîse, desgustat, să părăsească ţara. Brătianu fusese de acord pentru a lua adversarilor o armă care, prin ricoşeu, îl atingea pe el. Dar fostul secretar general al Ministerului de Război avea dreptul, nu numai la un paşaport şi la subsidii care să-i dea putinţa de-a trăi pe picior larg la Paris. I se

dădea și misiunea să facă propagandă, în cercurile pe care le va crea, în favoarea drepturilor României. Se înțelege, într'o formă discretă.

Iliescu plecă, luând cu el o metresă și câțiva samsari, oamenii lui din timpul cât ocupase postul la minister, iscusiți în materie de contrabandă și furnituri. Ei avură ideea, la Paris, să înzestreze Bucureștii cu parfumuri, pudre, și săpunuri de care femeile subțiri duceau lipsă cumplită. Tot ei îi creară lui Iliescu legături recrutate nu numai din lumea afaceriștilor dar și din a localurilor de noapte unde ambasadorul semioficial al revendicărilor naționale susținu cu ardoare cauza României.

In separeurile restaurantelor și în cabaretele cu femei despuiate nu uita că e dator să-l ajute pe Brătianu pentru a smulge aliaților cât mai multe concesii. Nefiind diplomat și nevoind să umble cu subtilități politice, el spunea lucrurilor pe nume: că dacă nu ar fi fost România, aliații nu câștigau războiul; dacă Sarrail pornea ofensiva atunci când România a intrat în război, el, generalul Iliescu, ar fi ajuns în câteva săptămâni la Berlin; Berthelot n'a fost un general priceput, cum cred francezii, căci în cazul acesta ar fi trebuit să-l asculte pe el, Iliescu, nu pe Prezan; nici Foch, nici Joffre, nu sunt cine știe ce comandanți; nici Clemenceau nu e un mare om de stat; e mai mare Ionel Brătianu și chiar și Take Ionescu. N'ați auzit de ei?

Prin samsarii săi, intră în relații cu redactorii unor gazete de scandal, le plăti mese cu șampanie multă, le dădu și bani de buzunar, iar aceștia publicară declarațiile marelui strateg român, prieten intim al șefului delegației românești la Conferința Păcii. Reveniră asupra lor, ele fiind pe placul amatorilor de cancanuri și al adversarilor guvernului francez.

Din momentul acela Iliescu fu luat la ochi și urmărit în toate acțiunile săvârșite de el, ziua, și mai cu seamă noaptea. Ajungându-i la cunoștință că începe să fie socotit indezirabil, se umflă în pene, socotind că astfel până și dușmanii pe care îi avea în țară vor recunoaște într'însul un patriot care își servește patria făcând sânge rău aliaților nerecunoscători și, cu deosebire, lui Clemenceau.

Intr'o zi veni la Iliescu, la hotel, un domn care se recomandă inspector de poliție.

— Vi se face notificarea, din partea Prefecturii, să încetați imediat orice acțiune politică sub sancțiunea de a fi expulzat.

Deși în pijama, generalul luă o atitudine demnă și-i spuse inspectorului de poliție, având grijă să deschidă ușa apartamentului ca să poată fi auzit pe coridor:

— Nu, domnul meu, nu mă intimidați. Comunică-i domnului prefect, domnului ministru, și dumnealor pot să comunice domnului prim-ministru, că eu sunt general român și apăr împreună cu domnul Brătianu interesele țării. Am să îmbrac uniforma de ofițer, am să pun cravata de comandor al Legiunii de Onoare, și voi vedea atunci dacă va avea cineva curaj să mă atingă.

A doua zi, Iliescu primi o altă vizită: un domn lung, deșirat, urît, cu nas de papagal. „Incă un inspector", gândi el având grijă să deschdă iarăși ușa apartamentului și propunându-și ca, de data aceasta, frecușul pe care i-l va trage să fie auzit până jos la portar. Când domnul, care avea la subțioară o servietă, își spuse numele, Iliescu își simți curajul retezat. După ce se grăbi să închidă ușa, oferi politicos un scaun și-și strânse halatul în jurul burții.

Domnul spusese:

— Mandel, secretarul domnului prim-ministru.

Când Iliescu luă o atitudine marțială și deschise gura, lungul și urîtul musafir îi făcu semn cu mâna să nu înceapă. Incepu el cu un glas precipitat, autoritar, frunzărind un dosar pe care îl scosese din servietă:

— Sunt aci articolele inspirate de dumneavoastră și deasemenea rapoartele inspectorilor noștri cu privire la unele aprecieri pe care le-ați făcut. Aceste fotografii vă arată pe dumneavoastră, pe doamnele și pe domnii din jurul dumneavoastră. Se pot identifica și localurile de noapte în care vă găseați. Doamnele artiste au confirmat notele inspectorilor de poliție și au fost lăsate să-și exercite mai departe profesiunea. Domnii de naționalitate franceză, ale căror declarații se găsesc în dosarul acesta, sunt și ei liberi cu toate că au un cazier încărcat. Domnii români, consilieri și prieteni ai dumneavoastră, cum au declarat ei, se găsesc în prezent la Prefectură, urmând să fie expulzați deoarece făceau contrabandă cu articole de lux. Au avut inelegența să amestece numele dumneavoastră. Aceasta este declarația lor. Cunoașteți numerele acestea? Sunt ale chitanțelor din care rezultă că la băncile din Paris aveți un depozit de treizeci de milioane franci. Probabil că o parte din aceștia aparțin altor persoane pe care le acoperiți dumneavoastră, căci ar fi de neînchipuit ca un general să fie el singur, posesorul unei sume atât de mari. Dacă tăgăduiți depozitul, îl confiscăm. Am terminat! spuse în concluzie Mandel, băgând dosarul în servietă. Vi se dau cinci zile pentru a vă pune lucrurile în ordine și a pleca. In caz contrariu, materialul pe care vi l-am comunicat, va fi trimis gazetelor.

Lui Iliescu i-au fost deajuns numai patruzeci și opt de ore pentru a părăsi teritoriul Franței.

Vestoane albastre și kaki ocupaseră la Athénée-Palace locul uniformelor verzi ale ofițerilor lui Mackensen. Statul-major al Antantei, alcătuit din ofițeri franco-englezi, controla operațiile din Rusia și se străduia totodată să recruteze trupe românești pentru a le trimite în ajutorul bandelor lui Denichin.

Treaba mergea greu chiar cu soldații marocani care fuseseră aduși în număr mare pentruca, prin Galați, să treacă la Odesa. Dar marocanii nu voiau să pornească spre abatorul care îi aștepta, preferând să rămână la București și la Constanța, să se îmbete crunt, unii dintre ei să jefuiască și toți laolaltă să-și amenințe ofițerii și să ceară a fi trimiși în Franța.

Provocatori și spioni, lucrând pe cont propriu, ofițerii englezi și francezi se suspectau și se detestau între ei, ajungând la conflicte în văzul consumatorilor de prin restaurante.

Spre sfârșitul iernii ei nu mai ieșiră dela hotel, dar intrau acolo, toată ziua, oameni politici și ofițeri români. Se răspândi svonul că, potrivit directivelor pe care le-a primit, statul-major aliat dela București oferea guvenului român, din partea americanilor, organizarea căilor ferate, iar din partea englezilor un nu-

măr de vapoare. Condiţiile: să concesionăm americanilor căile ferate pe 25 de ani, să punem la conducerea marinei un amiral britanic şi, în al doilea rând, să sdrobim cu armata noastră regimul comunist din Ungaria.

— Mergem la Budapesta! răspândi vesel d-rul Anghelescu vestea pe care i-o împărtăşise primul-ministru. Mergem să spargem cuibul bolşevic de acolo, să luăm locomotive şi să demontăm fabrica de arme a ungurilor. Aliaţii ne-au dat voie să aducem totul la noi. Cehii nu prea vor să se asocieze. Iugoslavii sunt îmbufnaţi căci ni s'a făgăduit de către Clemenceau, Banatul. Nu e nimic. Ii vom bate pe comunişti fiindcă ei n'au apucat să se întărească, iar comanda operaţiei o va avea Franchet d'Esperay care vine şi el cu trupe.

Regele chemă la masă pe şefii opoziţiei, rugându-i să dea concurs guvernului în acţiunea pe care o pornea.

— Vom putea pe urmă să stăm altfel de vorbă cu Aliaţii, glăsui el. In ziua de 10 Mai tricolorul românesc va fâlfâi la Budapesta şi vom face parada acolo. Nu vă fie teamă. Intrăm fără dificultăţi.

Dificultăţi au fost şi sânge s'a vărsat îndestul. Mobilizarea s'a desfaşurat greu, cu deosebire în Ardeal unde unităţile nu au voit să meargă. Regimentele din regat s'au alcătuit anevoie, cu efective sub aşteptări. Muncitorii organizară întruniri şi demonstraţii, ridicându-se împotriva războiului pornit, la ordinele imperialiştilor, împotriva unui popor care-şi alungase stăpânii. Ce căutăm acolo? Duşman milenar? Popoarele nu s'au duşmănit între ele. Nu s'au înţeles între ei exploatatorii lor.

In toiul operaţiilor, muncitorii dela Calea Ferată au făcut grevă şi, pentru întâia oară, li se alăturară

funcţionarii din instituţie. Gara de Nord şi celelalte gări erau pustii în zilele cu arşiţă dela jumătatea lui Iunie. Cu multă trudă, cu mecanici lângă care ofiţerii stăteau cu revolverele încărcate, au putut să fie urnite trei trenuri militare. Câteva nopţi oraşul a stat în întuneric fiindcă încrucişară braţele şi muncitorii dela uzină. Alte greve se deslănţuiră în ţară.

Trupele comuniste s'au bătut cu înverşunare. I-au bătut pe francezi, pe cehi şi pe români de-a-lungul Tisei, i-au contraatacat şi i-au respins, pricinuindu-le pierderi enorme, la Miskolcz, la Tokay şi la Solnok. Luptau alături de muncitori şi femeile lor, apărându-şi dreptul la o viaţă mai bună[1]).

Ferdinand se lăsase înşelat şi, la rândul lui, înşelase pe alţii când îşi făcuse planul să mute la Budapesta parada de 10 Mai din Bucureşti. In capitala care încetase de-a fi a muncitorilor şi era din nou a grofilor sătui, biruitorii lipsiţi de glorie nu putură să intre decât în August.

[1]) Grofii sunt cu totul pentru noi. Bolşevicii... reprezintă ultima sforţare disperată a unui popor. Se luptă bine. Se poartă şi cavalereşte. S'au îngropat cu cinste cei doi ofiţeri români care căzuseră în liniile lor şi ni s'a retrimis tot ce se găsise la dânşii... Ofiţerii comunişti îşi aveau şi nevestele pe front. *(N. Iorga: Memorii).*

Poporul din Ardeal ştiuse dece, încă de pe când regatul era neutru, nu-l încălzeau vorbele mari şi late ale domnilor dintr'o parte a munţilor şi din cealaltă. Domnii pe care îi avea el, avocaţi, directori de bancă, şi popi şi protopopi, şurubari la vorbă, grijulii şi meşteri în a se procopsi, într'un fel se aveau cu grofii la Pesta şi într'altul cu boierii din Bucureşti. Arătau cu un obraz supunere faţă de orânduirea cezaro-crăiască şi li se înflăcăra, pentru alipirea cu patria-mumă, obrazul celălalt. Bani pentru propagandă românească luau dela Brătianu dar îi împărţeau între ei, iar când nu se înţelegeau care să ia mai mult — se mânjeau cu noroi.

Era la Blaj o grupă, la Sibiu, la Cluj şi la Arad erau altele. Fiecare cu „foaia" ei şi cu banca ei „de păstrare". Maniu dela Blaj era frate cu Vaida din Sibiu, dar nu se aveau bine cu Cicio-Pop dela Cluj şi tustrei erau în ceartă cu Goldiş din Arad. Intre ei, cu rol de împăcăciune şi cu intrigi multe umblau Popovici, Aurel Vlad, Tăslăuanu şi alţii. Goga trecuse de mult cu regăţenii, dar din Bucureşti îi învrăjbea şi îi încăleca.

Dacă unii se aveau mai bine cu Brătianu şi Filipescu, alţii în parlamentul din Pesta îşi făceau treaba cu Tisza care, din când în când îi punea să rostească un discurs de credinţă faţă de împărat.

Bine trăia Goga în capitala regatului, prin saloanele domnilor şi cucoanelor şi prin restaurante, n'o duceau rău nici alţii care trecuseră munţii ca martiri, dar nici la Budapesta nu era rău, nici în castelele magnaţilor, nici în locantele din Cluj. Vinul de Tokay era peste tot bun şi viorile lăutarilor cântau pretutindeni frumos.

Incoa, după război, s'a aflat că, în vreme ce patria română pentru care ei vărsau lacrimi la adunările poporenilor, zăcea îngenunchiată între hotarele strâmte ale Moldovei, Cicio-Pop, Goldiş, Vaida şi Miron Cristea scriau într'un almanah cuvinte de ocară pentru regat şi de supunere faţă de Pesta şi de Viena. Când însă veni pacea şi întregirea, se înfăţişară la Bucureşti cu tricolorul peste pântec şi piept pretinzând că au fost mucenici şi eroi.

Poporul din Ardeal îi ştia. Ii cunoscu în curând şi regatul. Nu se deosebeau întru cele rele de cârmuitorii de mai înainte de dincoace de munţi. Pentru aceasta se şi înţeleseră. Pentru aceasta se şi luară la harţă, vrând care mai de care să stea în loc de frunte.

Vrajbă între dânşii nu era însă niciodată când le ajungeau la ureche cerinţelor poporului. Acesta trebuia să ducă mai departe greul, să trudească, să rabde şi să tacă.

„D'apoi deaceea se făcu România-Mare — spuseră cu mâhnire şi ciudă ţăranii şi muncitorii de peste munţi — pentru ca domnii noştri să schimbe traiul de huzur dela Pesta cu ospeţele dela Bucureşti ?"

Moţilor li se urcară taxele la pădure şi nu se mai trimise hrană prin locurile lor, astfel că flămânziră. In valea Mureşului, unde erau fabrici de cherestea, câteva mii de lucrători au fost lăsaţi pe drumuri. La

minele de aur, oamenilor li se dădea, ca și sub vechea stăpânire, sare amară când ieșeau din adâncul pământului și li se trecea prin sită ce scoteau din pântec pentru ca nu cumva să fi înghițit o fărâmă din metalul spurcat. Acolo au fost la fel lăsați fără hrană sute de muncitori pentrucă, spuneau proprietarii, Statul nu dă prețul cerut de ei. La Huniedoara și în alte locuri salariile nu erau, cu lunile, plătite.

Dreptate e aceasta?

„Stai că dreptatea ne-o facem noi", au spus oamenii când răbdarea le-a trecut peste cap. Atunci minerii dela Ocna-Șugătag au spart depozitele de arme și-au pus mâna pe puști — iar cu ei s'a unit garnizoana formată din gărzi de ardeleni. Tot astfel făcură și la Dej, muncitorii; „Să poftească acum domnii noștri și domnii de dincolo care au venit ca lăcustele să se îmbuibe din munca și sărăcia noastră!" au strigat ei. „Să poftească Flueraș și Jumanca, dacă le dă mâna, căci se băgară în Consiliul Dirigent și stau la masă cu Maniu și Vaida, iar la București poartă guler scrobit și fac frumos lui Vodă. Zic ei: noi suntem socialiști —însă cine îi vede printre noi și care dintre muncitorii dela București i-a văzut?"

Erau unii cu Brătianu, alții cu Averescu. Erau și cu unul și cu altul. Păguboșii se încurcaseră cu Marghiloman și cu Iorga. Toți laolaltă îl îmbrobodiseră pe învățătorul Mihalache care făcuse, cu perceptorii și chiaburii satelor, un partid denumit țărănesc.In partidul acesta veniră conservatori și takiști cu moșii întinse și cu fabrici, ca Brătășanu și Mironescu. Dacă mulții averescani își lăsară, în semn de omagiu pentru general, ciocuri, partizanii lui Mihalache purtau ițari iar maniștii — redingote negre și gulere înalte.

Sub steagul „naționalismului" și al „democrației" se chiverniseau pe întrecute. In presă și în parlament se striga: Corupție! Fraude! — învinuirile erau aruncate în dreapta și în stânga, dar coarda nu se întindea niciodată prea mult.

Se înființau societăți și bănci, era sporit capitalul vechilor întreprinderi. Sub formă de cadouri care, la nevoie, erau smulse prin șantaj, pachete de acțiuni îngroșau buzunarele și umflau servietele. Cicio-Pop se certase cu ardelenii săi care spuneau: „Baciul este un cățel fără dinți care se gudură pe lângă liberali. Când aceștia au mărit capitalul Băncii Generale, i-au dat plocon două sute de acțiuni". Dar Baciu își strâmba capul de mops și lătra: „Din ce a câștigat Bontescu șaizeci de milioane?"

Ajunse ministru în cabinetul lui Averescu, Tăslăuanu căruia i se spuse în curând Tăslăuanu-Codru fiindcă se purta ca un tâlhar în codru. Era la Industrie, și arseră atunci, cum arseseră și la Iași mai demult, depozite care mai înainte fuseseră golite. Când fu adus în Parlament proiectul pentru constituirea Reșiței, ceru să i se dea acțiuni pe care le vându, câștigând vreo opt milioane de lei. Spusese fără perdea: „Altminteri nu trec legea".

In toate administrațiile publice mișunau samsari care negociau tot felul de afaceri cu miniștrii, secretarii-generali și directorii, fără ca aceștia să zăvorască ușile. Ca în timpul neutralității, dar pe-o scară mai mare.

O fantastică operație a fost aceea a înlocuirii bancnotelor germane și pe urmă a schimbării coroanelor. Coroanele erau introduse din Ungaria, pe la Oradea — treabă în care au fost amestecați Lapedatu și Vlad. Erau adunate și din Ardeal. Aveau cursul între două-

zeci şi cinci şi treizeci de bani. Gazetele bine plătite de cei în cauză, coborîră puterea de circulaţie a hârtiilor care erau strânse în coşuri şi în saci. Când ajunseră la zece şi cincisprezece bani bucata, guvernul stabili cursul lor la cincizeci de centime.

Cine n'a vrut nu s'a îmbogăţit, însă pentru aceasta trebuia să aibă legături. Take Ionescu avea un şef de cabinet care, pentru patron şi pentru partizanii acestuia, prezentă la schimb coroane în valoare de peste cincizeci de milioane. Pentrucă nu era nătărău, tânărul Radu Xenopol a făcut operaţii şi pe cont propriu, câştigând cincisprezece milioane.

Deoarece le mergea atât de bine unora, o ducea ca vai de lume Statul a cărui visterie era sleită, astfel că Ministerul Finanţelor se împrumuta cu dobândă mare, pe la bănci. Desorganizarea în serviciile publice se întinsese în aşa măsură încât unui tren îi trebuiau, dela Buzău la Bucureşti, patrusprezece ore. Scrisorile nu se expediau câte o săptămână. Capitala se înfăţişa cu vitrinele încărcate, cu localurile de noapte luminate, dar era ca o femeie fardată, cu jeg pe dedesubt.

Gropile străzilor nu fuseseră astupate, gunoaiele zăceau neridicate, fiindcă Primăria nu avea unelte şi nu avea braţe îndeajuns. Tramvaiele circulau cu geamurile sparte, câte un vagon la o oră. Slujbaşii mărunţi lucrau în birouri neîncălzite iar prin mâinile lor treceau, spre a fi rezolvate, hârtii care miroseau de departe a escrocherie şi a căpătuire. Lefurile lor rămăseseră mici şi li se plăteau cu întârziere. Mici rămăseseră şi salariile muncitorilor care tot cu întârziere le căpătau. „Nu vă place? Plecaţi!" li se spunea funcţionarilor şi tot astfel li se arunca în obraz muncitorilor. „Toată lumea trebue să facă sacrificii!" răcnea îndestulatul şi încruntatul din minister, din fabrică, dela Arsenal, dela Calea Ferată, dela Poştă

și dela Primărie, unul cu burta strânsă în redingotă, altul în uniformă, căci multe întreprinderi continuau să aibă comandanți militari.

Din nou se lungiră cozile în dreptul brutăriilor. Lăsați de capul lor, brutarii scoteau trei cuptoare cu franzele și un cuptor cu pâine. Bună franzela albă, însă costa de patru ori mai mult decât pâinea cu rumeguș pe care și așa putea să și-o îngăduie anevoie casa cu multe guri.

La fel era peste tot traiul lumii sărace. La Galați, muncitorii din port, dela Arsenalul Marinei, dela șantierul lui Fernic, dela fabricile de cuie, dela mori și dela cherestea, erau în șomaj unii, iar alții câștigau douăzeci de lei pe zi, în vreme ce o pâine costa doisprezece și cincisprezece lei. Pentru pâine, pentru zahăr și pentru pace se bătuseră și au fost împușcați în nouă sute șaisprezece, cu două luni înainte de-a începe războiul. Pâinea o plăteau acum cu aproape trei sferturi din salariul pe-o zi. Iarăși nu știau copiii lor cum este gustul zahărului, dar movile de zahăr zăceau pe chei, în lăzi sfărâmate și în saci desfundați. Santinele cu baioneta la armă nu lăsau pe nimeni să se apropie. Ploile au topit cea mai mare parte din zahărul care se schimbase în bălți, iar bălțile își scurgeau pâraiele de sirop murdar, printre scânduri și bolovani, în Dunăre.

Izbucniră alte și alte greve. Pentru întâia oară, în București, au aruncat măturile, droagele de gunoi și și-au încrucișat brațele, măturătorii. Burghezia a râs, la început, părându-i-se foarte cu haz lupta zdrențăroșilor Primăriei. Pe urmă, când, câteva zile, nu i-au mai fost ridicate lăzile cu murdărie dela porți și din ganguri, s'a indignat socotind greva o necuviință. Gazetele i-au tălmăcit nu numai supărarea, dar și îngrijorarea: unde ajungem dacă se încolonează și

gunoierii și se duc la clubul muncitorilor, iar acolo agitatorii le țin discursuri și le redactează memorii? Ar mai trebui să facă grevă și servitoarele. Acestea n'au făcut grevă, însă multe doamne s'au învinețit de neliniște și furie când toantele răspunseră:

— Nu da în mine, cucoană, și nu mă ocărî, că, să știi, mă duc la sindicat!

Greva dela Poștă a cuprins toate serviciile, astfel că, trei zile, nici măcar telegramele oficiale n'au putut să pornească.

Valul se întinse. Patruzeci și opt de ore nu apărură gazetele din pricina grevei tipografilor. La S. T. B., direcția izbuti să facă, prin corupție și prin intimidare, o spărtură în rândurile vatmanilor, însă, când vagoanele ieșiră pe linie, greviștii le luară manivelele.

Șaisprezece zile au stat cu brațele încrucișate ceferiștii și cam tot atâta femeile dela Regie.

Patronii tăbăcari și tâmplari au luat-o înaintea muncitorilor care le prezentaseră memorii, și au făcut locaut. Ministerul Industriei îi încredințase că lucrătorii vor primi ordine de mobilizare pe loc, dar nu și-a respectat cuvântul fiindcă n'a putut, astfel că patronii veniră, ei, cu pălăria în mână, la sediul sindicatelor să trateze, să se mai tocmească, să iscălească.

Lupta a îmbrăcat forme deosebite la Atelierul de Confecții și la Arsenalul Armatei.

Colonelul dela Confecții înconjură atelierul cu o gardă militară, puse cancelaria să scrie repede ordine de mobilizare pentru tot personalul, le împărți greviștilor și pe urmă răcni la ei:

— Hunilor! Tătarilor! Grevă, hai? Dar ce aveți în mână? Ce aveți în buzunare? Ordine! Sunteți mobilizați! Militarii nu fac politică!

Spusese la cancelarie să se facă ordine de mobilizare tuturor lucrătorilor. Lucrau acolo și bătrâni în

vârstă de şaizeci de ani şi băieţandri de cincisprezece ani, şi femei. Ii mobilizase pe toţi.

Muncitorii îl ascultau şi-i înveselea mânia colonelului. Il aplaudau din când în când, în bătaie de joc. O fată fluturase hârtia, spunând altor femei :

— Să ne dea domnul colonel pantaloni şi chipiuri. Să ne dea şi galoane.

Din rândurile lucrătorilor ieşi unul înfipt :

— Domnule colonel, noi ăştia mai tineri am făcut războiul şi am fost şi pe front. Acum nu ne mai prindeţi. Acum ne cerem dreptul. Muncim. Să ne plăteşti. Salariul ni se dă ca vai de lume, cu ţârâita dar brutarul nu ne dă pâinea pe datorie. Salariul nu ne ajunge, căci s'au scumpit toate. Măreşte-ne salariul. Clasa muncitoare s'a trezit, s'a unit, şi vrea să-şi spună şi ea cuvântul în treburile ţării.

Colonelul l-a lăsat să vorbească, fiindcă muncitorul îi aruncase priviri întunecate. Dar, la auzul vorbelor din urmă ale acestuia, nu se mai stăpâni. Era şi furios, dar şi bucuros că poate să arunce, în faţa lui şi în faţa celorlalţi, cuvinte care îi vor pune la locul lor.

— Haha — râse şi urmă cu ton în care era batjocură şi milă pentru rătăcirea necugetaţilor — vreţi să vă amestecaţi în treburile ţării... Vreţi să conduceţi Statul, nu e aşa ? Măi oameni, vă sfătuesc de bine. Să vă iasă din cap prostiile astea. Statul, hai, să-l conduceţi voi ? Păi, e de nasul vostru aşa ceva ? Păi, vă pricepeţi ? Eu, câtă-mai colonelul, abia pot să conduc atelierul ăsta — şi voi, gata, la cârma ţării... Ei nu, că e frumos ! Ei nu, că aveţi haz !

Râdea, însă râdeau şi muncitorii care strigară :

— Bravo, domnule colonel, zi că-i zici bine !

— Păi, nu este aşa ?

— Aşa este în chestia cu atelierul. Dar e vorba, ce facem ? Uite, noi îţi dăm îndărăt ordinele. Tovarăşi,

puneţi aici pe masă, la domnul colonel, hârtiile. Pe noi nu ne sperii. Mâna pe lucru nu o mai punem până nu ne aprobi memoriul, şi nici atelierul nu-l părăsim, aşa că poţi să trimiţi garda la culcare sau la plimbare.

Era bună şi asta. Atât de bună încât colonelului îi pieri graiul. Grevă pe loc. Grevă lângă maşini. Dar hotărîrea aceasta a lucrătorilor nu însemna ocuparea atelierului ? Altă drăcie. Dacă se apucă să încremenească la locul unde muncesc, cum să-i mai ridici noaptea de acasă pe cei mai slabi de înger şi, mai cu bătaia, mai cu vorba bună şi cu bacşişul, să-i aduci la lucru, făcând treaba cozilor de topor ? Cum să vâri zavistia între ei ? Cum să angajezi altă mână de lucru şi să-i laşi pe grevişti cu buzele umflate ?

Aci şi la Arsenal, aşa se hotărîseră comandanţii să facă : să zădărnicească solidaritatea şi dârzenia muncitorilor, tocmind spărgători de grevă din rândurile lor şi dinafară. Ideea fusese a ministrului de Interne. O „circulară secretă" — aşa se intitula — a acestuia căzut mai târziu în mâna muncitorilor dela Arsenal şi atunci îşi lămuriră ei tactica nouă folosită de autorităţi şi acolo în alte locuri[1]).

Colonelul dela Confecţii concepuse un plan de bătălie în trei etape : să-i convingă pe lucrători ţinându-le un discurs ; dacă nu izbutea — să aresteze pe câţiva dintre ei, mai botoşi, printre care în primul rând pe cis-

[1]) Textul circulării ministrului : „In instituţiile sau stabilimentele publice unde mişcarea sindicalistă a pătruns şi funcţionarii şi lucrătorii se găsesc de fapt organizaţi sau afiliaţi organizaţiilor sindicaliste roşii, conducătorii instituţiilor şi autorităţilor, prin elemente devotate lor din năuntrul instituţiunei sau prin alte elemente introduse în rândurile lor trebue să lucreze a rupe solidaritatea lor impusă de sindicat în interesul acţiunei socialiste; să producă sciziune şi să încurajeze curentul de desolidarizare şi transformare a asociaţiunei în sindicat galben".

marul care îi vorbise de clasa muncitoare; în cazul când nici astfel ei n'ar fi încetat greva — să bage peste noapte, în atelier, vreo patruzeci de croitori și cismari pe care îi angajase într'ascuns și-i ținea la cercul de recrutare ca să fie sigur de ei. După două trei zile, greviștii s'ar fi întors la lucru, pocăiți.

Pas de mai pune planul în aplicare după blestemata lor hotărîre!

Muncitorii de aici nu cunoșteau în momentul acela circulara ministrului, așa cum n'o cunoscuseră nici setebiștii printre care direcția semănase buruiana discordiei. N'o cunoșteau nici muncitorii dela Arsenal care, când făcură grevă, au văzut că vreo treizeci dintre ei rămăseseră în ateliere.

— Ce, măi, nu vă e rușine? Trădătorilor! V'ați dat cu stăpânirea.

— Voi v'ați dat cu jidanii.

— Huideo!

In apărarea celor care nu voiau să facă grevă, comandantul aduse repede o gardă. Peste gardul de baionete lucrătorii dintr'o parte și alta se înjurau și își arătau pumnii. In spatele soldaților stătea, triumfător, colonelul care îi dăscălea pe greviști și-i lăuda pe ceilalți.

— Ați văzut? spunea el. Aceștia sunt români adevărați. Ei nu ascultă de bolșevici. Voi sunteți în serviciul străinilor care vor iarăși să facă revoluție ca la 13 Decembrie. Iarăși o să tragă în voi guvernul.

Iși aduse aminte de ceva și se întoarse spre un plutonier:

— Să li se aducă de mâncare lucrătorilor patrioți! Așa! Ei au să mănânce și voi o să vă uitați la ei. Vouă să vă dea la club și salarii și ajutoare și haine. Mâine mai aduc o sută de oameni care vor să muncească, nu să trândăvească și să umble cu revoluția. Pe voi o să vă trimită comenduirea la regiment.

— Huideo! Innecați-vă! răcniră greviștii văzând cum câțiva soldați aduceau în partea cealaltă unde se afla turma rătăciților, o masă lungă, scaune, cum pe masă desfăceau pachete cu mezeluri, brânză, ouă și pâine. După aceea înșirară sticle cu bere.

Plutonierul supraveghia operația și-i zorea pe ostași să aducă farfurii și pahare.

— Poftă bună, băieți! dădu colonelul riposta, dar în timp ce trădătorii mâncau stânjeniți, greviștii continuau să-i împroaște cu vorbe de batjocură:

— Să vă rămâe în gât! Nenorociților! Slugilor! Huideo!

— Așa, poftă bună, băieți! striga colonelul căutând să acopere strigătele muncitorilor în grevă. Hrăniți-vă. Azi veți căpăta și haine și bocanci fără plată. Domnul secretar-general a aprobat să vă dau de sărbători și opt zile concediu. Nu vă luați după ei.

Greviștii se încolonară și porniră, furioși, spre club. Furioși au strigat pe străzi: „Jos teroarea! Jos starea de asediu!“ și furioși au cântat apoi „Internaționala“. O parte dintre dânșii s'au așezat, seara, în poarta Arsenalului, iar când spărgătorii de grevă au ieșit dela lucru s'au luat la bătaie cu ei. Inconștienții s'au apărat cu ură, scoțând din buzunare bricege și cuțite, iar când greviștii îi răzbiră, năvăli din curte garda militară, îi luă sub scutul ei pe trădători și făcu arestări printre ceilalți.

Patruzeci și șase de zile a durat lupta petroliștilor care de peste șase luni erau purtați cu vorba de către societăți, de prefect, de ministru. Delegațiile lor erau primite, se discuta cu ele, apoi erau gonite și amenințate cu arestarea. Muncitorii făcură grevă, dar atunci,

peste capul ministrului Industriei, guvernul dădu tot lui Mârzescu mandat să îndemne la reluarea lucrului.

Acesta căpătase reputaţia că se pricepe să rezolve conflictele de muncă, fie cu mitraliera ca la 13 Decembrie, fie vârînd discordie, fie cu duhul minciunii şi al împăciuirii. Işi dădu cuvântul de onoare, se bătu în piept că, dacă petroliştii renunţă la grevă, cererile lor vor fi satisfăcute fără întârziere. Dar, când ei se duseră la lucru, li se spuse :

— Revendicările voastre au fost respinse şi uite, iscăliţi aici că nu mai aveţi nicio pretenţie, că de acum încolo nu veţi mai face grevă.

— Asta vă e cuvântul ? răspunseră muncitorii. Ei bine, ducem bătălia mai departe, să vedem — care pe care : noi cu dreptatea noastră, voi cu lăcomia, cu minciuna şi cu armata voastră...

Cu ei s'au pus în grevă muncitorii dela Uzina electrică din Câmpina şi petroliştii din Moineşti şi Cislău. „Circulara" lui Mârzescu n'a fost bună la nimic. Nu au folosit nici ordinele de mobilizare. Aveau loc întruniri uriaşe în toată valea Prahovei. La o astfel de întrunire, veniră pe jos dela Câmpina la Ploieşti, peste o mie de muncitori. Mii şi mii de muncitori din Ploieşti îi întâmpinară cu dragoste la câţiva kilometri afară din oraş. In ajutorul lor, tovarăşii din Bucureşti au strâns între ei bani şi le-au trimis. Cinci mii de familii de muncitori din Capitală îşi deschiseră braţele pentru copiii lor.

In mai multe rânduri, la începutul toamnei, gazeta liberalilor desminţi, supărată, svonurile că guvernul ar fi în ajun de plecare. „El nu şi-a terminat opera" scrise, aducând fraza în aşa fel încât regele să înţeleagă că nu trebue să cedeze presiunilor opoziţiei şi că Brătianu nu e încă dispus să devină un simplu particular. Ultima oară comunicatul din „Viitorul" adăugă formula pe care toate partidele o întrebuinţau în ajunul debarcării dela putere : „Guvernul e mai tare decât oricând". A doua zi cu literă mai mică, acelaş ziar publica această informaţie : „Demisia guvernului a fost primită. Regele avizează. Membrii cabinetului demisionat s'au întrunit în grădina Ministerului de Interne, unde s'au fotografiat în grup".

La putere nu veni însă, aşa cum se aşteptau, nici Vaida cu ardelenii din partidul naţional, nici organizaţia generalului Averescu, fiindcă Brătianu dădu regelui sfatul să aducă un guvern de generali care să facă alegeri cu sabia în mână iar pe urmă să se retragă şi să-i cedeze locul.

— Vin cu sabia în mână ! se răţoi Văitoianu la gazetarii pe care îi chemă pentru a le face, potrivit obiceiului, o expunere de principii. Vă dau ordin să

scrieţi — adăugă el— tot ce aveţi pe suflet. Numai să nu încercaţi cumva să atacaţi armata şi forma de guvernământ; să nu vă atingeţi de rege; să nu vorbiţi de rău, de aliaţii noştri şi de bine despre duşmani. Incolo — tot ce vreţi.

Unele gazete au luat peste picior curioasa declaraţie programatică a generalului şi tonul cu care vorbise ziariştilor. Plecând din cabinetul unde primul-ministru îi primise fără să le întindă mâna, reporterii se duseră la redacţiile lor şi de acolo aşternură pe hârtie câteva întrebări. Generalul luă cunoştinţă de ele din ziare:

— Despre ploaia care a început e voie să se scrie? Dar despre speculă?

O întrebare care îl făcu să-şi piardă cumpătul cu desăvârşire a fost aceasta:

— Despre Coţofeneşti e voie să se scrie?

Cu deosebire mâniat şi neostenit în campania electorală, care ţinu o lună, a fost generalul Averescu deoarece lui i se făgăduise succesiunea. Statul său major organiză întruniri la care aduse invalizi şi ţărani zdrenţuiţi, iar Averescu vorbi acuzându-l pe Brătianu de felul cum a făcut războiul şi numindu-l pe rege — Abdul-Hamid.

Muncitorii îşi ţineau întrunirile lor, dar se duceau şi la acelea ale burghezilor aplaudând cu tâlc, întrerupând, aruncând lozinci care îi puneau în încurcătură pe vorbitori. Luau cuvântul dela balcoane spre stupefacţia celor care, la tribună, glăsuiseră despre democraţie şi despre libertăţi, însă aşa cum le concepeau ei şi numai pentru ei.

— Cum scoatem cămaşa cu socialiştii, domnule general? îl întreabă Argetoianu pe Averescu. Inţeleg să ne răfuim cu liberalii şi cu regele, însă aceasta e o chestiune de familie. Noi ne certăm, noi ne împăcăm.

Dar şi-au făcut o regulă să vină unsuroşii ăştia, să ocupe balcoanele, să bată din palme şi să-şi ţină propaganda lor. Noi plătim sala, noi tipărim afişele şi ei se înfig la plăcintă.

Argetoianu avea faima că e slobod de gură şi că este o vulpe. Măsurat în cuvinte, Averescu se dovedea în politică un vulpoi mai mare. Ingrijorărilor sfetnicului său îi răspundea blajin, clipind din ochi şi mângâindu-şi ciocul:

— Nu. Lasă că e bine. Şi Brătianu şi regele pot să-şi dea seama în felul acesta că, la chemările noastre, răspund şi muncitorii. Mă gândesc chiar la o alianţă cu ei. Când vom avea răspunderea ordinei, vom şti să-i înfrânăm.

— V'au aplaudat în mod sgomotos când aţi pomenit de republică.

— Foarte bine. Regelui îi rămâne de ales: cu noi sau contra noastră.

— Au cântat „Internaţionala".

— Nu e nimic. O cântă şi pe străzi. Dece ne-am teme de un cântec? Să-l rugăm pe Goga să compună şi pentru noi un marş.

Ţinu şi Iorga câteva întruniri. Profesorul se pusese rău cu toată lumea începând cu palatul şi cu Brătianu şi încheind cu prietenii săi: cu ardelenii şi cu ţărăniştii lui Mihalache şi-ai d-rului Lupu. In calitate de apostol al neamului, se socotea jignit că în România-Mare, despre care credea că a fost realizată numai pentrucă el ţinuse conferinţe la Liga Culturală şi scrisese articole în „Neamul Românesc", nu este luat în seamă. Cine a fost alături de dinastie în vremuri de restrişte, la Iaşi, îndemnând-o cu deosebire pe regină să umble prin spitale şi să compună rugăciuni pentru ostaşi? Regelui, nu el i-a dat ajutor când acesta îi vorbea cu

ochii înroşiţi că nu vede ieşire din situaţia în care se găsea? De un revelion nu a fost la palat cu actorii? Acum — şi Ferdinand şi Maria tot cu Brătianu se sfătuesc, iar când a fost vorba de un guvern pentru alegeri l-au pus pe Văitoianu, uitând că în ţara aceasta există un istoric şi un om de treabă care ar fi avut dreptul să fie răsplătit. La Iaşi, avea totdeauna uşa deschidă când voia s'o vadă pe regină, ba chiar ea îl chema şi-i strângea mâna şi plângea în faţa lui, spunându-i:

— Nu ne lăsa. Nu mă lăsa. Am necazuri din pricina Coţofeneştilor. Am necazuri cu fiul meu.

Acum când i-a cerut audienţă, ea l-a primit abia după câteva zile şi s'a arătat grăbită şi distrată, iar când el i-a cerut să-l convingă pe Ferdinand că n'ar trebui să dea uitării un sfetnic devotat, Maria i-a răspuns:

— Ştiţi că eu, în politică, nu mă amestec niciodată şi că n'am asupra lui Nando nicio trecere.

Când a auzit că este supărat şi că tună şi fulgeră împotriva dinastiei, regina a spus cu încredinţarea că vorbele ei vor ajunge la urechea savantului:

— Şi-a făcut obiceiul să mi se adreseze mie pentru orice. Imi cere să intervin să fie prim-ministru şi totodată să i-l împrumut pe tâmplarul palatului pentru repararea mobilelor sale. M'a rugat să-i procur un vagon când şi-a adus lucrurile dela Iaşi. Până şi cuie pentru tablouri mi-a cerut. E un om imposibil.

Părerea că Brătianu e un ignorant, profesorul şi-a întărit-o când şeful liberalilor a declarat cu privire la cererea sa de a-l recomanda să formeze guvernul:

— Vremurile sunt prea serioase, iar domnul Iorga este încă odată neserios.

Ardelenii şi ţărăniştii îi tolerau toanele şi lecţiile, însă hotărîrile de seamă le luau fără ştirea şi fără voia

lui. Era bine că-l aveau pe profesor cu ei, dar le bătea capul cu prelegeri istorice, îi trata ca pe şcolari şi-i sărea ţâfna din orice. Cu figuri de ipocrită supunere, Maniu şi cei formaţi la şcoala lui îi ascultau dojenile şi sfaturile, dar îl lăsau pe Lupu să-şi iasă din sărite şi să i-o trântească uneori:

— Ia mai lasă-ne, domnule, că nu suntem la şcoală. Atâta ar mai trebui: să ne pui la colţ!

— Am dreptul! striga el. Eu am făcut ceva pentru ţara aceasta. Carte românească dela mine aţi învăţat, afară, poate, de dumneata.

— Vă rog, vă rog! intervenea, îndurerat, Maniu, dar îşi băga nasul în hârtii şi nu-l mai oprea pe domnul profesor când acesta, cu barba vâlvoi, se scula, îşi lua ghiozdanul, umbrela, pălăria şi pleacă viforos.

După ce-şi făceau treburile, punând la cale combinaţiile lor politice, ardelenii şi ţărăniştii îşi aminteau că profesorul trebue împăcat, astfel că un grup dintre ei se ducea la el acasă şi-i cerea scuze.

— Nu le primesc! striga purtându-şi privirea dela unul la altul. Să vină cine m'a ofensat. Eu, în ţara aceasta, fac sacrificii. Pentru ea am scris cărţi. Mi se pare că şi domnul Popovici s'a ridicat împotriva mea. Domnul acesta care a făcut academia de biliard la Viena... Domnul Mihalache nu s'a deranjat să vină... Şi-a luat aere...

— Domnul Mihalache, domnul doctor Lupu şi domnul Popovici au fost poftiţi de domnul general Averescu. Suntem în tratative cu domnia-sa.

— Dar eu nu ştiu nimic. Duceţi acţiunea fără mine.

— Aţi tratat şi dumneavoastră, domnule profesor. Aţi avut şi cu domnul Brătianu o întâlnire.

— Eu am dreptul. Nu admit control.

— Disciplina...

6435. — 11. Zilele Vieţii Vol. IV

— Mie nu mi se poate impune disciplină.
— Aţi anunţat o nouă întrunire.
— Ei, şi ? Eu pot să vorbesc naţiunii când vreau ! Aţi venit să-mi cereţi scuze sau socoteală ? Să ştiţi că nu admit.
— Vă rugăm să poftiţi înapoi căci şedinţa continuă.
Vă roagă domnul Maniu să fiţi de faţă când se va întoarce delegaţia dela domnul general.
— Domnul Maniu, cu pertractările dumnealui... Eu altfel înţeleg să se facă politică.
— Veţi spune punctul dumneavoastră de vedere acolo.
— Vi-l spun aici.
— Nu mergeţi ?
— Cred că v'ar conveni să nu vin. Ei, nu ! Am să vin şi am să vorbesc răspicat. Dar, mai întâi, să-l obligaţi pe domnul acela care face pe bolşevicul, să-şi ceară scuze. Aveţi o trăsură ? Aveţi o maşină ? Fiindcă nu accept să-mi rup tălpile mergând pe jos. Eu sunt om sărac, nu ca alţii.
— Avem.

La întrunirile profesorului venea deobicei lume puţină. Deaceea le ţinea în săli mici şi deaceea, de fiecare dată, el, din capul locului, se supăra pe cele câteva duzini de participanţi învinuindu-i că nu şi-au adus nevestele şi prietenii care ar fi avut ce învăţa dela un om care a fost şi este dascălul naţiunii. Se supăra pe naţiunea întreagă care stă acasă, ori prin cafenele, ori umple sălile negustorilor de minciuni.

Ascultătorii îi erau admiratori şi devotaţi statornici, mai mult pensionari şi ofiţeri în rezervă. Nu lipseau nici câteva cucoane bătrâne, cu rochii şi pălării demodate, precum şi câţiva liceeni. De necaz, şi luat de

şuvoiul vorbirii, profesorul uita pentruce anume convocase întrunirea şi vorbea mai tot timpul despre altceva : despre voievozi şi cronicari, despre bisericile pe care le cercetase, despre mitropoliţii din trecut, despre viaţa păstorilor. Intr'un târziu, când cineva de lângă el îi strecura un petec de hârtie sau îi şoptea un cuvânt, îşi aducea aminte că e vorba de campania electorală şi de alegeri. Venea, în sfârşit, la subiect. Cu amărăciune arăta că este un om neluat în seamă şi că ignoranţii sunt la guvern. Pe el nu-l chiamă nimeni. Se dădea la rege, la liberali şi la generali, la aliaţii lui, dar pe urmă făcea profesie de dinasticism, îşi exprima respectul pentru armată, se declara apărător al ordinei, pentruca iarăşi să se ridice împotriva unei societăţi păcătoase pe care o aşteaptă răzbunarea mulţimilor şi cuptoarele iadului.

Sătul să tot vorbească în săli cu o sută de locuri şi să fie persiflat de adversari şi chiar de prieteni, Iorga îşi puse partizanii pe foc să organizeze o întrunire mare. Avea in partidul său câţiva industriaşi. „Să dea bani că au deajuns ! Să-şi aducă lucrătorii !“ strigase el. „Ce înseamnă asta ? Averescu poate să aibă mii de oameni la întrunirile lui — şi eu, nu ?“

Peste o săptămână era anunţată o întrunire la Dacia. A fost atât de bine căptuşită cu public, încât organizatorii ei se mirară, cu toate că năduşiseră mult pentru a strânge lume. Au tipărit afişe. S'au milogit pe la gazete: „Profesorul face o expunere importantă“. După cum era cazul, spuneau : „Va fi straşnic. Se dă la Brătianu şi la palat. E pentru democraţia cea mai înaintată“. Sau : „Ii frige pe evrei ca să-i ia caimacul lui Cuza. Profesorul a devenit iarăşi naţionalist ca în tinereţe. O să fie interesant. Ii va lua în tarbacă şi pe socialişti“.

—Ei vedeţi ? spuse Iorga când privi de pe scenă,

fără să fie zărit în sală. Ajunge să vă mişcaţi puţin pentru ca naţiunea să mă urmeze. Dar parcă e mai multă lume la balcon decât jos. Poftiţi-i să coboare, pe cei de sus. Oamenii nu îndraznesc. Ce sunt ei ?

— S'ar părea că sunt muncitori — i se comunică şi era în glasul prietenilor săi oarecare nedumerire.

— Foarte bine ! se entuziasmă profesorul. Inseamnă că au sentimente româneşti şi se depărtează de conducătorii lor rătăciţi. Să le vorbească cineva şi să-i invite în sală.

Cineva înaintă până la marginea scenei şi strigă cu voce ademenitoare :

— Fraţilor dela balcon, domnul profesor care a sosit acum...

— Ura ! strigară glasuri din sală.

— ... vă roagă să ocupaţi locurile jos, continuă vorbitorul adresându-se celor de sus.

— Lasă că e bine şi aici ! răspunse unul de peste balustradă. Noi suntem învăţaţi să stăm la cucurigu.

Se auziră mai multe hohotiri de râs. Se auzi un glas din partea cealaltă a balconului :

— Bravo, tovarăşe Mitică !

Publicul din primele rânduri de jos — pensionarii, ofiţerii în rezervă, cucoanele, — încercă un simţimânt de neplăcere şi de nelinişte.

— Sunt socialişti, îşi şoptiră şi-şi dădură cu coatele.

— Sunt socialişti, îl informă, intimidat, pe Iorga, crainicul de adineauri.

— Foarte bine! glăsui el. Ce, socialiştii nu sunt români ? N'au şi ei în ţara asta dreptul să-şi spună părerile şi să asculte cuvântul cuminte al unui dascăl pe care se vede că-l respectă ? Sunt şi eu pentru un socialism, însă naţional, şi am să le-o spun. Eu nu fac demagogie ca Averescu.

Intră în scenă cu pălăria pe cap, cu ghiozdanul în mână, cu umbrela la subţioară şi cu statul-major al partidului după el: un general în uniformă dela 1877, profesorul Munteanu-Râmnic care-i era cumnat, câţiva domni purtători de chelii, barbişoane şi pântece.

— Ura! strigă publicul din sală.

— Să trăiască apostolul neamului! răcni dintr'un grup de tineri şi liceeni, unul pletos, în costum naţional.

Tot el, în timp ce Iorga şi însoţitorii acestuia luau loc la masă, bătu în podea cu o bâtă şi răcni încă odată dimpreună cu grupul de băieţi:

— Trăiască profesorul nostru! Trăiască România-Mare!

„Nădejdea naţiunii. Tineretul studios a fost totdeauna cu mine", şopti, înduioşat, profesorul, netezindu-şi barba şi făcând apoi un semn prietenesc tinerilor conduşi de lunganul cu zeghe şi cu plete.

Aplauze răsleţe se-auziră şi la balcon, acoperite însă numaidecât de sâsâituri printre dinţi şi de hârâieli din gâtlej.

După ce văzuse din fundul scenei alcătuirea sălii, profesorul a declarat celor din jurul său că întrunirea s'a transformat într'o adunare naţională şi că, prin urmare, nu era bine să ia doar el cuvântul. Câteva cuvinte trebuiau să spună şi ceilalţi: generalul în numele armatei, Munteanu-Râmnic în numele şcoalei, un profesor dela Teologie în numele bisericii străbune, tăbăcarul Mociorniţă în numele muncii naţionale. Toţi aceştia socoteau cu totul deosebită cinstea care li se făcea, dar treceau prin emoţii, neavând deprinderea să vorbească în public. Profesorul era ca întotdeauna neînduplecat când hotăra ceva : „Nu admit", se enervă el. „Veţi vorbi scurt. Câteva cuvinte — şi gata".

Câteva cuvinte rosti cu voce subţire de copil, generalul veteran care a amintit, pare-se, de indepen-

dență. Tărie în glas n'a căpătat Munteanu-Râmnic decât când a isprăvit cu urarea de viață lungă pentru marele apostol și savant. Profesorul teolog s'a întins ceva mai mult aducând vorba în încheiere despre Apocalips. Fiecare a căpătat din sală aplauze cuviincioase și fiecăruia Iorga i-a strâns, generos, mâna. Mociorniță, mare industriaș, a avut parte de câteva întreruperi dela balcon: „Cum stai cu muncitorii? Ce facem cu salariile?“, însă el, prefăcându-se că nu aude, strigă: „Trăiască părintele națiunii!“ și se așeză pe scaun.

Vorbi apoi profesorul căruia i se făcu în picioare, vreme de cinci minute, o entuziastă manifestație. Grupul de tineri cu mai marele lor, îl mai întrerupse de vreo două ori chiar după începerea discursului, dar el îi domoli întâia oară cu o glumă de care râse singur iar a doua oară îi opri cu totul, făcându-le ca dela catedră, un semn poruncitor. Il indispuseseră oarecum și întreruperile dela balcon când a vorbit patronul tăbăcar.

Din întâiul moment porni la atac împotriva dinastiei dela clubul liberal și împotriva celeilalte dinastii din calea Victoriei care, aceasta din urmă, nu știe să-și aleagă sfătuitorii. Se încălzi și-și aruncă săgețile în dreapta și în stânga: împotriva generalilor dela guvern care primesc ordine pe scara de serviciu, dela Brătianu; împotriva altui general — nu-l numi dar lumea înțelese că era vorba despre Averescu — care făcea bonapartism; împotriva germanofililor. Ironiză pe un domn care vrea să împământească la noi ipocrizia Blajului. Se răfui cu toți și pe urmă cu națiunea întreagă care nu știe să-și aleagă conducătorii. Ii alege pe cei mai proști și răi.

— O să-i schimbăm! se auzi un strigăt dela balcon iar în jurul celui care strigase se stârniră aprobări și aplauze.

De jos și de pe scenă se ridicară câteva capete indispuse. Vorbitorul vru să continue, însă gândi că trebuia să dea întrerupătorului un răspuns:

— Da, dar să nu-i schimbați cu mai răi și mai proști.

— Nicio grijă! îi răspunse acelaș.

Din momentul acela, atmosfera s'a turburat. Profesorului i se burzului barba iar din ochii lui scăpărară fulgere mânioase. Intre el și cei dela balcon se iscară discuții.

— E un necuviincios acolo, strigă vorbitorul, care n'a fost la școală și nu știe să se poarte.

— Haha! i se răspunse din mai multe locuri.

— Sunt mai mulți rău crescuți! continuă profesorul nedând urmare celor din jurul său care încercau, pare-se, să-l calmeze.

— Jos starea de asediu! răsună o voce și, după ea, se deslănțuiră alte strigăte: Vrem drepturi pentru muncitori! Vrem salarii! Vrem pâine! Trăiască pacea! Trăiască revoluția rusă!

— Mi s'a spus — încercă profesorul să acopere hărmălaia de sus, dar cuvintele lui nu erau auzite decât în rândurile din față, jos — că aci în sală au venit lucrători, însă lucrătorii aceștia nu sunt români. Ei sunt elementele desordinei și eu sunt apărător al ordinei.

Vorbi mai departe, dar și în dreapta balconului ținea cineva un discurs. In acelaș timp, tot la balcon, în stânga, vorbea altcineva. Nu se înțelegea nimic decât, din când în când: „Tovarăși... clasa muncitoare... socialism... alegeri... 13 Decembrie... burghezia... cenzura.... U. R. S. S... Revoluția socială...“

Publicul din sală se sculase în picioare, cu urechea împărțită la cele ce spunea profesorul pe scenă și la tămbălăul de sus. Privirile se îndreptau, temă-

toare, spre balcon și spre ușile de ieșire. O voce se putu face auzită:

— Să fie dați afară!

Mai era o frământare în marginea unde se afla grupul de tineri. De acolo răzbi un muget:

— Afară cu jidanii și bolșevicii!

Pe un scaun se ridicase, rotindu-și ciomagul spre balcon, lunganul cu plete și cu zeghe.

— Huideo! se răspunse de sus.

In frunte cu purtătorul ciomagului, tinerii se năpustiră din sală și urcară în goană scările spre balcon în timp ce oamenii de jos, consternați, își făceau loc să iasă. Ieși din scenă, fără să-l mai aștepte pe profesor, și grupul dela masă. Profesorul mai rosti câteva imprecații, observă că a rămas singur, își luă pălăria, umbrela, ghiozdanul și plecă furtunos.

La balcon, în momentul acela, se auzea sgomot de scaune trântite.

I se păruse cunoscută din capul locului tovarășului Mitică mutra aceea cu păr lung care conducea grupul de băieți din sală. „De unde-l știu pe șeful ăsta?“ s'a tot întrebat el și abia când i-a auzit strigătul din urmă, ca de bivol, și-a adus aminte.

Nu știa că-l chiamă Pârcălabu și nici că acesta trecuse în preajma războiului de partea lui Drumaru care, la rându-i se dăduse cu nemții. Habar nu avea ce-a mai făcut pletosul: că totuși, sub ocupație comandatura l-a arestat, că după câteva luni de internare el a trăit ascuns, că după război a umblat brambura căutându-l pe șeful Ghedeneului. De acesta a dat într'un sat din Ardeal unde se făcuse cârciumar. Drumaru nu mai voia să știe de politică. Voia totodată să nu-și mai amintească nimeni de el. După ce, vreun an de zile i-a fost simbriaș, Pârcălabu și-a lăsat din nou plete, s'a îmbrăcat în straie de plăiaș al lui Ștefan cel

Mare și a venit iarăși în București. Avea iarăși un grup de studenți și elevi de liceu cu care umbla după profesor și-i făcea pretutindeni manifestații de simpatie.

Gândul lui Pârcălabu a fost, ieșind din sală, să se oprească la jumătatea scărilor și de acolo să-i înjure pe jidani, dar avântul băieților l-a împins până sus. Școlarii au căpătat niște palme, fiecare dintre ele mare ca o lopată, niște pumni ca ciocanele, și-au fugit, pe urmă, fără șepci. In mai mare anangbie s'a văzut șeful lor pe care un muncitor îl trăgea de plete și-i căra pumni de zor. I s'a părut și lui cunoscut bolșevicul acesta: parcă dela Ateneu, odată, când instrăinatul îi mușcase urechea, parcă dela o ceainărie din calea Văcărești.

In întrunirile lor, muncitorii au arătat că alegerile nu se pot face cu stare de asediu şi cu cenzură, cu un guvern pe care îl duce Brătianu de nas. Ţinură un congres la care delegaţii din noile provincii au descris regimul duşmănos dăruit naţionalităţilor. Putregaiul din administraţia de aici era strămutat dincolo. Slujbaşii prinşi cu potlogării nu erau daţi pe mâna judecătorilor şi nici destituiţi, ci mutaţi în teritoriile alipite. Ofiţerii incapabili şi cu apucături de brute nu erau scoşi din armată. Erau buni pentru garnizoanele care terorizau lumea de peste munţi.

Dreptul de organizare al muncitorilor fusese desfiinţat. Contractul de muncă — anulat. N'aveau voie să se întrunească decât pe baza unei autorizaţii care le era comunicată după ce trecea data hotărîtă de ei. La întruniri luau parte oamenii poliţiei şi ai armatei.

Din localurile lor fuseseră goniţi. La Arad, în căminul muncitorilor, se mutase poliţia. La Oradea, un local fusese luat de comenduire iar altul de o şcoală de dans. La Sfântul Gheorghe stăteau, în casa muncitorilor, jandarmii. Uniunii ceferiştilor din Cluj i se interzise activitatea — oamenilor muncii din acest sector impunându-li-se îndatorirea de a se înscrie în sin-

dicatul galben. Minerii nu aveau alimente. Salariile nu li se plăteau, spunându-li-se că e lipsă de bani mărunţi.

Pe temeiul acestor fapte, congresul hotărî ca muncitorii să facă o grevă generală de 24 de ore şi să nu se prezinte la alegeri, aşa cum nu luau parte la ele nici alte partide din opoziţie. Işi retrase candidaturile şi tipări un manifest.

Deşi fusese luată această hotărîre, guvernul dădu totuşi ordin ca în buletinele de vot să figureze lista socialiştilor. Muncitorii nu se vor prezenta la urne, dar în felul acesta se va putea demonstra, din întâmplătoarele voturi căpătate de această listă, lipsa popularităţii partidului lor. Dar, şi aşa, alegătorii care nu erau înscrişi la socialişti, votară pentru ei, trimiţând în Cameră şapte reprezentanţi ai lor.

Lăsându-le lista spre a-i face de râs, guvernul avusese grijă ca, în ziua alegerilor, să-i îmbrace pe muncitorii dela Calea Ferată, Arsenal şi Pirotehnie în haine militare iar pe funcţionarii mici dela Primărie şi minister să-i consemneze la serviciu.

Au votat de mai multe ori gardiştii şi jandarmii îmbrăcaţi civil şi au votat alegătorii morţi, ceeace n'a împiedicat ca partidul liberal, care patronase alegerile, să mănânce bătaie.

Ieşite din asemenea alegeri — glăsui declaraţia muncitorilor citită la Cameră în chiar ziua când se împlinea un an dela vărsările de sânge din Piaţa Teatrului — *fără a avea de parte-i majoritatea ţării, fără fiinţă legală şi fără chezăşie morală, Parlamentul actual, după ce pacea a fost semnată, are o singură datorie:*

Să-şi recunoască păcatul de obârşie, care i-a dat fiinţă, şi să procedeze la dizolvarea sa înfăptuind mai întâi:

Trecerea ţării pe picior de pace şi reluarea relaţiilor cu toate statele vecine;

Demobilizarea armatei, ca să înceteze risipa nebună de vlagă omenească și de bani, și să dea putință tuturor cetățenilor să-și spună cuvântul aspura treburilor publice:

Reintrarea în Constituție, suprimând starea de asediu și cenzura;

Amnistia generală, politică și militară, ca să ia sfârșit odată acest nou mijloc de prigoană;

Și convocarea de urgență a tuturor alegătorilor din toate ținuturile, pentru a alege, prin vot universal, egal, direct, secret, cu reprezentare proporțională, o Constituantă, singura în drept a pune bazele legale ale României Noi.

Numai dela acest Parlament ne putem aștepta ca să ceară socoteală, în chip efectiv, guvernelor trecute, de noianul de decrete legi; de declararea și conducerea războiului; de sleirea visteriei statului; de fraudele de miliarde, săvârșite ori îngăduite; de abuzurile și crimele făptuite; de asasinarea mișelească a lui Ioan C. Frimu și Max Vecsler, cât și de asasinarea în massă dela 13 Decembrie 1918.

Cum se cunoaște că Societatea asta a Tramvaielor e afacerea liberalilor și cașcavalul lor! Cum și-o apără ca să tragă de pe urma ei câștiguri cât mai multe... Acționarii sunt fruntașii partidului, care poartă în ghiozdan o foarfecă și cu ea taie cupoane care însemnează dividende, iar dividendele sunt teancuri de bancnote și bancnotele umflă ghiozdanul. Pe urmă, ghiozdanul e deșertat în casele de bani, iar când hârtiile albastre nu mai încap acolo, sunt depuse în păstrare la bănci unde se înmulțesc fiindcă la ele se adaugă dobânzile. Insă, mai înainte, o parte din câștigurile nemuncite sunt date de către acționari celor mai mari decât ei în partid care i-au pus acolo pentrucă sunt oameni de încredere care își cunosc datoria.

Societatea aduce beneficii îndeajuns pentru ca din ele să se înfrupte familia Bratianu și miniștrii și să îndestuleze deasemenea clubul care trebue să aibă grijă de gazetele lui și de agenții electorali. Băncile — tot ale partidului sunt, astfel că depunerile de acolo întăresc aceste instituții care, la rândul lor, înființează fabrici și întreprinderi comerciale, iar acestea sunt iarăși oi cu lapte care hrănesc partidul și pe membrii lui devotați.

Deaceea, ele se clădesc pe bază de legi care sunt întocmite de economiştii partidului, votate de deputaţii lui şi apărate de poliţie şi armată. Când la unele din aceste instituţii slujbaşii mărunţi şi muncitorii turbură apele, pretinzând că, deşi ele prosperează, ei nu au după ce să bea apă, întregul aparat de constrângere care, chiar dacă partidul nu este la guvern, tot în mâna lui se găseşte, intră în funcţiune. Jandarmii, poliţia, armata şi justiţia şi gazetele au de lucru. Nemulţumiţilor li se pun în seamă gânduri duşmănoase patriei şi li se deschid atunci porţile puşcăriilor, ale spitalelor iar câteodată şi ale cimitirelor. Dacă ei s'au răzvrătit împotriva muncii grele şi prost plătite dela o fabrică de ciment, dela una de metalurgie, dela niscaiva mori, dela o ţesătorie, se întâmplă ca acestea să aibă capital liberal, cârmuitori liberali şi sprijin dela bănci liberale. Insă pentru aceasta ele sunt bunuri naţionale care nu îngădue încrucişarea braţelor şi cereri care ar pricinui scăderea dividendelor.

La Societatea Tramvaielor sunt câteva mii de oameni care, pe vagoane şi în ateliere, trudesc din greu. Vin din mahalalele cele mai îndepărtate, cu noaptea în cap, şi tot pe înnoptate se înapoiază acasă. Grijă de traiul lor nu au acţionarii. Vatmanii şi încasatorii, invalizii dela macazuri, femeile curăţitoare de vagoane, strungarii, mecanicii, electricienii din ateliere, au lefuri amputate de amenzi totdeauna. Direcţia nu se sinchiseşte de îmbrăcămintea lor, de hrana şi de lemnele lor. In anii aceştia grei din preajma, din timpul războiului şi de după război, nu s'a îngrijit de o cantină, de un economat. Când vine toamna, şi oamenii ar trebui să se aprovizioneze, nu le dau împrumuturi. Ii ameninţă însă pe cei dela vagoane, că-i concediază şi aduce în locul lor oameni dela ţară. Ii ameninţă, pe aceştia şi pe meseriaşii din ateliere, că le ridică mobilizarea pe

loc şi-i trimite le regimente — precum că societatea este de interes public, este în serviciul populaţiei, şi mersul ei nu trebue să fie perturbat.

Dar însăşi populaţia este nemulţumită, pentrucă direcţia Societăţii n'are grijă de nevoile ei. Are grijă să urce mereu tarifele. Direcţia şi acţionarii bagă tot câştigul în buzunare şi nimic în cheltuelile de investiţie. Oraşul s'a întins, dar ea n'a mai lungit liniile. Vagoanele sunt puţine, astfel că la ceasurile când se duc la treburi sau se înapoiază acasă, pasagerii înmărmuresc în staţii, aşteptându-le, şi apoi, neîncăpând în ele, stau ciorchine pe platforme şi scări. Sunt murdare ca nişte cocine, au geamurile sparte, îngheţi în ele iarna. Curentul electric este slab, astfel că ele merg încet şi adesea rămân pe linii.

De ani de zile, traiul oamenilor dela Tramvaie e trai de câine fără stăpân sau, şi mai rău, cu stăpân care are colţi şi inimă de lup. Incă dinainte de război au cerut îndreptarea vieţii lor, dar, când erau mai stăruitori şi făceau o adunare ori o grevă, tăbăra pe ei prefectul cu jandarmii. După război au avut parte de aceleaşi necazuri când înaintau un memoriu, ori se întruneau, ori nu mai voiau să lucreze. Insă acum erau şi ei mai dârzi, mai tari în a-şi pretinde drepturile căci se organizaseră şi-şi trăgeau puterea din puterea tuturor muncitorilor. In ajutorul direcţiei s'au grăbit, ca şi în trecut, să vină poliţia, jandarmii şi armata, dar în mai multe rânduri împotrivirea ei a fost înfrântă. După aceea, ea a căutat şi a izbutit să ia înapoi ceeace fusese nevoită să recunoască, astfel că muncitorii se vedeau iarăşi în starea dinainte.

Acum, pe la jumătatea lui Decembrie, aceştia au hotărît să dea iarăşi o bătălie pentru a câştiga un spor de salariu, pentru ca munca lor să fie de opt ore pe

zi, pentru ca direcţia să nu-i mai amendeze, pentru ca ea să le recunoască dreptul la concedii şi dreptul de a avea la tratative, reprezentanţi ai lor.

Au gândit: liberalii nu mai sunt la guvern, ba, mai mult, au ieşit scărmănaţi din alegeri; a plecat şi Văitoianu care tot omul lor era; e acum prim-ministru Vaida şi, la Interne, Averescu care până atunci vorbise despre nevoile mulţimilor şi împotriva regelui şi împotriva lui Brătianu; spusese la o întrunire a lui: „Nu baionete, ci libertăţi; nu teroare sau chiar intimidare, ci legalitate; nu favoritism, ci imparţialitate". Cum s'ar zice, ţara are un guvern democrat şi apoi în Parlament se găsesc, fără voia lor, şapte deputaţi ai muncitorilor. E momentul să dăm peste mână şi peste bot direcţiei căci nu mai are cine să-i ia apărarea cu baionetele.

După ce discutară şi se tocmiră în zadar cu ea, au făcut grevă. Nu mai ieşi niciun vagon pe linii şi ei nu mai ieşiră din cocioabele lor. Dar mahalalele au fost cutreierate în timpul nopţii de jandarmi şi casele oamenilor au fost călcate, iar ei fură aduşi la depou în ghionturi şi între puşti. Parcă nimic nu se schimbase în ţară. Parcă tot partidul liberal era mare şi tare, iar generalul bătăios şi Vaida şi miniştrii ceilalţi erau şi ei oamenii de casă ai lui Ionel Brătianu.

Insă muncitorii nu s'au lăsat înfricoşaţi şi n'au vrut în ziua următoare să pornească vagoanele. Cu toate acestea un număr de vagoane au ieşit. Cu mirare şi cu pumnii încleştaţi au privit greviştii şi lumea săracă din oraş, cu bucurie lumea bogată, ceva ce nu se mai văzuse până atunci: tramvaiele erau conduse de profesori şi de studenţi. Guvernul acesta cu oameni care în opoziţie vânturau ideile de legalitate şi libertate, avusese o idee care nu trecuse prin capul liberalilor; el mobilizase studenţimea şi corpul profesorilor în contra muncitorilor. Li se spusese că este o datorie patriotică să înnăbuşe grevele care sunt desănţuite de străini şi de înstrăinaţi.

Guvernul mai făcuse ceva: sprijinea pe sub mână fapta unor huligani care, cu banii lui, tipăriseră un afiş intitulat: „Bestiile roşii". Bestiile roşii erau socialiştii ale căror capete — se scria în el — trebuiau strivite fără milă. Afişul era lipit pe ziduri, aruncat prin curţi şi expediat cu poşta, în plicuri care purtau antetul Ministerului de Război. Ofiţerii erau întărîtaţi şi ei pe temeiul că socialiştii cereau demobilizarea armatei.

Vagoanele umblau anevoie şi săreau de pe linii căci studenţii şi profesorii nu se pricepeau să conducă, deşi o noapte întreagă li se arătase mecanismul motoarelor. Umblau cu pasageri puţini căci lumea nu avea curaj să-şi dea viaţa pe mâna unor nepricepuţi şi era, pe de altă parte, solidară cu muncitorii. Aceştia se adunaseră în pâlcuri pe la staţii şi-i huiduiau pe spărgătorii grevei. Mai târziu, o delegaţie a lor se duse la Universitate unde studenţii şi profesorii o înconjurară cu duşmănie.

I se strigă:

— Bolşevicilor, vreţi să duceţi ţara la ruină! Sunteţi împotriva patriei!

Muncitorii ascultară, încruntaţi, apoi cerură dreptul să vorbească. Glăsui un vatman; glăsui apoi un lăcătuş. Vatmanul era şchiop; lăcătuşului îi lipseau două degete la o mână. Ascultătorii murmuraseră un timp şi pe urmă tăcură.

Spuse vatmanul:

— Eu sunt om dela ţară şi nu mă pricep să vorbesc unor oameni cu carte. Am un picior beteag din război. Lucram şi înainte de război la Tramvaie şi m'am întors la ele, căci ţara nu mi-a dat pensie şi nu

știu dacă are să mi-o dea vreodată. Știți dumneavoastră ce este la Tramvaie? Cât câștigă societatea și cum ne plătește pe noi? Cum ne potopește cu amenzile? Uitați-vă la ce am în picioare și la ce am pe mine. Muncitor sunt eu sau cerșetor? De bunăvoie credeți că ne ridicăm să facem grevă? Credeți că ne îndeamnă altcineva decât foamea noastră? Veniți la mine acasă, veniți la frații mei de muncă să vedeți cum trăim, și duceți-vă apoi la domnii acționari. Păi, asta e dreptate? Sunteți oameni cu carte și poate că unii din dumneavoastră au părinți săraci și neamuri sărace. Dece din școala asta mare s'au dus domnii profesori și domnii studenți, la chemarea societății, să urce pe vagoane? Dece nu ascultă chemarea noastră care suntem robi, măcar că suntem și noi români și am pătimit în război și pătimim de când ne naștem în sărăcie? Dece vă ridicați în contra noastră în loc să ne ajutați?

Spuse lăcătușul:

— Uitați-vă, domnilor, mâna asta a mea are două degete mai puțin din accident de muncă la atelierele societății. Le-am făcut cadou domnilor acționari. Da, eu sunt socialist. Ei, și? E credința mea. Nu m'ascund. Asta înseamnă că eu nu-mi iubesc țara? Poporul care muncește...

— Fără teorii! îl întrerupse cineva.

— Eu nu fac teorii căci n'am dobândit învățătura pe care o aveți dumneavoastră. Dar cuget că am dreptul să vă vorbesc așa cum mă pricep și cum simt. Noi, acum, la Tramvaie, nu ne-am pus în grevă ca să prăpădim țara, căci țara nu e tot una cu societatea dela care unii domni trag foloase fără să muncească. Ne-am pus în grevă pentru a avea pâine cu care să ne hrănim copiii și nevestele și căldură în casă și ghete în picioare; pentru ca din munca noastră, direcția să nu mai fure căutându-ne pricină de amenzi; pentrucă opt

ceasuri ajung în picioare pe vagon și încovoiați în ateliere. N'avem drept? Dar ce? Noi suntem vite? Dece nu cântăriți ce vă spun ei, bogații, și ce vă spunem noi, oamenii săraci? Am venit aici, domnilor profesori și studenți, să vă rugăm să-i retrageți pe colegii dumneavoastră de pe vagoane. Vă rugăm să faceți o anchetă. Cereți registrele ca să vedeți câte beneficii are societatea, cât încasează Primăria din ele și cât bagă acționarii în buzunare.

— Gata! Nu mai vorbi. Lăsați-ne pe noi să ne sfătuim! îl opri un student care părea să fie conducătorul celorlalți. Loc, să plece delegația! strigă el apoi. Domnii profesori și domnii colegi sunt rugați să rămână.

In dimineața următoare vagoanele nu au mai circulat. S'a întâmplat însă altceva în după amiaza zilei de-a doua. Delegația muncitorilor ajunsese la înțelegerea ca diferendul să fie supus unei comisii de arbitraj iar până atunci să se reia lucrul. Urma ca la orele trei după prânz muncitorii să vină la depou iar după ce vor fi luat cunoștință de hotărîre, meseriașii să reintre în ateliere, personalul dela vagoane să pună vagoanele în mișcare. Cu gând provocator direcția găsi vreo douăzeci de proști care puseră vagoanele în circulație mai înainte.

— Ce e asta, fraților? spuseră setebiștii care veneau în pâlcuri la depou. Nu așa ne-a fost vorba. Toți deodată am intrat în grevă, toți deodată ne apucăm de lucru.

Și întoarseră vagoanele înapoi.

Atunci, armata care fusese adusă în apropiere, se amestecă, se stârni o încăierare, iar de pe urma ei au rămas pe teren opt muncitori răniți și un muncitor mort.

Curgea încă odată sângele lor.

Greva porni mai departe, înverşunată. Cu setebiştii au fost solidari, şi au încetat lucrul în semn de protest, muncitorii dela Pirotehnie, Arsenal, Chibrituri şi Regie, şoferii, birjarii şi mulţi alţii. In Cameră fu aruncat primului-ministru şi ministrului de Interne cuvântul meritat;

— Asasini!

Era o problemă a pâinii şi a lemnelor. O problemă a salariilor. Trei mii de locuitori manifestară la Iaşi, în faţa Primăriei, împotriva scumpetei. Profesorii se plângeau prin ziare că ministerul nu-i plăteşte. La sate, invalizii de război strigau:

— Uite dece am rămas noi schilozi. Ca jandarmii să prindă iar curaj şi să se ţină de capul nostru. Ca în vatră să bată vântul. Ca în şură să ne moară vitele de foame. Ni s'a zis că vom avea pământ. Unde este pământul? Ce fac boierii la Bucureşti?

Mureau în iarna aceea, în Dobrogea, copiii cu duiumul.

Erau probleme grele şi multe. Primul-ministru plecase la Paris şi la Londra să ceară aliaţilor, împrumuturi.

— Vă dăm, i-a făgăduit Millerand care luase locul lui Clemenceau. Dar...

Tot pe ocolite i-a vorbit la început şi Lloyd George, însă după aceea, la un dejun intim, primul-ministru britanic a fost mai lămurit.

— Ce vă trebue? l-a întrebat.

— Bani şi locomotive şi...

— Vă dăm. Vă dăm şi armament...

— Ce să facem cu el? La noi mulţimile, muncitorii, cer să demobilizăm.

— Aţi uitat că aveţi la răsărit un vecin care... Noi suntem obligaţi să reluăm legăturile cu Rusia, neputând să înlăturăm regimul de acolo. Interesele comerciale şi opinia publică ne silesc. Este necesar să avem însă în ţara dumneavoastră un punct de sprijin pentru ca în orice moment... înţelegeţi...

— Inţeleg. Dar, vedeţi, am în buzunar oferta de pace a lui Cicerin. N'am comunicat-o încă la Bucureşti.

— Nu trebue să vă grăbiţi să faceţi pace cu bolşevicii.

Problemele se îngrămădeau, se încâlceau. Problema traiului muncitorilor n'o rezolva — se văzuse şi în alte rânduri — glonţul, sabia, puşcăria. Grevele veniră unele după altele. Au fost în iarna aceea greve în Prahova, la Galaţi, la Brăila. In Bucureşti morarii, tipografii, metalurgiştii lăsară lucrul, îl reluară şi iarăşi îl lăsară pentrucă patronii nu-şi respectau cuvântul. In câteva rânduri, Parlamentul rămase în întuneric din pricina grevei dela Uzină şi atunci deputaţii liberali, averescani, conservatori, ţărănişti, uitând ce-i despărţea, s'au năpustit asupra celor şapte socialişti din Cameră să-i sfâşie.

Noul ministru de Interne venise cu o lege a chiriilor pentru a îngrădi lăcomia proprietarilor. Aceştia s'au adunat cu steaguri şi cu muzică militară la Dacia, să protesteze împotriva legii dar, cu toate că poliţia încercă să-i apere, chiriaşii le-au spart întrunirea şi i-au bătut.

O delegaţie a proprietarilor se duse la palat să se plângă că proprietatea este ameninţată, iar regele ceru numaidecât demisia ministrului. Spuse că având un astfel de ministru la Interne, el nu se mai simte în

siguranţă şi ceru ministrului de Război să-i trimită la Cotroceni patru mitraliere. I-au fost trimise de patru ori mai multe.

Acest Parlament de după război a stârnit, prin înfăţişarea lui, consternarea politicienilor vechi, liberali şi conservatori, care veneau la Senat şi la Cameră în redingote, cu gulere şi cu manşete albe. Ei erau ceremonioşi chiar când altădată desbaterile deveneau mai vii şi când îşi aruncau în faţă cele mai grave imputări. Păstrau protocolul, întrebuinţau formule politicoase. „Mă rog, mă rog, cucoane... Să avem iertare, domnule deputat... Onoratul preopinent..." Desbaterile luau acum un caracter furtunos, jignind urechile stenografilor care nu înregistraseră niciodată cuvinte ca acelea pe care le auzeau.

Adversarii svâcneau din bănci, îşi arătau pumnii, continuau să se apostrofeze chiar după ce preşedintele anunţa, sunând disperat clopoţelul, ridicarea şedinţei. S'au produs în câteva rânduri, încăierări. De vreo două ori urna a fost răsturnată şi bilele s'au împrăştiat în incintă.

A fost însă o răfuială şi între fruntaşii vechilor partide în Cameră, dar s'au executat păstrând forme decente. Brătianu întinsese, înainte de a i se da cuvântul, mâna lui Marghiloman şi se întreţinuse îndelung cu el. Partizanii îi priveau de departe şi se comportau asemenea şefilor: fără cordialitate, însă corect. Pe urmă Brătianu s'a urcat la tribună, luând asupră-şi răspunderea felului în care a fost dus războiul şi trecând asupra partidului său meritul de a fi întemeiat România-Mare. Nedând luare aminte unor întreruperi pornite din mai multe locuri, el ajunse la politica germanofililor şi-l decretă pe Marghiloman, trădător. Rosti însă cuvântul acesta cu tonul calm, ca şi cum

ar fi reproşat şefului conservatorilor culoarea cravatei sau croiala costumului. Ii aduse deasemenea învinuirea că a vrut să schimbe dinastia.

După el se înscrise la cuvânt Marghiloman care urcă treptele tribunei cu ţinută solemnă. El declară că nu e de acord cu acuzarea care i-a fost adusă, că a făcut politică realistă, că Brătianu a aruncat ţara în război fără pregătirea trebuincioasă şi că, din punctul acesta de vedere, trădător e şeful liberalilor. Infruntă cu seninătate judecata istoriei, iar în ce priveşte sentimentele dinastice crede că nu Brătianu e calificat să vorbească. Adevăratul câine devotat al tronului este el, nu adversarul său.

Cu această încrucişare de florete, marele proces al răspunderilor războiului luă sfârşit, iar deputaţii votului universal ascultară cu admiraţie oratoria elegantă a celor doi mari oameni de stat ai României vechi şi ai României noi.

In pauza care a urmat, Brătianu şi Marghiloman şi-au strâns iarăşi mâinile, iar partizanii lor au făcut la fel, declarând că a fost o zi mare, ca în vremurile dinainte, şi că la nivelul acesta ar trebui să se ducă discuţiile.

Din păcate atmosfera se învenină, când, la reintrarea în incintă, un socialist se referi la bilanţul Băncii Naţionale care, la un capital de 12 milioane, realizase un beneficiu de aproape 30 de milioane iar din acesta aproape şase milioane au fost plătite ca dividende acţionarilor. Ostentativ, cu aer jignit, Brătianu părăsi incinta în vreme ce partizanii lui răcneau spre grupul mic al socialiştilor:

— Agitatorilor! Bolşevicilor! La Moscova, nu în parlamentul României-Mari!

Intr'altă zi, liberalii au fost iar încolţiţi pentrucă unul mai tânăr dintre ai lor, Tătărăscu, vorbise imprudent luând apărarea jandarmeriei şi dându-se, cu prilejul acesta, la ţărănişti şi la aliaţii lor ardeleni. Atunci ieşi la iveală că bugetul pentru întreţinerea jandarmeriei era de 200 de milioane lei în timp ce şcolile dela sate nu căpătau nimic. Ieşi la iveală că, undeva, şeful postului de jandarmi nu putea să doarmă din pricina orăcăitul broaştelor dintr'o baltă dela marginea satului. El obliga, ca atare, în fiecare noapte, câte patru ţărani să arunce pietre în baltă pentru ca broaştele să tacă şi plutonierul să doarmă liniştit.

Ca să se răzbune, liberalii veniră şi ei cu un dosar al neregulilor pe care le săvârşise Consiliul Dirigent dela Cluj.

Era o problemă care, din când în când, răbufnea în gazete dând şefilor de partide prilejul să-şi arate devotamentul faţă de rege şi regină şi totodată să-i şantajeze. Lumea cu necazuri spunea când ţigănia regală venea iar pe tapet:

— De ea ne arde nouă? Să se îngrijească guvernul de altele. Nu vrea Carol să mai fie moştenitor? Ducă-se, nenişorule! Cine-l trage de mânecă?

Il ţineau de mânecă să rămână, în primul rând părinţii lui şi apoi, din lipsă de caracter, oamenii politici care se concurau trăgând asupra palatului poliţe pentru ziua de mâine.

Carol nu voia să renunţe la Zizi Lambrino care-i făcuse şi un copil. Când ai lui l-au încolţit să plece într'o călătorie în Japonia, pentru care fuseseră făcute pregătirile necesare, el s'a trântit de pe cal scrântindu-şi un picior. Pe urmă şi-a zdrelit coasta cu un glonţ de revolver. Intr'o altă împrejurare, obligat să ia parte la un congres al medicilor, a ţinut să declare acolo că nu asistă în calitate oficială.

Mamă-sa l-a amenințat din nou că-i taie orice mijloc de trai dacă nu acceptă măcar un exil în Elveția.

Regele îi fixă atunci domiciliu forțat la Bistrița-Năsăud, dar el plecă tot cu Zizi, cu copilul lor și cu un grup de prieteni ai lui, de prietene ale ei.

— E un caz patologic, destăinui regele unuia dintre șefii de partide. Dacă ar fi o pasiune adevărată... Dar nu e! La Bistrița trăiește cu o prietenă a femeii lui, și femeia lui știe. Ea însă urmărește alte interese.

Oamenii politici vorbeau cum vorbea și lumea de pe stradă: „Ce familie, domnule, ce familie!“ — dar se întreceau să-și asume rolul de mângâietori ai părinților și de împăciuitori între ei și odraslă.

Iorga fu chemat de regină care, ca și la Iași, în vremurile grele, plânse în fața lui:

— Ajută-mă. Ai fost profesorul lui Carol. Du-te la el și convinge-l. Rușinea e prea mare.

Primul-ministru Vaida, aflând de misiunea dată lui Iorga, se supără: era șeful guvernului și se cuvenea să i se încredințeze lui sarcina aceasta.

— Duceți-vă amândoi, îl domoli Maria.

In tren, ei s'au întâlnit cu Brătianu căruia, în secret, Ferdinand îi dăduse aceeași misiune.

Fiecare în parte și toți laolaltă izbutiră să-l convingă pe Carol să-și reia titlul și să pornească într'o călătorie lungă de consolare. O convinseră pe Zizi să facă sacrificiul de-a renunța la el în schimbul unor bani și al unor bijuterii. Ea avu grijă după aceea să publice într'un ziar o scrisoare pe care Carol i-o trimisese mai demult. „Vreau — o încredințase el — ca toată lumea să știe că copilul este al meu și că, cu toate că, căsătoria noastră a fost anulată, eu tot mă consider soțul tău“.

— Țara va mai avea de lucru cu ăsta, spuseră câțiva deputați când Iorga citi la Cameră comunicarea prințului că binevoiește să reintre în drepturi.

Deputații aceștia și alții refuzară să se scoale în picioare după ce profesorul mântui declarația.

Regelui nu-i plăceau ochii ministrului de Interne pe care-l socotea subversiv. I-l încondeia zilnic şeful Siguranţei : ce-a spus, ce-a făcut, unde s'a dus, cu cine s'a văzut. Ingăduise o demonstraţie muncitorească la mormântul lui Frimu, confiscându-i totuşi placardele care cereau demobilizarea şi pacea. Se răstise la proprietari. Se exprimase ireverenţios în legătură cu moştenitorul tronului.

Şeful Siguranţei raporta palatului totul, punând şi dela el. Regele nu mai vru să-l primească pe ministru şi nu-i mai iscăli nicio lege, niciun decret. Intregul guvern nu-i mai era pe plac. Pe primul-ministru i-l încondeia Brătianu. Prea multă gălăgie făceau unii în Parlament. Şi apoi Averescu dădea semne de nerăbdare, vrând să fie şeful guvernului. Făcea parte din guvernul acesta, însă nu accepta rolul de a doua sau a treia vioară. Işi avea oamenii săi în Parlament, dar voia să aibă un Parlament al său.

Regele aflase că, mai demult, generalul ar fi avut întâlniri cu socialiştii şi-şi închipuia cam ce se vorbise acolo, deşi Siguranţa nu i-a putut aduce informaţii precise. Mai bine să-l aibă pe general de partea sa decât în contra sa, câtă vreme partidul liberal e respins de opinia publică.

Il chemă, stătu cu el de vorbă, se înţelese cu el.

I-au fost prezentate regelui alte câteva legi pe care nu vru să le semneze : legea rurală, legea asociaţiilor muncitoreşti. Guvernul, care mirosise ceva în legătură cu manevrele generalului şi care nu mai avea îndoieli asupra intenţiilor regelui, vru să forţeze mâna acestuia. Prezentă, ca din iniţiativă parlamentară, legile pe biroul Camerei.

A doua zi fu concediat şi i se dădu lui Averescu mandat să formeze noul guvern.

— Trădare ! urlară aliaţii de până ieri. Parlamentul va refuza să lucreze cu guvernul acesta.

Averescu şi miniştrii săi ascultară, ironici, invectivele. Pe urmă el făcu domol, un gest, scoase din buzunar o hârtie şi citi, malitios, decretul prin care deputaţii şi senatorii erau concediaţi.

Se înfiinţase un minister al Muncii şi la conducerea lui venise Trancu-Iaşi care era recunoscător muncitorilor din Galaţi că nu i-au primit candidatura şi că deci i-au tăiat pofta să se înscrie în partidul socialist. Ar fi însemnat să-şi închidă cariera politică şi să aibă neplăceri de tot felul. Vor vedea însă ei că au pierdut în el un prieten al lor, măcar că, întrucât îl priveşte, îi va primi când au să vină cu memorii la minister.

Trimise cărţi de vizită câtorva fruntaşi ai sindicatelor şi ai partidului. Trimise şi patronilor. Voia să-i împace pe unii cu ceilalţi şi-i pofti pe rând şi le vorbi.

— Vă rog, spuse şi unora şi altora, să evităm conflictele. Ţara are pentru întâia oară un minister al Muncii şi eu sunt cel dintâi ministru al acestui departament. Doresc să fie armonie între muncă şi capital. Vă rog să nu-mi faceţi greutăţi. I-am făgăduit generalului că, atâta vreme cât am să mă găsesc aici, nu vor mai fi conflicte. Nu m'a crezut dar, cu ajutorul dumneavoastră, îi voi arăta că am avut dreptate.

Râdea săltându-şi burta. Le oferi cafele şi ţigări.

Conducătorilor de sindicate le făcu cu ochiul şi le spuse după ce se încredinţă că uşa cabinetului era închisă :

— Nicio grijă. Am să ştiu cum să-i strâng pe patroni să vă aprobe revendicările. Sunt democrat, sunt aproape socialist şi eu. E epoca democraţiei. Numai să nu cereţi prea mult şi mai cu seamă să nu mai faceţi greve. Memorii — da. Veţi veni la mine cu ele, vom mai sta la tocmeală, româneşte : Mai dă române, mai lasă, jupâne — şi apoi nicio teamă. Dacă nu-i conving pe patroni, mergeţi cu ei la arbitraj şi acolo îi frec eu.

Patronilor le-a făcut tot astfel cu ochiul. Lor nu le-a mai vorbit dela birou ci s'a aşezat cu ei pe canapele şi i-a bătut pe umeri şi pe burtă.

— Mă cunoaşteţi, le-a spus. Ştiţi că sunt omul legii şi al ideii de ordine. Generalul a venit să facă ordine. S'a isprăvit cu grevele. Tocmai că i-am chemat la mine şi pe sindicalişti şi le-am pus în vedere : Gata ! — le-am spus. S'a isprăvit cu grevele ! Aveţi un minister, aveţi un ministru. Veniţi aici când vreţi ceva şi, dacă am să fiu de acord cu cererile voastre, îi voi ruga pe domnii patroni să aibă înţelegere. Sunt democrat — le-am spus — însă nu admit anarhia. Vă dau pe mâna ministrului de Interne. Vă rog şi pe dumneavoastră, domnilor reprezentanţi ai capitalului, să mă ajutaţi. Când nu vă înţelegeţi cu ei, veniţi la mine. Ii bag la arbitraj şi-acolo îi frec eu.

La Interne era Argetoianu care avea de multă vreme reputaţia că e cu gura mare. Se lăuda cu boieria lui, însă înjura ca un surugiu beat. In Cameră spusese odată, la supărare, că pleacă de acolo fiindcă acolo nu e parlament — e bordel. A plecat din incintă şi s'a dus la bufet. Avea diferende în special cu Iorga

căruia îi dăduse porecla de „femeia cu barbă" şi care, iritat, îl ameninţa cu umbrela şi-l numea mocofan. Trecuse pe la liberali, pe la conservatori, se certase cu toţi. Era acum aghiotantul lui Averescu pe care îl ducea de nas şi-l iniţia în toate cele rele. „Nu sunt democrat!" declara cu mândrie explicând că nu este deoarece „democraţia pute".

Voia, ocupând departamentul Internelor, să-şi creeze faima de om cu mână tare.

Il chemă la el pe noul membru al partidului socialist, Lupu Costache.

— Ascultă, puişorule — i se adresă morfolind între buze un chiostec de trabuc — te-am chemat să-ţi spun o vorbuliţă şi s'o spui pe urmă la club hahamilor de-acolo. Te cunosc, mă cunoşti. Ştii că sunt prieten cu tată-tu care o făcu fiartă la bătrâneţe cu Mackensen. Tu eşti tânăr. Vezi să n'o feşteleşti cu socialiştii tăi şi să vă torn la gherlă. Din rapoartele Siguranţei constat că-i tragi cu extremismul, cu revoluţia, cum că bate la uşă. Faci în discursurile şi în articolele tale pe antimilitaristul, aşa că, ascultă-mă pe mine, ofiţerii şi-au pus în gând să te desnoade. Las-o mai domol. Eu înţeleg, nu ţi-a plăcut armata şi d'aia ai tras chiulul mobilizării; nu-ţi place nici acum, fiindcă militarii te turnară la Văcăreşti. Mă, eu înţeleg multe. N'ai făcut rău cu înscrierea la muncitori, cu toate că, acum, dacă erai liber, te luam secretar-general. Dar nu-i înşuruba prea tare, căci cu mine nu-ţi merge. Când tu ai spus că revoluţia bate la uşă, unul dela voi a vorbit cum că ea este la Antrepozite. Mai domol, monşer, căci eu vreau să am linişte. Greve, manifestaţii — mergeau cu Brătianu, cu Văitoianu. Au mai mers şi cu Vaida. Atunci mai turnam şi eu şi generalul, untdelemn peste foc. Dar aia era treabă de opoziţie. Acum facem treabă de oameni la guvern. Spune-le ălora dela voi să se

astâmpere. I-am spus şi generalului: Vrei să ai linişte? lasă-mi mână liberă, nu te amesteca. Moşulică s'a lăsat şi el de republică şi de alte bazaconii care au fost bune la timpul lor ca să-l sperie puţintel pe Neamţ şi să-l pună la colţ pe Brătianu. Dar acum e cazul să le arătăm noi ce însemnează autoritate şi ordine. I-am spus şi lui Trancu să nu-mi umble cu abţibilduri. Unde e un conflict de muncă şi n'o scoate la capăt — să-mi dea telefon. S'a înţeles, puişorule? Dacă nu s'a înţeles, schimb macazul şi vă turtesc.

Mâna lui se văzu în reprimarea grevei pe care o făcură, la Petroşani, minerii. Aceştia şi cei din alte funduri de pământ aşteptau de şapte luni de zile rezolvarea unui memoriu cu privire la salariu şi alimente. Comitetul lor era purtat cu vorba aşa că, văzându-l neputincios să smulgă ceva celor trei guverne care se perindaseră în vremea asta, muncitorii nu mai vrură să se ducă la lucru. S'au solidarizat cu ei minerii dela Aninoasa, Lonea şi Petrila.

Argetoianu i-o luă înainte lui Trancu, dădu ordin armatei să tragă şi să facă arestări, pe urmă îi spuse colegului său:

— Am băgat frica în ei. Acum e rândul tău. Ingroapă-i pe cei care au murit, spune-le o vorbă de mustrare celor dela spital, scoate-i din închisoare pe agitatorii pe care i-am turnat, împarte-le nişte făină căci se pare că întradevăr nu aveau ce crăpa şi vezi ce este cu memoriul lor. Să nu te prind însă că-mi faci demagogie prea multă, căci dai şi tu de dracu.

In ziua când minerii declaraseră grevă, consiliul de miniştri era pus în faţa unui memoriu al ceferiştilor care cereau majorarea alocaţiei de scumpete.

— Lăsaţi-i pe mâna mea! se grăbi Argetoianu să-şi ofere serviciile.

— Aici e mai greu, spuse primul-ministru. Dezorganizăm întregul aparat al Statului. Este de resortul domnului Trancu-Iaşi să găsească soluţii şi să câştige timp.

Soluţiile ministrului Muncii nu i-au împăcat pe muncitori, însă el a câştigat aproape patru săptămâni în care vreme a întocmit un jurnal şi, pe temeiurile lui, a redactat o lege ce-i lega pe toţi muncitorii nu numai pe ceferişti, de mâini şi de picioare [1]).

Ca să adoarmă neliniştea oamenilor dela Calea Ferată, a vizitat atelierele, strângând mâini în dreapta şi în stânga, făcând glume cu lucrătorii, bătându-i pe umăr şi închizând ochii cu şiretenie. Nicio grijă. Este de-ai lor. L-a convins pe general. Mai trebue să-i convingă pe alţii din guvern. „Sunt cam babalâci“ — spuse râzând cu multă poftă. „Şi cam reacţionari“ — adăugă ducând apoi degetul la gură pentruca vorba să rămână între ei, să n'o ducă muncitorii mai departe. „Uite ce e — glăsuia într'un grup — cu alocaţia e

---

[1]) Jurnalul Consiliului de Miniştri mai sus amintit merită o subliniere deosebită, pentrucă acest jurnal reprezintă baza legii Trancu-Iaşi referitoare la reglementarea conflictelor de muncă — curând după aceea legiferată de parlament şi împotriva căreia muncitorii se opun cu îndârjire. Anularea acestei legi a fost de altfel unul din punctele esenţiale ale ultimatului remis guvernului în ajunul grevei generale. Cauzele formulării acestui jurnal — şi apoi legii denumită Trancu-Iaşi — au fost determinate de dorinţa guvernului de a se împotrivi luptelor duse de muncitori. E începutul de regrupare, pentru a trece apoi la ofensivă, a forţelor conducătoare ale României oficiale după o perioadă de ezitări, în care se găseau imediat după războí. Această regrupare, determinată de dorinţa de a pune capăt ofensivei muncitoreşti, a fost încurajată şi de situaţia externă. *(M. Roller: 1920. Contribuţie la istoria socială a României).*

mai greu, căci se scumpeşte viaţa. Nu e mai bine să vă dăm alimente la preţurile din 916?“

Grupul se mărea cu mulţi alţi muncitori şi toţi laolaltă îşi făceau socoteli în gând, pe urmă se întrebau din ochi. Ministrul părea să aibă intenţii bune, dar putea el să le garanteze că vor primi hrana întradevăr la timp şi cât le trebuia? Se învoiră fiindcă el îi ruga şi-i încredinţa pe cuvânt de onoare.

Insă, în răstimp de aproape o lună văzură că nu au căpătat de om decât un kilogram de zahăr, unul de orez, două de carne şi cam o pâine pe săptămână.

S'au dus în delegaţie la minister dar, de data aceasta, ministrul le arătă că este ocupat, că nu poate să facă vorbă multă cu ei.

Se miră când i se spuse că aprovizionarea a mers atât de prost şi găsi îndată o soluţie:

— Uite ce e: vi se vor da alimente numai dumneavoastră, celor din Capitală. Pe cei din provincie să-i lăsăm deocamdată. Acolo traiul este mai ieftin.

— Noi am făcut acţiune pe toată ţara, îi răspunseră, supăraţi, muncitorii. Suntem solidari cu tovarăşii noştri.

— Eh, solidari! le-o întoarse ministrul. Asta e vorbă pentru gazete şi pentru întruniri. Să fim oameni de înţeles. Pentru toţi nu se ajunge.

— Domnule ministru, îi comunică delegaţia, noi am pus bază pe cuvintele dumneavoastră şi am aşteptat îndeajuns. Nu mai vrem şi nu mai putem să răbdăm. Muncitorii care ne-au trimis sunt hotărîţi să facă grevă.

— Biine, domnilor, biine! Imi pare rău. Insă cunoaşteţi jurnalul consiliului de miniştri care spune... Să auzim ce spune... (Luă de pe birou un „Monitor Oficial“, îl răsfoi, se opri la o pagină:) „Orice în-

cetare colectivă de lucru este interzisă în toate întreprinderile..."

— Nicio lege nu ne poate interzice dreptul la o viață mai bună.

— Eu mi-am făcut datoria. Fără supărare, faceți ce știți. Uite, mă spăl pe mâini. Dacă încetați lucrul, veți sta de vorbă cu colegul dela Interne.

— Ei vezi, șefule, că tot la mâna mea ai venit? spuse colegul dela Interne colegului dela „departamentul Muncii. Lasă-i că le fac un masaj românesc, dacă n'ai putut să-i duci cu vorbe armenești.

Atelierele încremeniseră. Cartierul ceferiștilor era împânat cu patrule care pătrundeau prin case și-i ridicau pe muncitori și-i duceau între baionete la lucru. Dar îmbrânciți acolo, oamenii nu puneau mâna pe mașini și pe scule. Atunci li se puse în vedere că, dacă în trei zile nu reiau lucrul, vor fi concediați. Nu se intimidă niciunul. O delegație a ceferiștilor din Ardeal se prezentă guvernului cu declarația că se solidarizează și ei cu cei din București.

La vreo săptămână după declararea conflictului, guvernul publică un comunicat care, își închipuia el, îi va speria pe muncitori:

Toți oamenii aparținând unuia din contingente mobilizabile vor fi chemați prin ordine în regulă de către regimentul 1 și 2 C. F. Toți acei care nu contează în cadrele armatei vor fi rechiziționați. Pentru asigurarea ordinei se alcătuesc două companii prevăzute cu 4 puști mitraliere, un pluton mitraliere (cu 1000 de cartușe și 200 de granate). Cei care vor încerca să împiedice pe lucrători a veni la lucru, vor fi deferiți Curții Marțiale.

Greva a continuat cu toate acestea cincizeci de zile, ea împletindu-se în cursul lunii Mai cu alte greve

care îl făcură pe ministrul Muncii să-și piardă capul și pe ministrul Internelor să-și muște pumnii.

— Dați-mi voie să pun mitralierele în ei! cerea el bosumflat când se țineau consilii de miniștri.

— Ne aprindem paie în cap, îl calma Averescu. Discută, la întrunirile lor, să facă o grevă generală. Lucru primejdios pentru noi.

— Poate să fie și pentru ei! răspundea cu plictiseală Argetoianu.

Au fost în grevă lucrătorii dela fabrica de zahăr din Giurgiu și tăbăcarii dela Bacău. In București, două întâmplări au pus pe gânduri guvernul, iar alte trei îi neliniștiră pe muncitori.

Tipografii dela Imprimeriile Statului, încetând lucrul, nu au vrut să părăsească atelierele, așa cum făcuseră altădată lucrătorii dela Confecții. „Se ocupă întreprinderile; simptom grav!" au exclamat miniștrii.

Pentru evacuarea muncitorilor au trebuit să fie aduse acolo câteva companii.

La regie, femeile au cerut și ele un ajutor ca să poată face față scumpetei. Direcția răspunse că întreprinderea este în pagubă și că preferă să închidă atelierele. „Nu!" au declarat muncitoarele. „Le luăm pe seama noastră și o să vedeți că vor da beneficii".

Tot cu armata au fost scoase din întreprindere.

Insă, în luna Mai, patronii fabricilor de metalurgie, Vulcan, Wolf și Lemetru, declarară locaut din senin. Fapta lor avea un înțeles pe care muncitorii l-au lămurit îndată: era semnalul ofensivei exploatatorilor.

Acum, da, putea cu drept cuvânt tovarăşul Mitică să spună că burghezii de pe trotoare şi dela balcoane aveau figuri plouate. El şi alţii puteau să declare că ziua aceasta cu cer senin, cu lumină de aur, este a muncitorilor. La guvern erau oameni care nu-i iubeau şi care erau răi, însă nu erau proşti. Ei n'au încercat să pună piedici zilei de Intâi Mai, dându-şi seama că n'ar fi reuşit. Vremurile când printr'o hotărîre a poliţiei, muncitorii trebuiau să renunţe la sărbătoarea lor, când, dacă lipseau din fabrică sau din atelier, rămâneau fără pâine şi, uneori, chiar fără libertate, erau ale trecutului. Ale trecutului erau şi celelalte vremuri când sălilor de întrunire li se puneau zăvoare, când manifestaţiile pe stradă se desfăşurau încadrate de poliţişti, când poliţiştii turburau petrecerea cinstită a oamenilor muncii într'o grădină, la marginea oraşului.

Cine putea să fie într'atâta de tare sau de necugetat încât să oprească voinţa batalioanelor numeroase, avântate şi dârze, de muncitori, de a sărbători împreună cu fraţii, cu tovarăşii lor din lumea întreagă, ziua care era simbolul luptelor, jertfelor şi izbânzilor?

Guvernul măsurase puterea şi hotărîrea clasei muncitoare din România în luptele pe care ea le-a dat

şi continua să le dea. Incă odată pumnul păros al ministrului de Interne a fost nevoit să se desfacă, deoarece primul-ministru şi miniştrii ceilalţi i-au declarat că interzicerea serbării ar fi o imprudenţă.

— Dar tolerarea întrunirilor, a manifestaţiilor şi a fluturării steagurilor roşii pe străzile oraşului, nu e o imprudenţă? După rapoartele pe care le-am primit, nu vom avea lumină şi nu vor circula tramvaiele, maşinile, trăsurile. Nu vor lucra instituţiile publice, nu vor fi deschise magazinele. In toată ţara la fel se va întâmpla.

— Ştiu. Am aflat şi eu, clătină Averescu din cap dând glasului o intonaţie din care să priceapă Argetoianu că tot atâta de informat este şi el, şeful guvernului. Câtă armată crezi că ţi-ar fi necesară, şi câtă poliţie, ca să împiedici manifestaţia? Şi eşti sigur că izbuteşti? Eu am altă ideie, glăsui el după o pauză. Să decretăm noi ziua aceasta — o zi oficială. Da, da. In tradiţia românească, Intâi Mai e ziua de Armindeni. O declarăm sărbătoare legală, turnând astfel apă în vinul roşu al revoluţiei. Se va chema că oamenii nu lucrează — nu fiindcă au ascultat de chemarea socialiştilor, ci fiindcă guvernul le-a dăruit repauzul. Nu este bine? Vom publica în sensul acesta un comunicat în ziare.

Viclenia n'a prins, ziua de Intâi Mai păstrându-şi caracterul de sărbătoare muncitorească. De desfăşurare a forţelor clasei care îşi cerea cu tot mai multă vigoare dreptul la o viaţă mai bună. De solidarizare cu Revoluţia Socialistă, victorioasă în ţara care se întindea pe a şasea parte a globului şi cu proletariatul de pretutindeni.

Străzile era străbătute de grupuri, de coloane care, cu steaguri în frunte, se îndreptau spre sala unde

urma să aibă loc întrunirea şi de unde va porni apoi manifestaţia. Numai ei, muncitorii, însufleţeau oraşul. Nu circula un vehicul, nu se înălţa dâra fumului deasupra niciunui horn de uzină sau fabrică, nu era un oblon ridicat. In centru, dinapoia ferestrelor sau la balcoane, răsăreau figuri neliniştite care, la apropierea unui cortegiu, se trăgeau repede înapoi.

Armată era. Poliţie era. Dar şi una şi alta se înghesuiseră prin ganguri şi prin curţi.

In sala de întrunire puteau să încapă câteva mii de inşi. In grădină, alte câteva mii. Piaţa şi străzile înconjurătoare cuprindeau de zece ori pe-atâta.

Dela punctele de întâlnire, din cele patru părţi ale oraşului — puhoi.

Unde fuseseră toţi aceştia până acum? Cum de răsunase neascultat, ani şi ani de zile, cuvântul care cerea pentru ei făurirea unui destin mai bun?

Veneau, veneau.

Fiecare grup, fiecare convoi, era primit cu urale entuziaste.

Veneau cântând, cu ochii iluminaţi, tineri, bătrâni, femei.

Demult nu mai era un loc în sală, demult, în grădină, lumea se înnăbuşea. Demult, piaţa şi străzile înconjurătoare erau un furnicar.

Şi totuşi veneau alţii, cu steaguri şi pancarte, în marş disciplinat, cântând.

Demult începuseră, în sală, cuvântările. Demult, şi în grădină. Pe garduri, pe un scaun, pe umeri puşi de bunăvoie la dispoziţie, se improvizau oratori şi discursuri. Mulţimea asculta şi n'auzea nimic, sau auzea frânturi de cuvinte. Insă aproba cu bătăi din palme care păreau grindină de mitralii.

Intrunirea s'a încheiat târziu.

Incepu aranjarea cortegiului. Operaţie grea. Dar,

în cele din urmă, cortegiul se urni. O echipă de biciclişti. Pe urmă, corul. Apoi steagul partidului. In urmă, sindicatele cu drapele şi cu pancarte.

Carul alegoric era la mijloc. **Munca,** întruchipată de o lucrătoare frumoasă, în veşmânt alb, cu o eşarfă roşie, zâmbea, fericită, intimidată; alături de ea era simbolizat **ţăranul,** iar în partea de dinapoi un lucrător cu bluză albastră, cu mânecile bluzei suflecate, bătea într'o nicovală fără să ostenească.

In urma carului se înşirau alte sindicate cu lozinci, tineri care alcătuiau alt cor, alţi muncitori, şi multe, multe steaguri. Când se credea că mulţimea s'a terminat, se iveau alte grupuri tot în rânduri aliniate, câte patru în rând.

Veneau, veneau.

Tovarăşul Mitică mergea în frunte, mândru, cu steagul secţiunii. Privea în dreapta şi în stânga, spre lumea care acum năvălise de pretutindeni şi înţesase trotoarele. Vedea, la balcoane, chipuri cărora le trecuse frica de mai înainte, dar care păstrau pe ele posomorîrea. Işi sucea gâtul căutând să-şi dea seama cât e de lung convoiul. Se adresa tovarăşilor din spate cu o constatare: „Uite ce ochi face prefectul la Cercul Militar.... Suntem în bulevard şi coloana e încă în dosul Poştei..."

Prin dreptul farmaciei Türinger, Mitică întoarse iarăşi capul şi observă cu multă bucurie că încă nu se văd ultimele rânduri ale manifestanţilor.

„E mai multă lume decât la treişpe Dechembrie", gândi.

Vru să împărtăşească gândul său unuia care mergea în rând cu el. Dar privirile i se întunecară căci recunoscu în individ pe cel care spionase atunci la club.

Dădu, printre dinţi, drumul unei vorbe urîte.

Agentul se pierdu în mulţime.

Tovarăşul Mitică glăsueşte cu tine şi parcă şi-ar vorbi singur. Dela o vreme ţi se pare că a uitat că sunteţi împreună. Dacă te-ai ridica — gândeşti — şi-ai pleca binişor, el n'ar băga de seamă şi-ar vorbi mai departe. Ideile îi vin în minte şi cuvintele îi ies din gură fără să se împerecheze unele cu altele. Se încalecă, se alungă, revin, se încâlcesc, astfel că-l urmăreşti cu greu şi te vezi nevoit să-l aduci la locul de unde pornise, ori să-i aminteşti că n'a mântuit un gând sau un cuvânt. El zice: „Da, aşa e", zâmbeşte cu aer vinovat şi caută să nu mai rupă firul ghemului pe care-l depăna.

Figura lui e astăzi umbrită de o gravitate pe care nu i-o mai cunoscuseşi. In vorbirea lui e o notă — ai putea spune: de nelinişte şi mâhnire.

— Imi place şi nu-mi place, glăsueşte scuturând uşor capul şi făcând cu mâna ca şi cum l-ar supăra o muscă. Eu, de Intâi Mai, când am văzut la întrunire atâta lume şi pe urmă la manifestaţie şi la Bordei, ziceam: A venit vremea noastră. Unde e tovarăşul Frimu, ziceam în mine, şi tovarăşul Ştefan Gheorghiu, să vază şi ei ce vedeam eu şi să se bucure... Ce ar fi cugetat ei? Că n'au muncit degeaba, că muncitorii

s'au deşteptat şi, când li se vorbeşte de socialism, nu se mai sperie, nu mai întreabă: ce este aia? Când e vorba de pâinea lor, de viaţa lor, nu mai umblă cu ploconeală şi nu le mai e frică: dacă jupânul ne dă afară, dacă îşi bagă nasul poliţia, dacă noi începem treaba cu un memoriu ori cu o grevă şi ai noştri din atelier ori din fabrică nu merg cu noi? Oamenii, fraţii noştri, s'au schimbat. „Legile, zic ei, sunt rele; să le facem mai bune pentru noi. Până când să ne tot călărească şmecherii care nu muncesc nimic, şi vor să ne fie stăpâni, să-i ţinem din munca noastră iar noi să ne alegem cu praful de pe tobă? Ei au poliţia care ne burduşeşte şi armata care trage în noi şi puşcăriile în care ne aruncă să mucezim. Apoi nu!" cugetă muncitorii acum, şi asta-mi place. „Să se isprăvească odată cu trândăvia şi asuprirea", zic ei. „Avem sindicate, avem partidul nostru. Să ne înscriem, să ne luminăm şi, atunci când suntem uniţi, altfel sună vorba stăpânilor. Dacă le ţinem piept, n'au încotro; se trag ei de-a'ndaratelea. Am câştigat când am fost mai tari. Am câştigat şi atunci când au pus puşca în noi şi ne-au luat cu arcanul ca să ne bage în puşcărie pentru că ne-am dat seama că între noi şi ei bătălia este pe viaţă şi pe moarte". Cine a apucat să citească broşurile noastre, a înţeles că aceasta se numeşte luptă de clasă. Incep să aibă conştiinţă de clasă. Imi place. Nu le place şefilor dela guvern şi din celelalte partide. A intrat frica în burghezie. Eu mă bucur când o văz cum se bâţâie şi zice că muncitorii şi-au luat nasul la purtare. Să şi-l ia ei ca să cază în felul ăsta, nasul burjuilor. Mişcarea s'a mărit. Avem nouăsprezece deputaţi acum. Avem sedii în toată ţara şi mereu vin alţi şi alţi muncitori la noi să-i primim şi să-i ajutăm. Vin şi alţii care nu-mi plac şi pe care tov. Frimu i-ar fi ţinut la uşă. Ce au ăştia cu clasa muncitoare şi cu

socialismul? Unii fac pe moderaţii, alţii pe extremiştii dar îi simţi că sunt şmecheri şi că mâine, dacă se schimbă treaba, o iau la sănătoasa, ba ne mai dau şi picioare în spate, cum s'a mai întâmplat cu vechea mişcare. „Hai la socialişti, zic ei, că e rost să ajung deputat, căci vremea e cu socialiştii. Dacă se întoarce roata, mă întorc îndată la burghezia mea." Asta nu-mi place. Nu-mi place nici că ai noştri dela conducere — vorbesc de cei vechi — au cam rămas în coadă. Le-au luat-o muncitorii înainte, căci muncitorii au înţeles că dela burjui nu pot să se aştepte la nimic bun. Conducerea noastră tot vrea să-i ţie în loc, să nu se supere prea tare burghezia, să nu tabere pe mişcare. Ea tot crede că umblând cu binişorul — mai un memoriu după alt memoriu, mai o chestie la Parlament, mai un telefon la miniştri — îşi face datoria. In loc să se bucure că mişcarea creşte, a intrat la idei. Le spune mulţimilor: „Mai cu binişorul; mai domol cu cererile voastre; mai lăsaţi grevele; dece le faceţi fără să ne întrebaţi pe noi? Dece, când vă spunem să vă mulţumiţi cu cât aţi căpătat, mergeţi mai departe". Nu-mi place, tovule. Păi, tovarăşii din Rusia, dacă umblau cu fereală, cu gândul să nu se supere unii şi alţii, generalii, moşierii, fabricanţii, poliţia, mai făceau revoluţia? Păi, ei i-au tras pe muncitori de mânecă şi le-au spus: mai cu uşurelul, cu binişorul? Ori, dimpotrivă, au mers în fruntea lor şi au strigat: Mai departe! Ai văzut că muncitorii noştri încep să se întrebe: „Ce fel de conducători avem dacă ne spun că nu trebue să-l supărăm pe duşmanul care, când îi vine bine, ne dă el la moalele capului? In loc să bage curajul în noi, bagă frica în noi". De-aia câteodată nici nu-i mai întreabă când e vorba de o acţiune. O fac după cum îi taie capul şi le spune sufletul lor şi-i îmboldeşte foamea. La noi în mişcare s'au mai făcut greşeli. Şi în

mişcarea veche şi în asta nouă. Până când? Mai cu seamă acum să nu se facă fiindcă acum, dacă ne-o pocni stăpânirea, păi multă vreme o să fim laţi. Ea îl are la putere pe Averescu, şi Averescu, îl are aghiotant al lui pe Argetoianu. Ei ne-o coc mai bine decât Brătianu şi Mârzescu — ştii dumneata când... Dece se lungesc grevele? Fiindcă vor muncitorii? Nu. Fiindcă guvernul e mai căpăţânos şi — ori umple fabricile cu soldaţi, ori îi poartă pe oameni cu vorba pe la comisiile de arbitraj, că doar o intra în ei descurajarea şi doar i-o birui flămânzirea. Ţinea altădată o grevă trei patru zile, o săptămână. Ţine acum o lună, două luni. Ce înseamnează asta? Că guvernul şi-a pus în cap să ne culce la pământ. Şi-a zis: ori eu, ori ei şi dinspre partea lui cugetă bine. Dece nu cugetăm şi noi la fel şi nu zicem: ori clasa muncitoare, ori burghezia? Muncitorii nu se lasă şi duc şi ei o grevă când îi dau drumul, până îl trec năduşelile pe Trancu şi până i se urăşte lui Argetoianu... Bravo lor! Insă le vine greu, căci patronii şi directorii şi miniştrii, care au spionii lor, le dau peste nas: „Voi aţi trecut şi peste conducerea voastră — le spun ei — care ştim că ea a fost contra acţiunii voastre. Cu ea ne înţelegem mai uşor decât cu voi".. Ei, vezi, asta nu-mi place. Eu mă întreb singur ca prostul: „E bine aşa?" Imi dau răspunsul singur: „Nu e bine". Am şi vorbit cu tovarăşii mai mari, şi ei m'au repezit că să nu le dau lecţii, că să-şi vază fiecare de lungul nasului şi că — ce? mişcarea trebue să fie legală. Chestia asta, după cum am citit şi am mai auzit când am venit întâia oară la mişcare, o cânta şi Nădejde cu generoşii lui. Pe calea legală să mergem — ziceau ei, şi-i ţineau pe muncitori în loc. Când muncitorii vorbeau pe limba lor şi voiau să facă după interesul lor, şefii de atunci le spuneau: anarhişti. Tot aşa le spuneau şi burjuii de pe

vremea aceea. Acuma — ce le spun muncitorilor, gazetele şi reacţionarii? Bolşevici! Tot aşa le-o trântesc în faţă, muncitorilor, şi unii din conducerea noastră. Păi, ce sunt bolşevicii? Păi, ori dărâmăm burghezia, cum ne-a învăţat tata Marx, ori umblăm cu căldăruşa pe lângă ea să ne dea de pomană ce-o vrea şi cât o vrea. Mai bine, atunci, să ne vedem de treabă, ori, mai bine, să le-o spunem dela obraz tovarăşilor din fruntea noastră: „Sunteţi cu noi, tovarăşi, ori vreţi să vă daţi bine cu ei? Aţi uitat că la treişpe Decembrie v'au jugănit şi pe voi la poliţie şi la Văcăreşti şi, când le-o veni apa la moară, o să vă ia iarăşi la trei păzeşte? Acum încep să vă laude că sunteţi moderaţi şi dau în muncitori". Nu-mi place. Am citit ce-a spus odată Bebel: când te laudă duşmanul, înseamnează că ai greşit, că mergi pe drumurile lui, nu pe drumurile clasei muncitoreşti. Eu zic că ai noştri de aici, se lasă duşi de tovarăşii dela conducere de dincolo, care sunt reformişti. Mie nu-mi place Flueraş, nici Jumanca şi nici Grigorovici care s'au învăţat să facă socialism aşa ca să nu-i supere pe reacţionarii din Ungaria şi din Austria sub care au trăit. Şcoala lui Kautski. Şi vor să facă socialism, acum, care să nu supere pe Brătianu, pe Averescu şi pe alţii dela noi. Tot cu legile, cu legalitatea sunt şi ei, şi-i ţin pe muncitorii de acolo la o parte de tovarăşii de aici care, zic ei, cei de aici merg prea la stânga şi sunt cam bolşevici. Avem trei partide în loc de unul singur şi, când aici se ia o hotărîre, ei stau la tocmeală dacă s'o urmeze ori nu. Păi, burjuii noştri vor altceva decât ca să fim împărţiţi, noi de-o parte, ei de altă parte? Contra lor sunt şi muncitorii de acolo, care ei spun că n'au scăpat de grofii dela Pesta şi dela Viena ca să intre argaţi la boierii din Bucureşti şi să-i bată prefecţii noştri cum îi băteau prefecţii unguri şi nemţi. E bine că ei muncitorii, vorbesc o limbă, dar nu-mi

place că şefii vorbesc pe altă limbă. Nu le place revoluţia rusă şi că să nu ne luăm după ruşi, cum că ei sunt contra democraţiei. Care democraţie? A muncitorilor, ori a stăpânilor? Păi, nu democraţia lui Brătianu l-a băgat în pământ pe tovarăşul Ştefan Gheorghiu care îl purtau pe drumuri şi-l scoteau dintr'o puşcărie ca să-l vâre în alta? Pe tovarăşul Frimu cine l-a băgat în pământ? Şi pe tovarăşii dela treişpe Dechembrie şi pe cei din Galaţi dela treişpe Iunie 916, cine i-a omorît? Sindicatele noastre şi cluburile noastre, cine le-a devastat şi le-a închis mereu, şi beciurile poliţiei cine le umplea, cu cine le umplea? Pe tovarăşul Vecsler cine l-a împuşcat pe front? Dar democraţia lui Averescu şi-a lui Argetoianu ce face acum? N'a tras şi ea, de cum a venit, în minerii dela Petroşani? N'a venit cu legea care pedepseşte grevele şi n'a umplut fabricile cu armată? Nu-i închide mereu pe tovarăşii noştri şi nu le face procese? Nu-mi place când se spune că trebue să fim pentru democraţia asta. Nu! Trebue să fim pentru democraţia muncitorilor. Dacă tovarăşul Ştefan şi tovarăşul Frimu trăiau, nici ei n'ar fi zis altfel. Este? Cum să nu fie! Este... Pe urmă, ce facem cu ţăranii? Nu ne ducem la ei? Nu-i chemăm la noi? In Rusia, dacă muncitorii au putut să puie mâna pe putere, e că au mers cu oamenii săraci dela ţară, că s'au pus în fruntea lor şi au zis: Haidem împreună împotriva bogaţilor! Lucrul ăsta l-am auzit când stăteam de vorbă cu tovarăşii ruşi dela Iaşi. L-am citit şi în manifestele lor. Noi parcă n'am avea ţărani. Păi, la o adică, pe cine ne bizuim? Pe ei cine să-i lumineze şi să-i ajute? La 907, tot aşa am făcut. N'am venit în ajutorul lor. Adică n'a venit conducerea care era atunci, căci muncitorii dela Paşcani, din Prahova şi alte locuri au fost de partea ţăranilor. N'au umblat cu vorbe pe după salcâm, cum zicea tov. Gheorghiu, şi nici n'au căutat să vopsească

oul cu lapte bătut — cum ne spunea tot el. „Azi trebue să vă ajutăm noi, au spus muncitorii către ţărani; mâine o să ne ajutaţi voi până când ne-om uni şi-om da peste cap hardughia stăpânilor". Asta îmi place. Mi-a plăcut când am citit că şi la 88 când se răsculaseră ţăranii, tot aşa s'au purtat muncitorii. Nu-mi place acum când ai noştri uită să se apropie de ţăranii săraci, să-i câştige pentru cauza noastră care este şi a lor. Să vedem: i-ar mai conveni lui Averescu să se dea la noi cum se dă dacă ar şti că mergem cu fraţii dela ţară mână în mână? Aşa — îl lăsăm pe Mihalache şi-i lăsăm şi pe chiaburii lui să-i poarte cu minciuni şi să-i scoată la întruniri boiereşti. Il lăsăm pe general să-şi aducă invalizii la el şi să-i pue, cum s'a întâmplat la Giurgiu, să tabere pe noi. Ce-o mai fi, tovule, om vedea, şi nu mi-e frică de-o fi mai rău căci spinarea muncitorului e ca toba: duce la tăvăleală. Drumul care să-l scoată la *lumină* îl va *nimeri* el. Ştie de pe *acum* care este drumul acesta, însă îl mai încurcă alţii. „Nu pe aici — i se cântă, nu drept şi nu prea repede. Mai încoa, mai pe ocolite şi mai încetişor", i se spune. Unii conducători trăiesc parcă pe vremea lui Pasvante şi vorbesc cum vorbeau Nădejde şi Morţun. Chiar dacă nu fac parte din burghezie, cântă în struna ei şi îi fac treaba ei. Parcă lumea n'a trecut prin război şi parcă tovii din Rusia nu ar fi arătat muncitorilor din toată lumea pe ce cale să meargă dacă vor să clădească şi la ei acasă, socialismul. Casă bună, ăştia dela noi — ce să le mai spun numele, căci îi ştii — vor să ducă mai departe cu burghezia. Să ducă, dar să nu mai încurce drumul celor care ştiu una şi bună: că şi'n car şi'n căruţă nu se poate. Ori slujeşti cauza muncitorilor şi-i duci la luptă şi biruieşti cu ei, ori te laşi călărit de duşman. Mi-e necaz pe mine că nu mă pricep să vorbesc la tribună sau să scriu la gazetă aşa cum mi-este

gândul. Nu sunt tare la teorie. Dar poate că nu e nevoie de teorie multă ca să vezi şi să înţelegi, ca să-i faci şi pe alţii să vază, să priceapă,încotro merge lumea care vrea să fie pace, dreptate şi bună stare. Incotro trebue să se uite clasa muncitoare dela noi şi de peste tot, ca să tragă învăţăminte: spre tovarăşii ruşi, spre revoluţia pe care au făcut-o. Unii sunt de pe acum pentru afiliere. „Să ne afiliem, zic ei, la Internaţionala a treia căci a doua a dat faliment". Alţii — şi aceştia au în mână conducerea — spun: „Nu. Rămânem cu a doua, căci a treia e pentru dictatura proletariatului". Păi, ce-a spus Marx cu care ei umblă mereu în braţe: că fără dictatura proletariatului, clasa muncitoare nu poate să-şi facă revoluţia ei şi să-şi apere cuceririle ei. Citesc şi iar citesc „Manifestul Comunist" şi, măcar că e greu, văz că dreptatea este acolo. Mai sunt unii care umblă cu duhul blândeţii. Ar merge cu cei dintâi însă nu se hotărăsc să se despartă nici de ceilalţi. Mi-e necaz pe mine când bag de seamă că nici eu n'am tăria să iau o hotărîre.

6435. — 14. Zilele Vieţii Vol. IV

Cât a ținut vara din 920, guvernul n'a voit să aprobe nimic din ce i-au cerut cu temei, muncitorii. Se vedea că face întradins ca să-i împingă la desnădejde.

Se încredințase că, între ei și cei care îi conduceau, neînțelegerile erau din ce în ce mai mari. Muncitorimea mergea înainte, ei rămâneau în urmă. In adunări, muncitorii arătau că așa nu mai merge. Burghezia și-a pus în minte să dea bătălia și să-i întoarcă la robia de altădată. Să-i silească la muncă fără pâine, la viață cu mâinile în cătușe, cu capul între umeri. Să se miște cu pușca și cu baioneta soldatului la spate.

Deaceea au trecut oamenii prin război ca, acum, dreptul la îndestulare să-l aibă îndestulații din totdeauna? Tot flămânzi și desbrăcați sunt copiii de muncitori, pâinea tot puțină este pe masa lor. Ca și în trecut li se cere muncitorilor să aibă călcâile lipite și pălăria în mână când stau de vorbă cu patronul, cu comandantul întreprinderii, cu șefii gărzilor militare, cu prefectul și chiar cu'n comisar. Când li se aruncă vorbe grele în față, n'au dreptul să răspundă căci santinelele îi împresoară numai decât.

Nu e fabrică, nu e atelier din care să nu lipsească muncitori. Ei sunt la pușcărie. Cum simt că s'au sfătuit

să facă un memoriu, patronii închid porțile întreprinderii și-i aruncă pe oameni în stradă. Le convine, căci îi despăgubește Statul pe urmă dându-le comenzi la prețurile pe care le cer ei. In întreprinderile militarizate nu mai e chip să se sufle o vorbă de protest.

— Unde vreți să ajungem? caută conducătorii să-i potolească. Vedem și noi că burghezia este în ofensivă și deaceea trebue să dăm înapoi. Nu putem să ne batem cu ea.

— Dece? strigă oamenii și acoperă glasurile dela tribună.

— Trebue să ne ascultați pe noi! se supără conducătorii lor.

— Nu vă mai ascultăm! răcnesc muncitorii. Dați-vă la o parte dacă vă este frică.

— Asta e anarhie! își ies din sărite ceilalți.

— Aha, așa ne spune și guvernul. Așa spun și patronii.

— Nu vedeți că nu se mai poate scoate nimic din partea guvernului? Greva dela Steaua-Română a ținut patruzeci și opt de zile și am pierdut-o. La uzina electrică din Câmpina muncitorii au mers cu petroliștii și-au să piardă și ei. Minerii se luptă de luni de zile și nu sunt luați în seamă. Ce este de făcut?

— E de făcut ceva! li se răspunde. Toată muncitorimea să facă grevă pentru ca guvernul să vadă că nu are dreptul să-și bată joc de noi. Să băgăm frica'n el!

Hotărîrea care începe să-și facă drum în toate adunările bagă până una alta frica în conducători. Se ridică împotriva grevei generale iar când hărmălaia îi silește să coboare dela tribună, nu mai ies din birouri. Ocolesc întâlnirile cu massa muncitorilor. Se simt mai la larg cu delegațiile restrânse care se prezintă la ei ca să le spună că au fost gonite dela minister, că un memoriu le-a fost respins, că undeva iar este un locaut, că la

Calea Ferată sunt zeci de arestări. Le primesc şi le copleşesc cu mustrări :

— V'am spus. Ne-am făcut datoria. N'aveţi simţul răspunderii.

— Bine, dar...

— Treaba voastră. Uite, acum e o dandana cu nişte manifeste clandestine.

— Dacă guvernul le cenzurează ?

— Ei, şi ? Noi nu aprobăm tactica bolşevicilor. Suntem pentru acţiunea legală.

— Dar ce face guvernul — este legal ?

—Asta e necuviinţă. Am terminat. Plecaţi !

In Parlament şi la gazetă, conducătorii dojenesc guvernul că prea întinde coarda. „Muncitorii sunt împinşi la disperare", se tânguesc. „Nu-i mai putem opri. Nu mai putem să fim mijlocitori între ei şi autoritatea de Stat".

Muncitorii obiectează :

— Aşa îşi înţeleg ai noştri datoria ? Treaba lor e să fie oameni de legătură între burghezie şi noi, în loc să se găsească în fruntea noastră şi să ne îndemne să mergem mai departe ?

Lupu Costache e trimis la Argetoianu să-i spună că întrece măsura şi că-i împinge pe muncitori la fapte de a căror răspundere conducerea se leapădă.

— Să-i oprească, mă ! îi pune în vedere ministrul. Altminteri dă de dracu. Ţi-am mai declarat odată : eu vă turtesc. Aud că se vorbeşte de greva generală. Să n'o faceţi. E spre binele vostru.

— Bine, dar...

— Te tocmeşti cu mine, puişorule ? Vezi că eşti încondeiat şi tu. Mai ai timp să ieşi din corabia lor până nu ia apă.

— Ce să le spun ?

— Ce vrei.

In legătură cu un manifest clandestin a făcut Siguranţa o captură în jurul căreia guvernul a bătut toba mare. Soarta hărăzită muncitorului arestat a fost în scurtă vreme şi-a altor muncitori, ea reluând firul început în anii războiului cu Max Vecsler pe front

Harnic, potolit, ursuz aproape, secretarul chelnerilor lucra toată ziua, cu capul băgat într'un registru. Era conştiincios, astfel că n'avea timp de discuţii şi de vorbă de clacă. Venea cu o geantă în care ţinea arhiva sindicatului şi pleca tot cu ea, neavând un sertar sigur în care să-şi încuie hârtiile.

Intr'o seară fu văzut că priveşte în juru-i şi caută ceva. In jurul său, ca deobicei — forfotă de tovarăşi. Se uita la ei, privea iar pe deasupra biroului şi pe dedesubt. Dădu înlături uşa unui dulap.

Nu găsea geanta pe care poate că i-o luase cineva din greşală.

Căută şi prin alte încăperi, dar degeaba. Işi şterse fruntea cu o batistă căci, fiind tuberculos, transpira totdeauna. Scrise apoi cu creion albastru pe-un petec de hârtie : „Tovarăşul care a luat din greşală o geantă a tov. secretar dela Sindicatul chelnerilor e rugat s'o înapoieze".

Lipi înştiinţarea pe uşă şi plecă.

A doua zi nu veni la serviciu. Insă, a doua zi, reportaje cu titluri mari comunicau o lovitură a Siguranţei care dăduse de urma întregii afaceri a manifestelor. Cel care le tipărise şi le împărţise era secretarul sindicatului chelnerilor, iar complicii lui fuseseră arestaţi şi ei în cursul nopţii.

Gazetele relatau admirativ chipul în care Siguranţa săvârşise descoperirea. Un muncitor — în realitate agent — furase geanta în care, pe lângă hârtiile sindicatului şi evidenţa membrilor lui, mai era o listă cu vreo patruzeci de nume. Erau numele subscriitorilor

pentru ajutorarea muncitorilor din închisori, cu precizarea sumelor date de fiecare : 5, 10, 15, 20 lei şi aşa mai departe.

Ce reprezentau numele ? Grupul răspânditorilor de manifeste. Ce reprezentau cifrele ? Numărul manifestelor răspândite de fiecare. Era limpede.

Imaginaţia Siguranţei nu s'a oprit aci. S'a arătat gazetarilor că în servieta secretarului chelnerilor fuseseră găsite încă două documente pe care le ticluiseră oamenii Siguranţei : un plan de stat-major privitor la mişcarea trupelor şi o ordine de bătaie pentru luarea cu asalt a fabricilor.

Timp de o săptămână ziarele au publicat amănunte de roman-foileton.

In vremea aceasta, conspiratorul fu bătut crunt pentru a spune ce fonduri şi instrucţiuni primise de aiurea.

El tăcu. Inţelesese că, şi dacă vorbea, ar fi fost tot degeaba.

Il loviră în piept şi în cap. Sângele ţâşni pe gură, prin urechi. Trupul vlăguit, ars de febră, se închirci.

Omul tăcu. Svâcnea scurt, iar ochii lui se uitau, întunecaţi, cu ură, la călăi.

Dela Siguranţă a fost dus la Jilava, de aici adus iar înapoi.

După câteva zile era transportat dela închisoare la Consiliul de Războ1. El nu mai putea să umble şi nici să se ţină pe picioare, astfel că-l purta duba, iar la instrucţie îl sprijineau de umeri, doi soldaţi.

Raportul Siguranţei îl descria ca pe un element foarte periculos, iar justiţia militară era de aceeaşi părere căci individul nu voia nici în faţa ei să vorbească.

Urmară importante şi secrete consfătuiri între Consiliul de Război, Siguranţă şi Ministerul de Interne. Prizonierul n'a mai fost chemat la Instrucţie. I se dădu

la infirmeria închisorii un petec de hârtie şi un plutonier îl sili să-şi pună pe ea iscălitura.

Spre seară fu ridicat din nou pentru a fi dus la instrucţie. Dar, cu toate că el se clătina pe picioare, nu-l mai transportară cu duba ci, pe jos, cu un soldat şi-un sergent.

In ziua următoare, autorităţile publicară un comunicat prin care se arăta că „faimosul agent bolşevic, Leonte Filipescu, pe când era transportat dela Jilava la Consiliul de Război, a încercat să fugă de sub escortă şi a fost împuşcat".

Pentru ca îndoială să nu existe se arăta că, făcându-se o percheziţie cadavrului, s'a găsit în haine un petec de hârtie prin care arestatul dădea de veste unui prieten că are intenţia să evadeze din închisoare sau să fugă de sub escortă la cel dintâi prilej.

Guvernul găsise mijlocul să scape de unii dintre muncitorii care se bucurau de încrederea tovarăşilor lor şi erau mai hotărîţi în luptă : îi trimitea la „urmă". Putea să fie un lucrător la Căile Ferate, de exemplu, cu o vechime de zece, douăzeci de ani. Se cerceta locul unde s'a născut. Se născuse departe undeva, într'un sat. Era trimis acolo, deşi de acolo plecase de când era copil şi acolo nu mai avea pe nimeni, nu avea niciun rost. Cu muncitorii din Ardeal şi Banat, treaba era mai simplă : îi declara cetăţeni unguri şi-i expulza, dându-i pe mâinile lui Horthy.

Cazuri din întâia şi a doua categorie au fost multe.

Cu deosebire teroarea se întinse în noile provincii. Tiranii de acolo lucrau şi din ordin dela centru dar şi de capul lor. Primarul Vidrighin din Timişoara a anulat în August contractul colectiv al muncitorilor comunali. Ceferiştii de aci au fost concediaţi. Industriaşii n'au mai vrut să ia în seamă nici măcar arbitrajul. Atunci, la Timişoara izbucni greva care se declară îndată şi la Arad, la Lugoj, la Anina, la Caransebeş. In întregul Banat.

O lovitură nouă li se dădu muncitorilor din noile provincii, în Septembrie, prin desfiinţarea autonomiei caselor de boală. Un val de proteste împotriva acestei provocări se ridică, trecând peste zăgazurile stării de asediu. Pretutindeni, şi de către toţi muncitorii, se ceru, împotriva conducătorilor, greva pe întregul cuprins al ţării.

Comitetul Uniunii minerilor fu nevoit să se prezinte la începutul lunii Octombrie, guvernului, cu un memoriu în care arăta, de data aceasta fără ocol, că, dacă nu sunt rezolvate cererile cuprinse în el, muncitorii vor recurge la acţiune [1]).

De aproape un an oamenii dela Brad aşteptau să li se dea ajutoarele de hrană şi îmbrăcăminte recunoscute prin contract colectiv. Societatea se împotrivea spunând că este în deficit fiindcă Statul nu-i plăteşte aurul luat. Treaba ei. Treaba lor. Cât a fost vara, muncitorii au trăit cu cireşe, pere şi mere pădureţe. Ce vor face în iarnă ? In iarnă — le-a pus în vedere societatea — mai mult de jumătate vor fi concediaţi.

De un an şi jumătate, 12.000 de muncitori dela saline, din minele de metal şi dela topitoriile Statului sunt şi goi şi flămânzi. La Murăş-Uioara, muncitorilor care au întrebat : „Până când să îndurăm foamea ? Până când să fim batjocoriţi ?", autorităţile le-au răspuns punându-i pe jandarmi să-i împuşte.

Până când ? — întrebau acum muncitorii de pretutindeni şi răspundeau simţind că sunt la capătul răbdării :

---

[1]) „Inaintând aceste cereri, vă încunoştiinţăm că conferinţa muncitorilor mineri ne-a împuternicit ca, dela predarea acestui memoriu, să aşteptăm 8 zile pentru rezolvarea acestei chestiuni. In caz contrar, muncitorimea minieră dela uzinele metalice şi saline va declara grevă generală şi de nu se vor lua măsuri urgente pentru rezolvarea chestiunilor, va urma greva de solidaritate a muncitorilor minieri dela minele de cărbuni".

— E de ajuns !

Conducătorii nu mai avură încotro și înștiințară guvernul că greva generală este de neînlăturat dacă, până la 20 Octombrie, nu se recunoaște dreptul de asociație și reprezentare a muncitorilor în întreprinderi ; dacă guvernul nu retrage armata din uzine, fabrici, ateliere, dacă nu interzice direcțiilor și patronilor amestecul în organizarea muncitorilor și nu-i reintegrează pe cei concediați ; dacă nu desființează starea de asediu, cenzura, curțile marțiale ; dacă nu renunță la sistemul expulzărilor și al trimiterilor la urmă ; dacă...

Guvernul nu răspunse, ca și când ochi, urechi și glas n'ar fi avut pentru a vedea, a auzi ce i se arată, ce i se spune, și pentru a vorbi. Insă deveni public ordinul comandantului trupelor din Moldova care arăta cam în ce fel gândește stăpânirea să răspundă mulțimilor. Comandantul punea în vedere soldaților că, atunci când se vor produce manifestații, ei să nu mai tragă în aer, ci în plin. „Bunii trăgători se vor pune în primul rând" — recomanda generalul Lupescu și tot el preciza câtă muniție trebue să aibă fiecare detașament : 100 cartușe de fiecare pușcă și 5000 de cartușe pentru fiecare mitralieră ; un tun blindat cu 100 de proiectile ; un tanc cu 5000 de cartușe. „Cavaleria va avea sulițe — continua să lămurească ordinul. La nevoie se vor întrebuința și aparatele de svârlit flacări și gaze asfixiante și bombe de tranșee".

Cei din urmă au plecat dela sediu Mitică, secretarul metalurgiștilor și un tovarăș chelner care era și el membru în Comisia Locală. Era târziu. Se așternuse în cuprinsul încăperilor o liniște cu totul nefirească după încordarea și hărmălaia care ținuseră până mai acum două ore.

Când, ieri, s'a aflat că mecanicii și fochiștii și întregul personal dela tracțiunea Căii Ferate au făcut grevă în toată țara, simțimântul a fost, în rândurile conducerii, de constrângere, iar în rândurile muncitorilor de ușurare. Nu se mai putea da înapoi.

Cum să fie tâlmăcită fapta mecanicilor care până atunci nu erau afiliați Comisiei Generale a Sindicatelor și nu făcuseră în repetate rânduri cauză comună cu muncitorii dela Ateliere? Mecanicii se socoteau mai presus de aceștia, și erau potrivnici sindicatelor roșii. Se aflau sub influența Direcției iar organizația lor avea un caracter galben.

Mai întreprinseseră acțiuni dimpreună cu lucrătorii dela Ateliere dar, dacă porneau laolaltă cu aceștia, se desprindeau de ei după ce responsabilii asociației lor cădeau la înțelegere cu Direcția — și cădeau de cele mai multe ori. Greul îl duceau Atelierele care conti-

nuau, în numele principiului de solidaritate muncitorească, să sprijine și interesele personalului Tracțiunii.

Iată că, acum, peste capul celor din conducerea lor, mecanicii își însușesc memoriul — ultimatum prezentat guvernului de organizațiile roșii, îi atrag după ei pe fochiști, pe frânari și declară greva generală mai înainte de a se fi dat de către partid și sindicate semnalul să fie începută. Se duc la organizația lucrătorilor ceferiști, fraternizează cu ei și fac legământ ca, de aci înainte, să meargă împreună în toate împrejurările.

Inafară de un tren condus de militari, alte garnituri n'au mai plecat din gările orașului. Alte trenuri n'au mai sosit.

Fruntașii care au întocmit, iscălit și înaintat guvernului rezoluția cu privire la greva generală, se aflau într'o grea situație fiindcă porniseră fără tragere de inimă la o faptă ale cărei răspunderi îi speriau. Indărăt nu au putut să dea căci mulțimile nu mai voiau să rabde lipsurile, umilințele și teroarea. Nădăjduiau însă că, până în cele din urmă, generalul și miniștrii lui se vor lăsa înduplecați și vor accepta câteva din punctele memoriului. Vor accepta măcar să înceapă tratative care ar oferi putința de renunțare la hotărîrea luată și de ieșire din încurcătură cu obrazul curat.

Au venit la centru, din felurite locuri, reprezentanți ai organizațiilor, să ceară lămuriri. Dela centru se duseră în câteva orașe mai mari, fruntași pentru a lua informații și a da directive. Informațiile arătau că, pretutindeni, muncitorii așteaptă ziua și ceasul bătăliei. Sunt pregătiți. Insă directivele căpătate îi cam nedumereau.

— Când începe greva ? întrebau delegații.

— Veți afla.

— Ce facem cu lumina, cu pâinea ? Trebue să oprim orice activitate ?

— Se înțelege, li se răspundea.

— Bine, dar noi n'am pregătit păturile celelalte ale populației ca să fie alături de noi sau, cel puțin, să nu fie în contra noastră. Dacă brutăriile nu vor da pâine, dacă lumea va rămâne în întuneric, mica burghezie și chiar lumea săracă au să fie nemulțumite.

— E adevărat. Trebuia să convingem opinia publică să nu ia în nume de rău acțiunea pe care o începem. Noi luptăm, în fond, pentru bunăstarea tuturor elementelor productive. Am uitat. N'a mai fost timp.

— La noi o să fie cam greu să facem față și nemulțumirii acestor pături.

— Uite ce e : lăsați-i pe brutari să lucreze.

— Dar lumina ? Avem spitale și...

— Să meargă și lumina.

— Dacă însă uzina lucrează, dacă brutăriile rămân deschise, atunci greva nu mai e generală. Ce facem cu muncitorii ceilalți când au să vadă că...

— Ei, prea multe întrebări puneți și voi ! Prea complicați lucrurile !

— Pe câtă durată are să fie greva ?

— Fără termen.

— Dar...

— Hai să vorbim deschis, însă rămâne un secret între noi. In primul rând, nu știm dacă vom ajunge până la grevă. Suntem aproape siguri că guvernul cedează. După câte am aflat, generalul și Argetoianu au fost cuprinși de panică. Păstrăm legătura cu ei. In fiecare zi ai noștri se duc la Prezidenție și la Interne să afle rezultatul, dar și Averescu și Argetoianu se ascund, ceeace înseamnă că memoriul i-a speriat. Insă, chiar dacă începe greva generală, ea n'o să țină mult. Intr'o zi două, generalul va începe tratative cu noi.

Totul e să facem o demonstraţie bună. Voi sunteţi în stare să o faceţi?

— Suntem.

Zile după zile s'au dus la Prezidenţie şi la Interne, după răspuns, câţiva dintre cei care înaintaseră memoriul. Au crezut că vor fi primiţi de primul-ministru sau de ministru atunci când s'au prezentat prima oară. Veneau în numele unei clase cu dreptul de a fi ascultată. Au aşteptat, lângă telefon, să fie chemaţi în ziua aceea sau în cea următoare.

Cândva, când generalul avusese nevoie de ei, primiseră cu bunăvoinţă emisari ai acestuia.

S'au înfăţişat pe urmă la cabinetul şefului de guvern şi al principalului său aghiotant, dar un slujbaş mărunt i-a oprit la uşă, comunicându-le:

— Domnul prim-ministru, domnul ministru, n'au rezolvat cererea dumneavoastră.

In cele din urmă luară cunoştinţă de rezoluţia uscată a primului-ministru: respingea cu ameninţări memoriul muncitorilor.

Se deslănţui greva mecanicilor dela Calea Ferată. Muncitorii de pretutindeni s'au bucurat, mai cu seamă că nu se aşteptaseră ca tocmai aceştia să facă începutul. Se temuseră, dimpotrivă, de o defecţiune. Foarte bine. Guvernul poate să vadă că nu numai sindicatele internaţionale, bolşevice cum li se spunea, au nemulţumiri serioase. „Să-i dăm drumul şi noi" — cereau.

Conducătorii îşi dădeau seama că mecanicii nu pot să fie lăsaţi singuri în luptă. Guvernul îi poate înfrânge şi, în cazul acesta, demoralizarea va cuprinde întreaga massă a muncitorilor. S'ar putea însă ca guvernul să le satisfacă fără întârziere revendicările pentru a avea mâinile libere şi a lovi mai tare în ceilalţi. Dar — cugetară până la urmă ei — greva personalului de tracţiune poate să intimideze guvernul care, văzând starea de spirit din rândurile oamenilor muncii, va porni pe calea tratativelor.

Guvernul răspunse prin măsura mobilizării şi rechiziţionării greviştilor, dându-le un termen de 24 de ore pentru a se prezenta la Regimentul de Căi Ferate. Se prezentară numai trei muncitori. Impotriva celorlalţi au fost trimise, noaptea, detaşamente militare să-i ridice de acasă şi să-i aducă la serviciu cu sila. Mulţi nu au fost găsiţi căci avuseseră prevederea să se ascundă. Cine a fost prins, a refuzat să lucreze, cerând să fie repartizat unităţii de care depindea. Pe locomotivă şi în vagon nu se urcă.

In ajunul zilei de 20 Octombrie, un membru al conducerii izbuti în sfârşit să ajungă la ministrul Internelor.

— Cred că nu mai avem nimic să ne spunem, i-o luă înainte, plin de aroganţă, acesta. Sunt informat că de mâine începe bătălia. Ne vom bate.

— Mai e timp ca greva să fie oprită. Noi o privim ca pe o calamitate pentru muncitori, pentru ţară.

— Dece n'o opriţi?

— Depinde de guvern. Concesii cât de mici din partea dumneavoastră ar putea să...

— Nicio concesie. I-am comunicat în mai multe rânduri lui Lupu Costache, prietenul dumneavoastră, că nu glumim. V'a spus?

— Ne-a spus. Insă pe muncitori nu-i mai putem opri. Dacă aţi accepta să începem tratative...

— Nimic. Renunţaţi în primul rând la grevă.

— Este cu neputinţă chiar dacă am vrea — şi noi am vrea.

— Vedeţi că nu mai avem ce ne spune? Am terminat.

Şi azi şi ieri secretarii sindicatelor şi oamenii din Comisia Locală au umblat prin întreprinderi, au ţinut adunări, au luat măsuri în vederea acţiunii care urmează să înceapă mâine. Ii întâmpina hotărîrea dârză a muncitorilor care, de data aceasta, nu-i mai apostrofau.

— Aşa, da! Ne place! Bine că v'aţi dat seama şi voi că nu mai merge cu aşteptarea şi milogeala. Bravo vouă! spuneau.

Pe urmă întrebau:

— Ce facem mâine? Intrunire? Manifestaţie? Venim la club?

— Nimic. Toată lumea rămâne acasă. Nu trebue să dăm guvernului motiv de provocare.

— Ei, şi acasă ce facem?

— Aşteptaţi până se isprăveşte greva.

— Când?

— Mult nu ţine. O zi sau două.

— Şi cum se isprăveşte?

— Cu succesul nostru. Guvernul va trebui să ne dea câştig la ce-am cerut.

— Şi dacă nu ne dă?

— Mergem înainte.

— Dar dacă mâine provoacă el? Dacă ne ia deacasă ca din oală ?

— Măi, tovarăşi, nu vă ia. Nu îndrăzneşte.

— Bine, fraţilor. Dacă spuneţi voi aşa, aşa să fie. Noi credem însă că tocmai mâine, fiindcă este grevă generală, s'ar fi cuvenit să facem nişte întruniri, nişte manifestaţii, să trosnească. Să luăm piuitul lui Averescu şi burgheziei.

Tovarăşul Mitică fusese trimis la depoul Tramvaielor să vadă în ce ape se scaldă setebiştii şi să le dea şi lor instrucţiuni. Se scăldau în ape foarte fierbinţi.

Găsi ca la o sută, împrăştiaţi prin curte.

— Ii ardem mâine o grevă, cum i-am mai ars! glăsuiră câţiva, adunându-se în jurul tovarăşului care venea dela club. Mâine, toată lumea — cu trampicioarele! Niciun vagon nu iese.

Păreau în foarte bună dispoziţie. Unul care vorbise ceva mai de aproape izbi nasul lui Mitică cu un abur de ţuică. In jurul depoului se aflau câteva cârciumi la care tramvaiştii făceau deobicei staţii mai scurte sau mai lungi.

— Convocăm o întrunire, să mai vorbim?

Deşi lui Mitică îi plăcea totdeauna să ţină cuvântări, mai avea astăzi mult de lucru la sediu, astfel că-i păru bine când oamenii din curtea depoului răspunseră:

— Nu mai e nevoie, tovarăşe. Comitetul le-a pus tuturor schimburilor în vedere ce trebue să facă. Adică să nu facă nimic. Să stea mâine acasă, boiereşte.

— Bine, tovarăşi.

— Ne-am certat cu unii din ai noştri care au vrut să ia şi manivelele cu ei. Ziceau: să fie siguri că nu iese niciun vagon împins de soldaţi, de studenţi.

— Nicio teamă, le împărtăşi tovarăşul Mitică încrederea sa. Poate doar Averescu să facă pe vatmanul.

— Mai rău să-l vedem! se înveseliră oamenii.

Era târziu. Numai ei trei rămăseseră la club. Ei trei şi moş Petrovan, intendentul care dormea acolo.

Bătrânul îndrepta birourile strâmbate, aşeza la locul lor scaunele, băncile, împingea câte un sertar care căsca afară. Aştepta să plece şi tovarăşii aceştia ca să poată să mâture.

Era linişte înăuntru şi o linişte nefirească şi'n stradă. Se retrăseseră mai devreme şi vagoanele. Se terminase mai devreme spectacolul la teatru. Berăria de peste drum de teatru şi cârciuma de peste drum de

6435. — 15. Zilele Vieţii Vol. IV

club trăseseră obloanele și ele. Nici dinspre calea Victoriei nu se auzea mișcare de trăsuri și mașini.

Stăpâniți de un simțimânt de apăsare, de îngrijorare, pentru ce va fi mâine, clienții localurilor și plimbăreții centrului s'au grăbit să se ducă pe la casele lor.

Toată ziua au venit astăzi la sediu delegați de prin fabrici, de prin ateliere. Au venit și-au plecat. Au fost câteva ședințe scurte. Cei din comitete au cutreierat și ei întreprinderile să mai vadă odată la fața locului ce gândesc și ce spun muncitorii și deasemenea să adulmece dacă nu cumva patronii ori directorii și-au băgat coada în rândurile lor — să-i ademenească ori să-i amenințe. Nu! Iși băgaseră capul în pământ și coada între picioare. Cei mai mulți n'au ieșit din birouri și au plecat de vreme cu hârțoage la subțioară.

Seara, conducerea partidului și a sindicatelor a mai ținut o consfătuire, luând cunoștință de ultimul și zadarnicul demers care fusese făcut la minister. Prin urmare, nu se mai putea schimba nimic.

— Fie ce-o fi. Să-i dăm drumul! rosti un muncitor din Comisia Generală.

— Alea jacta est! spuse un intelectual din Comitetul Executiv și tălmăci dictonul pentru tovarășii care nu știau carte multă: Zarul e aruncat!

Se ridicară. Insă, cineva își aminti ceva:

— N'am numit un comitet restrâns, care să păstreze contactul cu massele. Poate se întâmplă ceva.

S'au așezat la loc, deoarece propunerea a dat loc la discuții.

— Ce se poate întâmpla?

— In toate acțiunile revoluționare, înafară de conducerea oficială, se mai numește una, se numesc eventual mai multe. Cade o echipă, îi ia locul cealaltă.

— Ne înveți pe noi? i se răspunse cu ironie.

— Oricum..

— Deformări bolșevice. Te-ai molipsit și tu dela ruși. Nu e cazul.

— Ei, nu se știe! stărui cel care formulase propunerea.

— Să nu exagerăm. Noi facem grevă, nu revoluție.

Plictisiți, acceptară totuși să numească o echipă de câțiva dintre fruntașii care nu iscăliseră memoriul și erau astfel înafară de orice neplăcere. Printre aceștia se găsea Lupu Costache asupra căruia nu făcu nimeni nicio obiecție.

— E bun. Are legături personale.

— Am numit și noi în câteva întreprinderi echipe duble, ține să se laude un conducător sindical.

— Bine, bine! Sunteți grozavi, îl luă peste picior cineva din conducerea politică.

Se ridicară iarăși. Nu mai aveau de data aceasta nimic de discutat.

— Mâine îmi fac și eu sărbătoare. Dorm mai mult, glăsui unul dintre ei, obosit.

— Stați! sări altul. Ce facem mâine? Cum ne întâlnim? Unde? Când?

— Aici, dar mai târziu, răspunse cel care își propunea să rămână ceva mai mult în pat.

— Știu că o vom întinde la picior mâine, glăsui cineva în timp ce se îmbrăcau. Nici tramvai, nici trăsuri, nici mașini...

— Noi suntem deprinși. Nu ne cade rangul. Să-i vedem pe burghezi.

— Da, ție ți-e ușor, căci nu stai în Ferentari ca mine.

Mitică, secretarul metalurgiștilor și tovarășul chelner porniră fiindcă le dădea de înțeles și moș Petrovan că-l încurcă la curățenie.

— Aşa, tovilor, o făcurăm şi p'asta ! spuse metalurgistul. Ce-o mai fi, om vedea. Greu mi-a fost prin fabrici cu măsura asta a noastră ca lumea să rămână acasă. Nu-mi place comunicatul din gazetă [1]). Muncitorii ziceau : „Dece să stăm acasă şi să nu fim cu toţii împreună? Dece tocmai mâine să nu vorbim şi să nu manifestăm mai tare ca să ne audă guvernul şi burjuii?"

— De! Eu ştiu? Poate că au dreptate şi tovarăşii noştri, îşi dădu chelnerul cu părerea. Dar mă gândesc că şefii noştri au experienţă şi, poate, vor fi ştiind mai mult. Ii auzeam că guvernul, într'o zi, două, se dă bătut. Mi se pare că e chiar o înţelegere cu Averescu: „Făceţi grevă — ne-a spus — ca să pot să-i silesc şi eu, pe rege şi pe Brătianu, să nu se împotrivească. Am vrut să vă satisfac mai de mult, dar m'au împiedicat ei". Se zice că tot aşa le-a spus şi ministrul dela Comunicaţii, ceferiştilor: „Aveţi dreptate, dar nu mă lasă liberalii dela Calea Ferată. Făceţi şi voi ce ştiţi". Doar nu le-a spus pe faţă: „Făceţi grevă ca să pot să vă aprob memoriul". Naiba s'o ia de politică. E cu multe încurcături.

1) Textul comunicatului: „Tovarăşi muncitori, Consiliul General al Partidului şi Comisiile generale ale Sindicatelor din toată ţara, faţă de teroarea care domneşte în întreaga ţară, faţă de dispreţul pe care guvernul îl arată în faţa întregii clase muncitoare, luându-i orice drept la viaţă, a dat guvernului un ultimatum. Cerinţele noastre sunt aproape neînsemnate faţă de nevoile mari ale muncitorimii. In toate ţările din lume, aceste cerinţe au fost satisfăcute de decenii. Lupta mare în care intrăm acum ne-a fost impusă de guvern; de zeci de ori am bătut la uşile lui şi am fost daţi afară sau înşelaţi. Răbdarea trecând orice margine, recurgem la singura armă pe care o avem cu noi: greva generală. Greva nu încetează până când cererile noastre nu vor fi satisfăcute. In timpul grevei toată lumea stă acasă, nu se face nicio manifestaţie, pentru a nu se face jocul provocatorilor".

Tovarăşul Milică nu avea chef de vorbă, astfel că nu-şi dădu părerea. Numai când tovarăşul chelner s'a bucurat la gândul că, mâine, burghezii n'au să aibă nici berării, nici restaurante şi localuri de noapte, deoarece nu va fi cine să-i servească, el îşi aminti de întâlnirea cu tramvaiştii.

— Iar de mers au să meargă cu trampicioarele! spuse repetând gluma setebistului care îşi clătise cerul gurii cu ţuică.

— Nici nouă n'o să ne meargă bine, rosti secretarul metalurgiştilor. Cel puţin mie, căci o să umblu toată ziua pe la fabrici să văd ce mişcare este pe acolo.

— Ce ar putea să fie?

— Nu ştiu. Patrule. Comisari. Vreau să văd şi cum arată oraşul când muncitorii nu mai vor să lucreze pentru alţii. Am să vin şi eu la club.

— La club venim şi noi, glăsuiră ceilalţi.

— Să ne vedem cu bine.

Se despărţiră.

Mitică se trezise prea devreme ca să se scoale din pat şi să pornească. Se simţea însă ca pe ghimpi. Ceasul — să fi fost cinci. Încă întuneric afară. Dormeau copiii şi dormea şi nevasta care se trezi apoi auzindu-l pe el mişcându-se. Ea dormise prost, cu vişuri rele; era neliniştită şi îmbufnată.

— Parcă te văz că dai şi azi de naiba! îi spuse femeia. Of, că nu vă mai astâmpăraţi, fi-v'ar mişcarea afurisită! Vecinele se uitau ieri la mine ca la dracu — parcă am eu vreo vină că n'o să fie pâine. Brutarii din mahala au şi scumpit-o ieri. O parte au ascuns-o. Lumea săracă *nu* ştie ce aveţi de gând. Faceţi greva pentru ea ori contra ei? Şi-a umplut butoaiele cu apă. Băcanii s'au umplut cu bani căci au scumpit mălaiul, făina şi cartofii. Cine a putut, a cumpărat. Cine nu, vă înjură, vă ocărăşte...

Vorbea cu voce scăzută, să n'o audă copiii, cu supărare şi cu amărăciune.

— Parcă văz că te înhaţă şi o să bat iar, cu lunile, drumul la puşcărie.

— Te-am rugat eu să vii? bombăni cu gândul în altă parte Mitică şi-i păru rău pe urmă.

Cearta putea să înceapă ca de atâtea ori, iar el era

pe de-o parte bucuros astăzi, pe de altă parte neliniştit. Ce-o să fie? Cum o să iasă greva? Se dădea o bătălie mai grea şi mai hotărîtoare decât toate de până atunci.

Îi păru rău că i-a vorbit astfel femeii care, cu toate că-l cicălea şi nu-l înţelegea, dusese în atâtea rânduri, când el era închis, greul copiilor şi pe deasupra, nici pe el nu-l uitase. A venit săptămâni şi luni la poliţie, la Văcăreşti, la Jilava, la Curtea Marţială, trudită, plânsă, cu legăturica în mână. Dela rudele care o certau, de pe unde făcea treabă de servitoare, dela străini, cerea, cerşea bani, lucruri de-ale mâncării şi de îmbrăcăminte pentru bărbatul ei. Urca dealul, bătea drumurile dimpreună cu celelalte femei ale tovarăşilor, certându-se cu ele, pentrucă nu se putea stăpâni şi ocăra, faţă de ele, sindicatul, partidul. Nimic nu putea s'o împiedice însă, nici vremea rea, nici pantofii rupţi, nici împotrivirile poliţiştilor şi ale temnicerilor pe care îi făcea cum îi venea la gură, de-a ajunge la el. Vorbea puţin când îl vedea, temându-se că, dacă vorbeşte *mai mult*, uită şi se ceartă cu Mitică şi acolo. Vorbea puţin şi pentrucă simţea lacrimi în gât văzându-l cu ochii în fundul capului, uscat ca o scândură, uneori cu vânătăi pe faţă şi pe mâini. Iar l-au bătut, păcătoşii, bate-i-ar boala şi nu s'ar mai scula!

Cicăleala o începea când lui i se dădea drumul şi din nou se ducea la mişcare.

Ea se acăţă de vorba care îi scăpase bărbatului, vru să se pornească, însă el făcu o mişcare trudită cu mâna, oftă, şi o podidi atunci plânsul.

— Păzeşte-te! îi spuse cu voce muiată când el coborî din pat şi începu să se îmbrace. Ar fi mai bine să te ascunzi. Du-te la cineva... la naşa...

— N'o să fie nimic; n'avea teamă, căută el s'o liniştească. Ai să vezi...

Se lăsase ceață spre ziuă, dar acum ceața se risipea.

Când Mitică ieși în poartă, văzu strada pustie. E drept că era încă devreme, dar la ora aceasta, în alte zile, se simțea mișcare prin curți, se vedea mișcare pe drum. Bărbații porneau după treburi, gospodinele plecau după cumpărături, copiii se îndreptau spre școală. Dacă astăzi era grevă, și nu se lucra nicăieri, nu erau deschise prăvăliile, școlile nu țineau cursuri, zăbovea toată lumea în așternut. „Le-am făcut sărbătoare" — gândi Mitică a cărui fire căuta orice prilej pentru a goni toanele rele atunci când le avea.

Iși făcu la repezeală planul:

„Trec prin Barieră până în Colentina să văz cum stau lucrurile la Ciriak, la Voina și la Stella. Cum s'au purtat turnătorii și săpunarii noștri. Trec, pe urmă, pe la depou, să văz cum sunt înșirate vagoanele pe șosea și in curte. In drum am să văz ce e și pe la mori: la Assan, la Olmazu. Am să umblu cât au să mă ducă picioarele. Pe urmă — la club. Poate să fie treabă și pe acolo. Să auz ce face și guvernul. Te pomenești că până în prânz dă telefon la mișcare să începem lucrul, că i-a venit mintea la cap. Nu-i merge cu clasa muncitoare".

Intâlni în drum spre Obor vreo două mutre îngândurate și vreo două femei. Văzu la o băcănie un oblon lăsat pe jumătate. Văzu o brutărie cu oblonul coborît până jos. „E bine", își spuse el. „Așa trebue să arate orașul. Ori e grevă generală, ori nu e".

Il săgetă deodată un junghi în piept și se posomorî. Nu-i venea să creadă ce vedea : în colț, la stația de trăsuri, o trăsură. Era vorba că nu ies nici trăsurile. Ieri venise la sediu secretarul sindicatului birjarilor care spunea că dacă Argetoianu dă ortul popii cât ține greva, n'o să aibă nici dric.

— Măi frate, măi neică, așa ne-a fost vorba ? glăsui Mitică apropiindu-se de birjarul care moțăia pe capră.

— Ce poftești ? îl întrebă acesta cu ton ursuz.

— Păi, nu ești în sindicat ?

— Ia lasă-mă în pace.

— Nu știi că azi e grevă, că...

— Haide, vezi-ți de drum ! Ce tot îmi dai cu greva ? Imi cumpără greva mâncare pentru cai ?

Mitică se depărtă, clătinând din cap cu dispreț și compătimire pentru inconștiența omului de pe capra trăsurii. Clătinând capul și simțind milă pentru soarta acestuia când tovarășii lui îl vor prinde și îl vor scărmăna.

Un junghi și mai puternic îl străbătu ajungând în șoseaua Ștefan cel Mare și văzând două vagoane de tramvai care veneau unul dintr'o parte, celalt din cealaltă direcție. Așteptă încordat până când ele trecură pe lângă el, nădăjduind că poate sunt conduse de soldați sau studenți așa cum se mai întâmplase și altădată. Era prost și așa, dar setebiștii n'au să se lase și au să le oprească. Insă vagoanele aveau vatmani în față și încasatori pe platforma din spate.

Ei, drace !

Se opri în stație și mai așteptă cu speranța că altele n'au să mai treacă. Uite, că și pe calea Moșilor mergeau vagoanele ! Simți că se mișcă pământul de sub el, că nedumeririi îi urmează descurajarea. Cum se poate ? De birjari — să mai zici, căci ei abia și-au făcut sindicat și n'aveau conștiință de clasă. Invățați cu sărut-mâna și cu mâna întinsă. Dar setebiștii care făcuseră de atâtea ori greve, care se încăieraseră în atâtea rânduri cu poliția și jandarmii ? Nu fusese el ieri, spre seară, la depou și nu-i găsise pe mulți din ei acolo, pregătiți pentru ziua de azi ?

Sări într'un vagon în care nu se aflau decât doi pasageri. Toate tramvaiele pe care le văzuse până atunci circulau cu pasageri puţini.

— Măi, tovarăşe — se adresă vatmanului care îl recunoscu — ce făcurăţi, măi frate?

— Cu ce? îl întrebă acesta prefăcându-se că n'a înţeles întrebarea.

— Cu greva. N'aţi hotărît şi voi că astăzi e grevă generală?

— Ba da, răspunse omul încurcat, dar am făcut-o liartă. Ne-a păcălit direcţia. A cumpărat pe câţiva dintre noi şi i-a trimis azi noapte pe la casele noastre, cum că nu mai e grevă, că guvernul s'a înţeles cu mişcarea şi că sindicatul a dat ordin să venim la lucru. Am văzut pe urmă că ne-a tras pe sfoară.

— Dece mai umblaţi cu vagoanele?

— Păi, ce să facem? Am încurcat-o — s'o lăsăm acuma încurcată. Cu noi, şi fără noi, greva merge şi aşa.

Venise în vremea asta şi încasatorul în faţă.

— Are dreptate, întări acesta. Ce să ne mai încărcăm de doamne-ajută? Parcă setebiştii sunt buricul pământului?

Mitică sări din mersul vagonului cu un simţământ de desgust şi obidă.

A trecut pe la fabricele din Colentina şi pe la mori. Pustiu. Numai patrulele treceau, plictisite, în sus şi în jos prin vecinătatea lor. Aici, da, se cunoştea că muncitorii au ştiut să-şi facă datoria.

In drum spre club, tovarăşul Mitică încercă să alunge norii îngrijorării spunându-şi că, la urma urmei, soarta grevei şi a clasei muncitoare nu atârnă numai de birjari şi de tramvaişti. Bine că nu merg fabricile, atelierele, că localurile sunt închise...

Il aşteptau pe bulevard şi pe calea Victoriei alte

necazuri. Mergeau taximetrele şi erau deschise cafenelele, berăriile, restaurantele. Văzu prin ferestrele cafenelelor clienţi bându-şi cafeaua şi în celelalte localuri îi văzu pe chelneri aşezând şi ştergând mesele, punând pe ele farfurii şi pahare în aşteptarea consumatorilor.

Unde e tovarăşul cu care plecase aseară dela club să privească şi el cu ochii lui ce-i era dat lui Mitică să vadă?

Când s'a apropiat de club, a văzut în faţa lui — armată.

— Domnu! Domnu! Inapoi! — strigă un soldat cu arma pe umăr şi Mitică nu mai socoti cu cale să-l întrebe: dece?

Inţelesese.

Porni înapoi în neştire, se opri lângă Teatru, ocoli prin Oteteleşanu, dădu în Sfântul Ionică şi iarăşi se opri, gândind că va avea poate norocul să se întâlnească cu vreun tovarăş şi să se sfătuiască.

Incotro să se ducă?

Peste vreun ceas era în faţa Atelierelor dela Calea Ferată, pe trotoarul din partea cimitirului. In dreptul Atelierelor şi în curtea lor vedea armată multă. Pe stradă trecea lume puţină cu capul între umeri, cu privirea furişată spre militari. Il recunoscu un ceferist.

— Hai încoa, îi şopti apucând pe-o stradă lăturalnică. Merge bine dar este groasă.

— Cum adică? îl întrebă Mitică.

— Merge bine căci n'a intrat niciun muncitor la lucru. Nici funcţionarii n'au venit la serviciu, îl lămuri tovarăşul. Dar e groasă, căci se fac arestări cu duiumul. Spre Bucureştii-Noi umblă de azi noapte patrulele prin case şi pe străzi şi acaţă pe cine întâlneşte. E ceferist, nu e ceferist — îl umflă. Am scăpat ca prin urechile acului şi umblu brambura. Ne-am risipit toţi ca vrăbiile.

Mă gândeam să mă duc în oraș, la club. Poate dau acolo de vreun tovarăș din comitet ca să vedem ce facem.

Cu tovarășul ceferist a umblat Mitică hoinar aproape toată ziua și au fost până în Filaret, dând târcoale fabricilor de pe acolo. Armată — și aci ca la Calea Ferată. Il întâlni pe secretarul metalurgiștilor, care umbla cu gulerul ridicat, cu bărbia în guler.

— Aseară după ce ne-am despărțit și am ajuns acasă, mă aștepta un comisar în poartă, destăinui acesta. Noroc că l-am văzut mai de departe, așa că am luat-o la sănătoasa și am dormit la un frate al meu. Azi l-au înhățat și pe el. Pentru la noapte trebue să-mi caut alt culcuș. E bucluc. S'au pus cu ciomagul pe noi. Ne-au închis sediul.

— Știu.

— Ne-au oprit ziarul. I-a arestat pe șefi.

— Nu mai vorbi!

— Da, am aflat. Și auziți cum: le-a trimis procurorul citații să vină la parchet. S'au dus singuri, plocon, în loc să se ascundă. Facem revoluție, fir'ar a dracului, și ne culcăm acasă și când procurorul ne chiamă — ne prezentăm îndată. Păcat de muncitori, căci ei s'au ținut și se țin bine. Ii culege însă și pe ei de acasă, de pe stradă, ca pe brabeți, căci așa le-am spus noi și așa ne-au spus nouă deștepții noștri: lumea să stea acasă. Uite pe un tovarăș dela Vulcan. Hei, pst!

Omul trecea pe partea cealaltă, pe lângă garduri, cu mâinile vârîte în buzunar, cu șapca trasă peste sprâncene. Se sperie, înălță capul și vru s'o ia la fugă.

— Tovarășe, sunt eu! Nu mă cunoști? strigă secretarul metalurgiștilor și atunci muncitorul se opri.

— Hai pe ulicioara asta, glăsui el. Pe aici umblă mereu sticleți.

Erau patru acum, dar pe ulicioara în care intraseră nu putea să-i ia nimeni la ochi.

— Uf! spuse muncitorul dela Vulcan. Bine că mai întâlnii și eu niște tovarăși. Ne-am topit toți. Ce se aude, fraților? Se puse stăpânirea pe noi cu toroipanul, dar și noi i-am făcut-o. Parcă ne spuneai, tovule, nouă metalurgiștilor — se adresă cu ironie și amărăciune secretarului — că n'o să fie lată. Ei, ce zici? Nu era mai bine dacă astăzi chiuiam nițeluș prin oraș, să-i speriem pe boieri, în loc să ne fie frică și de umbra noastră cum ne este acum? De dimineață am vrut noi, dela Vulcan și dela Haug, să pornim după tramvaie și după șoferi ca să intre în mama lor, în gaură de șarpe. Te-am căutat și, fiindcă nu te-am găsit, a vorbit unul de al nostru cu un grangur al mișcării la telefon. Ne-a spus să nu care cumva să facem una ca asta, că e pârjol. Atunci ne-am văzut fiecare de treabă, și pe mulți îi găsești în beci la prefectură. De pe la prânz se arestează în cartier pe capete. Mă gândesc ce o fi acum în țară...

Ce a fost în ziua aceea și în zilele următoare în țară s'a aflat mai târziu.

Opt zile nu s'a înălțat un fir de fum din coșurile fabricilor dela Ploiești și Câmpina. Schelele dela Moreni, Băicoi și Buștenari și Țintea, muriseră. Prahova lui Ștefan Gheorghiu s'a ținut bine. Armata ocupase Casa Poporului din Câmpina, dar, când au primit dela București cuvânt să reînceapă lucrul, muncitorii au pus condiția eliberării adăpostului lor. Armata a trebuit să plece de acolo.

Prevăzătoare, autoritățile din Iași au arestat cu două zile înainte de izbucnirea grevei întregul comitet al sindicatelor. Cu toate acestea când, în dimineața de 20 Octombrie, la ceasurile 9, au fluierat sirenele, muncitorii dela Calea Ferată, dela R. M. S., dela Tramvaie, dela Uzina electrică, textiliștii, brutarii, morarii, croitorii, cismarii, vânzătorii din prăvălii, tipografii, chelnerii și birjarii porniră pe la casele lor. Dar, îndată după aceea, soldații au pornit la vânătoare și au pus între baionete peste o mie cinci sute de muncitori care au fost duși la Siguranță, la Prefectură, la Comenduirea Pieții și la Legiunea de Jandarmi. Pretutindeni au fost bătuți de sbiri. Cu santinele în coastă au trebuit

să se urce pe vagoane apoi mecanicii și să intre în ateliere lucrătorii dela Calea Ferată. Intre santinele au pus în mișcare tramvaiștii, tramvaiele. Brutăriilor li s'au dat ostași dela Manutanța armatei. Și cu toate acestea, timp de trei zile, zece mii de muncitori se împotriviră prigoanei.

La Galați, greva a fost totală în port, la calea ferată, la șantierul Fernic, la celelalte fabrici, la mori. N'au circulat tramvaiele, trăsurile, au fost închise restaurantele. Conducătorii locali ai muncitorilor conveniră însă cu autoritățile ca orașul să nu fie lipsit de apă, de pâine, de lumină. Dela centru li se spusese că e vorba de o simplă demonstrație fără durată lungă și fără consecințe. I se va spune „grevă generală" ca să facă efect mai mare, să sune mai frumos. Nu e nevoie să fie neapărat generală. Guvernul va ceda. „Și cât s'o ținem ?" „Cel mult trei zile. Nu se știe dacă va fi nevoie și de atâta". Autoritățile știau și ele dela conducătorii muncitorilor lucrul acesta. Li se spusese la fel și muncitorior, astfel că atmosfera era calmă, senină. Comitetul secțiunii partidului și comitetul sindical s'au adunat, liniștiți, dimineața, la sediu, unde constatară că lucrurile merg bine și și-au dat întâlnire din nou după amiază. După amiază s'au întâlnit într'adevăr — însă la închisoare. Acolo au dat cu ochii de câteva sute de muncitori care fuseseră în vremea aceasta arestați.

In Ardeal și în Banat, muncitorii din fabrici și din mine au stat opt zile în grevă cu toate că, la douăzeci și patru de ore după declararea ei, Flueraș și Jumanca îi îndemnaseră prin oamenii lor, să reintre la lucru, cu toate că din primele ceasuri ale grevei poliția și jandarmii i-au arestat pe capete.

Așa, sau cam așa, s'a întâmplat, în zilele acelea, în toată țara. Peste două sute de mii de muncitori și-au făcut datoria. Au înfruntat lipsurile și amenințările și

puşcăria şi maltratările. Nu mai avea cine să-i îndrumeze căci mai-marii lor nu s'au priceput să ia măsurile de prevedere pe care le impunea o acţiune ca aceea la care au pornit. Rămaşi fără îndrumători, i-a îndrumat conştiinţa de clasă, i-a întărit în încercarea grea prin care treceau spiritul lor de luptă. Păcat că le fuseseră stânjenite mişcările. „Toată lumea stă acasă" — li se spusese. „Nu se admit manifestaţii". De acasă i-au luat prigonitorii care nu i-au putut sili însă, nici cu patul puştii şi nici cu baioneta, să se întoarcă în atelier, în fabrică, să coboare în mină, să se urce pe locomotiva vagoanelor de tren.

S'a aflat, mai târziu, cu indignare, că bătrânul Grigorovici nu a îngăduit muncitorilor conduşi de el să facă decât o demonstraţie de o zi. El aruncase truditorilor de dincoace insulta că sunt înapoiaţi şi anarhişti în chiar momentele când aceştia şi cei de peste munţi primeau în piept izbitura guvernului. Când se înverşunau să reziste. Când în toate închisorile ţării nu se putea svârli un ac, de cât de mulţi zăceau pe paie mucede, pe ciment îngheţat. Când răcnetele de durere ale schingiuiţilor pătrundeau dincolo de zidurile groase. Când în beciul poliţiei dela Bacău, doctorul Aroneanu era strangulat de-un maior.

Despre multe s'a aflat mai târziu. Şi despre laşităţi. „Noi n'am vrut greva. Ne-au silit muncitorii", se apărau cei care avuseseră ani în şir posturi de răspundere precum şi cei care, la tribună, sunaseră luni în şir din trompeta mare a revoluţiei. Aruncau acum vina pe oamenii mărunţi. Işi luau angajamente că se vor cuminţi. Atunci s'a retras din mişcare Lupu Costache şi s'a înscris în partidul lui Averescu, scriind şi el despre „falimentul socialismului".

S'a aflat despre cazuri de eroism şi jertfă. Douăzeci de zile au stat în greva foamei cinci lucrătoare dela Regia din Iaşi.

Pumni tari ca piatra au bătut în masa prefecţilor, a coloneilor şi a generalilor care cereau muncitorilor socoteală că făcuseră grevă. Răspundeau fără frică: „Ne chinuiţi acum şi ne batjocoriţi. Va veni ziua noastră".

La fel răspundeau judecătorilor şi tot astfel primeau sentinţele grele de condamnare: „Mergem cu fruntea sus la puşcărie. Intr'o zi, porţile lor au să se deschidă pentru noi şi au să se închidă în urma voastră".

Lucrătoarele dela Regia din Bucureşti fuseseră alungate din locuinţe. Aveau locuinţe la fabrică. Guvernul le pedepsea pentrucă la greva generală nu a lipsit niciuna şi pentrucă şi în alte împrejurări şi-au apărat cu vrednicie dreptul la trai mai bun şi la o viaţă demnă.

Au năvălit jandarmii în cocioabele pentru care plăteau chirie grea şi le-au aruncat boarfele în stradă. Era frig. Ele zăboveau cu copiii în preajma lucrurilor svârlite claie peste grămadă, în faţa porţilor păzite de soldaţi. Plângeau unele, blestemau altele, se închiseseră celelalte într'o tăcere mută.

Părea uliţa o alee de cimitir sărac, părea mormanul de lucruri un mormânt oropsit.

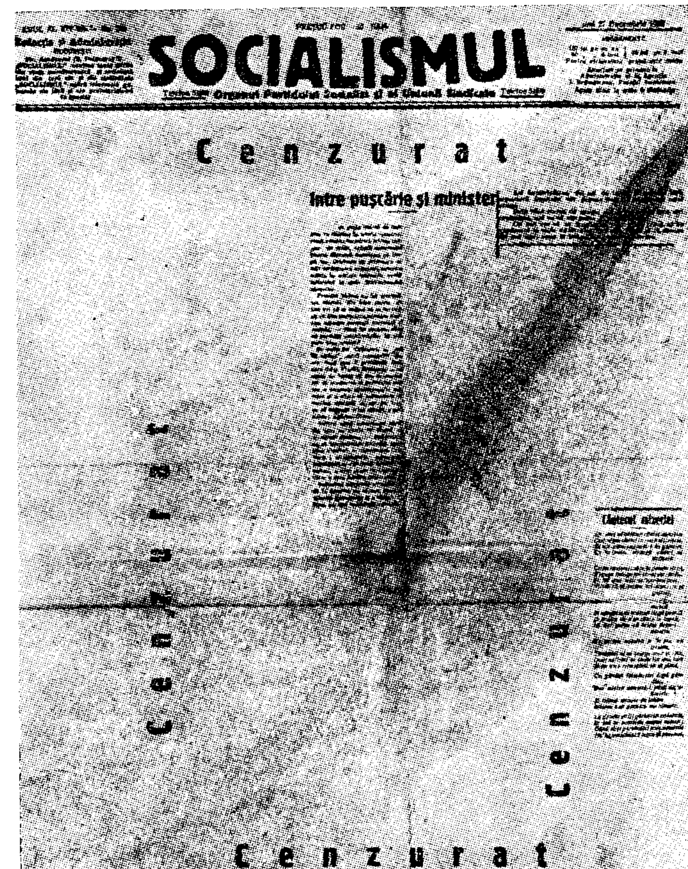
Mai întâi, după grevă, mii şi mii dintre muncitorii care nu fuseseră arestaţi, au fost concediaţi. Se răzbunau patronii, se răzbuna guvernul. Cei mai mulţi dela Calea Ferată. Mulţi dela Arsenal, dela Pirotehnie. Se vorbea să fie aduşi în locul lor muncitori din Austria, ţara care se sbătea în lipsuri şi în haos.

Când, pe urmă, s'a dat voie gazetei să apară, cenzura tăia din coloanele ei apelurile pentru ajutorarea întemniţaţilor şi a izgoniţilor dela lucru. O singură dată ea a putut să smulgă căluşul din gură şi să arunce un strigăt de alarmă :

> *Nu mai putem striga nici ajutor.*
> *Intocmai ca un bandit care te sileşte să-l lauzi în timp ce te buzunăreşte pentru a distrage atenţia lumii, dar în momentul când strigi ajutor îţi pune căluşul în gură, tot aşa cenzura pe ziua de ieri ne-a suprimat chemarea de ajutorare a familiilor celor arestaţi şi fără lucru.*

Apărea ciuntită, aşa cum o vedeţi în pagina dealături.

Pe urmă, până în primăvară, au curs în toată ţara procesele. Nu a fost oraş în care tribunalele militare să nu aibă câteva pe rol. Câteva mii de muncitori au fost

SOCIALISMUL

Cenzurat

Intre puşcărie şi minister

Cenzurat

Cenzurat

Cenzurat

condamnați. Câteva zeci de mii de ani de închisoare au căpătat.

La București, conducătorii au fost împărțiți în câteva serii și judecați tot astfel. Guvernul nu voia ca procesul să aibă răsunetul pe care l-ar fi căpătat dacă îi judeca în bloc. S'au apărat câțiva cu demnitate. Unul, însă, purtător de cuvânt în Cameră, a protestat că e pus de-a-valma cu ceilalți, că nu se ține seama de vina și de trecutul fiecăruia; s'a desolidarizat de ceilalți și a plâns. Pe el judecătorii l-au achitat.

Intr'alt proces, unul s'a lepădat deasemenea de tovarășii săi, declarându-se umanitarist, tolstoian și socialist evanghelic.

Au venit ca martori în proces primul-ministru, ministrul Internelor și cel al Muncii. Din confruntări a ieșit la iveală un fapt care a aruncat o lumină turbure asupra acestora dar și asupra unor fruntași ai muncitorilor. Cu un an înainte de greva generală, când la guvern era Văitoianu, ei se întâlniseră și într'o locuință și în cabinetul unui restaurant de lux pentru a duce acțiune comună. Averescu oferise un portofoliu ministerial socialiștilor pentru ziua când va cuceri puterea. Argetoianu era atunci pentru republică. Generalul, numai pentru înlocuirea dinastiei cu un prinț englez. Pe urmă s'a declarat și el republican. Și unul și altul cereau însă fruntașilor socialiști să-i îndemne pe muncitori la greva generală, asigurându-i că, dinspre partea lor, contează pe concursul câtorva regimente și pe al invalizilor.

Destăinuirile nu i-au scăpat pe conducători de condamnare. Insă ele au pricinuit nedumerire și mâhnire printre muncitori. Deaceea, va să zică, erau ținuți în frâu. Deaceea suferințele și răbufnirile lor erau înnăbușite. Fără știința lor aveau loc întâlniri cu dușmanul. Cu el s'au păstrat legături în împrejurările cele mai

grele pentru aruncații pe drumuri, pentru batjocoriții de patroni și de autorități, pentru bătuți, pentru înfometați. Când se punea în discuție problema orientării mișcării pe drumul intransigenței revoluționare, când se afirma solidaritatea proletară și împotrivirea față de uneltirile guvernanților care, făcând jocul imperialiștilor, arătau dușmănie patriei socialismului biruitor, cuvântul era luat elementelor îndrăznețe. Pe recunoștința vrăjmașului se bizuiau cei care le spuneau: „Mai așteptați. Nu vă dedați la acțiuni nelegale. Vom mai prezenta un memoriu. Vom mai face o interpelare. Vom mai sta noi de vorbă cu primul-ministru, cu ministrul Internelor". Chiar atunci când nu s'a mai putut răbda, când fruntașii nu s'au mai putut împotrivi mulțimilor și greva generală s'a hotărît, ei încă au legat mâinile muncitorilor și le-au astupat gura cu ordinul: „Toată lumea, acasă" !

Toată lumea acasă — pentru ca armata și poliția să-i aresteze mai ușor și în număr mai mare. Toată lumea acasă — pentru ca guvernul să nu se neliniștească prea mult și prea tare și să nu se supere. Poate, poate, în amintirea întâlnirilor din trecut, Averescu și Argetoianu vor binevoi să mai stea de vorbă, să se arate mărinimoși...

Iarna era uscată, cenuşie, cu zăpadă puţină şi, din cauza aceasta, oraşul părea iarăşi murdar şi trist. Imbufnate, descurajate, înrăite păreau făpturile omeneşti pe drumuri, în tramvaie, în faţa brutăriilor. Se vorbea cu glasul scăzut, cu priviri furişate înlături, temătoare de urechi care ar fi putut să iscodească, de insul cu mutră de guzgan care, cum se întâmpla deseori, spunea arătând sub reverul hainei o insignă : „Urmează-mă !"

Lângă el, pe platforma vagonului de tramvai, doi oameni stătuseră de vorbă.

— Uite — rostise unul celuilalt, arătând gazeta pe care o avea în mână — afaceri şi afaceri. N'avem pâine şi lemne, căci pungaşii capătă permise de export pentru făină de grâu şi de secară şi pentru cherestea, ca să aducă sulimanuri şi parfumuri pentru femei. Scrie aici, în ziar. E unul Schuller dela Bacău, mai mare peste bandă. Prieten cu Averescu din vremea războiului.

— Urmează-mă ! şuieră printre dinţi cineva care se făcuse până atunci că priveşte pe geam.

— Dece ? Unde ? Cine eşti dumneata ?

Ochii omului care vorbise văzură placa albăstrie sub reverul hainei celuilalt.

— Fără scandal, căci va fi mai rău ! murmură agentul. Coboară după mine.

Alţi vreo doi pasageri prinseseră ceva în auz, simţiseră ceva. S'au făcut niznai. Au intrat în vagon.

Aveau în faţa lor un sfert de vin apos la culoare şi câte un covrig. Ronţăiau din covrig şi sorbeau din pahar. Erau nebărbieriţi amândoi. La o masă de alături, cu un ţoi de ţuică şi cu mâna la falcă, stătea un muşteriu pe care ceilalţi nu-l luaseră în seamă.

— Tai frunză câinilor, glăsui unul. Nu-mi vine să mă mai duc pe-acasă.

— Şi mie la fel, rosti celalt. Nevasta, copiii, cu gura pe mine. Tovarăşii dela atelier strâng pentru noi, sâmbăta, ceva şi ne ajută. Câţi au rămas ? Vreo cincizeci. Vreo cincizeci suntem şi noi, ăştia pe care patronul ne-a dat afară. Cât câştigă ei ca să ne mai ţină şi pe noi în spinare ?

— Douăzeci de lei am putut să capăt şi eu săptămâna trecută. La noi la Calea Ferată suntem daţi afară vreo şase mii. Şi încă listele de ajutor trebue să se facă pe ascuns. Altfel, pe cine-l prinde că subscrie pentru şomeri, e şi el dat afară.

— Se zice că acum lucrările au fost date unor particulari. Statul nu mai e în stare. Nu mai are bani.

— Da, au luat concesia nişte ingineri. Nişte hoţi : Enacovici, Malaxa — aşa mi se pare că-i chiamă. Să te ţii, învârteală.

— Cine să-i mai oprească dacă pe noi ne puseră cu botul pe labe ? Invârteli, peste tot. Nu văzuşi că şi Societatea Tramvaielor a urcat tariful ?

— E o chestie pe care am citit-o : că la Societatea orfanilor de război s'au cheltuit două sute de mii pentru orfani şi aproape trei milioane pentru lefurile celor din comitet. Şi-au cumpărat opt automobile.

— Halal de ţară !

— Dacă ne-apucarăm să facem o treabă şi n'am

făcut--o cum trebuia... Nevastă-mea îmi zice : na sindicat ! na grevă !

— Apoi că și eu mă gândesc să mă las de mișcare; decât cu șefii pe care i-am avut, mai bine stau acasă.

— Nu se mai isprăvește, măi frate, cu procesele ! Mereu le toarnă muncitorilor, în spinare, doi ani, trei ani, cinci ani.

— Și zece ani ! Așa nu mai merge...

— Ce nu mai merge ?

— Adică nu trebue să mai meargă cum a mers la mișcare. Mă'ntorc și zic : nu, să nu ne dăm la o parte, dar să cerem socoteală nătângilor care nu ne-au-dus pe drumul pe care trebuia. Să se aleagă apele. Cine e cu muncitorii de adevărat să nu-i mai fie frică de burghezie, să nu mai umble în două luntri. Cine nu — să curețe drumul.

— Și eu gândesc la fel.

N'au' văzut când se ridicase omul de alături și ieșise din cârciumă. Dar când ajunseseră aici cu vorba și se îndreptau spre tejghea să plătească, intrară doi jandarmi însoțiți de mușteriul de adineauri.

— Urmați-mă ! spuse acesta și întoarse cu degetul gros reverul paltonului.

Erau cutre în ateliere și'n fabrici, recrutate dintre bețivi, leneși și cartofori. Își încondeiau tovarășii de muncă și duceau, seara, lista la direcție. Aceasta o înmâna ofițerului care avea comanda companiei sau plutonului de soldați din cuprinsul întreprinderii. Lista o scriau spionii la closet : ce-a vorbit cutare, cum a amenințat cutare că iarăși au să ridice muncitorii capul și atunci n'o să le mai meargă stăpânitorilor. Noaptea, doi, trei muncitori, sau mai mulți, erau ridicați de acasă din pat. Altora li se comunica a doua zi, dimineața când veneau la lucru, că sunt concediați.

Caiafele făceau și alte mârșăvii : strecurau în hainele sau paltoanele de care oamenii se desbrăcau când se-apucau de treabă, manifeste provocatoare sau o șurubelniță sau o altă piesă din atelier. La poartă, la plecare, portarul avea ordin să oprească pe unul sau pe altul. In gheretă, militarii sau funcționarii dela birou le făceau percheziție și oamenii îngălbeneau văzând că din buzunarele lor se scoate un obiect sau o tipăritură de care nu aveau habar.

— Aha, faci clandestinism ! i se spunea unuia.

— Aha, ești hoț ! răsuna învinuirea ticăloasă în urechile altuia.

Muncitorii ajunseseră să se teamă, unii de ceilalți. In cine puteau să mai aibă încredere dacă aceia care făceau gălăgie mai mare, înjurând guvernul și direcția, căutând să toarne untdelemn peste jarul nemulțumirilor, nu pătimeau nimic ? Ii vedeau zornăind bani mulți în buzunare și ghiftuindu-se la cârciumă cu mâncare și băutură scumpă. Au început să se pună la pândă, și pe unii denunțători i-au prins, i-au luat în pumni.

Insă „listele negre" continuau.

Mult se ticăloșise viața și stăpânirea dacă în Ardeal 47 de preoți erau șefi de poliție care îi închideau pe muncitori iar pe de altă parte încasau taxe speciale dela cârciumi și dela case de toleranță.

Zile în șir slujbașii unor instituții din București au lucrat în frig deoarece se ridicase păcura dela depozitele lor pentru-ca astfel un tren regal să plece la Constanța și să-l aducă pe prințul George al Greciei care venea să se însoare cu prințesa Elisabeta.

Școlile se închiseseră neavând lemne. Epidemiile bântuiau cu deosebire printre copii.

Era o coadă la un depozit de lemne. Mai mult de patru, cinci căpătâie nu se dădea nimănuia dintre cei

ce dârdâiau acolo — și acelea erau verzi, ude, pline de noduri. Lemn de salcie sau de salcâm care, când îl bagi în foc, sfârâie, dă fum dar nu căldură.

— Arză-i focul pe cine știu eu! se porni o femeie. Își bat joc de lumea săracă. N'are cine să mai vâre frica în ei de când i-au băgat în pușcărie pe muncitori.

O trase de broboadă unul, uscățiv, care se învârtea pe margine:

— Urmează-mă!

— Ce? Unde? țipă la el femeia.

— Poliția! spuse uscățivul care era și el jerpelit, punând mâna pe ea.

Intâi a sărit cu mâinile spre ochii lui, femeia: „Poliția, hai? Janghinosule! Păduchiosule!" Apoi au tăbărît pe el bărbații și femeile celelalte. Bărbații îl înjurau: „Mama ta, și aici v'ați băgat?" Femeile îl ocărau și-l plesneau peste față: „Nu mai poate omul să scoată o vorbă de voi păcătoșilor, puturoșilor!".

Era grea viața pentru lumea săracă și în alte locuri. Erau în Anglia 800.000 de șomeri. Erau în America vreo două milioane. Era în Austria grevă generală la căile ferate. In Ungaria lipseau cărbunii: când mergeau fabricile nu aveau cu ce să meargă trenurile, iar când porneau acestea — se opreau fabricile. Pușcăriile lui Horthy erau pline de muncitori așa cum erau pline pușcăriile din România lui Averescu.

In zilele acelea frunțile capitaliștilor de pretutindeni se posomorîră și ale muncitorilor se înseninară. Wrangel fusese aruncat în mare, iar Lenin rostea la un congres:

Putem astăzi să lucrăm cu mai multă siguranță la munca de reconstruire economică. Insă trebue să rămânem la pândă și să fim gata să facem față unor eventuale agresiuni. Trebue să întărim capacitatea combativă a Armatei Roșii.

Localurile fuseseră date iarăși muncitorilor, dar în ele era frig și o atmosferă apăsătoare. Agenții poliției se învârteau primprejur, notându-i pe cei care veneau și plecau. Intrau și în cuprinsul lor, fără grijă de a se tăinui. Se așezau în bancă, la ședințe și, fără teamă, însemnau pe hârtie ce se vorbea. Ia-i de piept și gonește-i dacă îți dă mâna și dacă voiai să te înhațe ei la ieșire, iar sediul să fie iarăși închis! Vânzătorii de gazete din țară aveau ordine din partea polițaiului să scrie pe-o hârtie numele celor care cumpărau foaia muncitorească.

Ședințele aveau loc cu muncitori puțini ale căror figuri purtau semnele îngrijorărilor, lipsurilor, nemulțumirilor care mocneau în suflet. Unii trecuseră după grevă prin închisori, o săptămână, trei, o lună, două luni. Alții fuseseră tot de atunci alungați dela lucru. Cei care nu erau concediați, se gândeau că ar putea să fie.

Simțimântul înfrângerii era covârșit de amărăciunea că lupta au pierdut-o din pricina greșelilor pe care le-au făcut. Nu ei. Conducătorii lor. Dar au poate și ei vina că i-au lăsat pe aceștia să-i poarte pe căi strâmbe și ocolite. Nu! Așa nu mai poate să meargă.

Trist e că, atunci când vor să lămurească lucrurile, se găsesc încă unii care le închid gura. Nu sunt recunoscute răspunderile, ori, dacă sunt recunoscute, se spune:

— Le vom discuta mai târziu. Nu e acum momentul. Ne-au trimis vorbă tovarășii fruntași din închisoare, să așteptăm. Ei spun că, așa cum s'a făcut, s'a făcut bine.

Sărea din bancă un muncitor înnegrit de necaz:

— Să așteptăm, tovarăși? întreba el. Până când? S'a făcut bine cum s'a făcut? Să ne fie de nas! Adevărat că nu ne-a băgat guvernul pe toți în pușcărie. Poate unde nu avea loc. Ne bagă pe rând: le dă drumul la unii și intră alții. E și asta o chibzuială. Nu ne dă pe toți afară dela lucru. Ne dă pe rând. Azi e concediată o parte, pe urmă e primită cu capul în jos și e concediată alta. Așa — ca în toți dintre noi să intre frica de burghezie. Scrie, tovarășe agent, scrie, căci așa ajunserăm: să vorbim despre ale noastre, cu poliția între noi. Mai bine este la pușcărie căci acolo putem să vorbim noaptea, în dormitor, fără să ne audă cine nu trebue. Asta se chiamă libertate! Asta se chiamă democrație! Ducă-se dracului democrația asta și spele-se pe cap cu ea cine vrea să aibă bube pe cap!

— Tovarășe, te rugăm să nu strigi așa. Vino la chestie.

— Nu sunt la chestie? Dar la ce naiba sunt? Nu e cazul să vedem încotro mergem de-acum încolo ca, dacă refacem mișcarea, să nu mai ajungem cu ea de râpă? Nu vedeți câți suntem? După 13 Decembrie dădeau muncitorii năvală, măcar că puseseră stăpânii mitralierele pe ei și umpluseră atunci închisorile. Dar aveau încredere că le întărim sufletul și brațul și-i ducem pe drumul mântuirii. Nu frica îi ține acum la o parte, ci sila de câte au văzut și-au auzit aici, de câtă

vorbă s'a măcinat aici ca, din ea, să iasă apă chioară și fum și vânt. Una li se vorbea și alta se făcea. Se zicea: să luptăm în contra burgheziei, dar în ce fel? Așa —ca să n'o speriem și să n'o supărăm. Muncitorul când zice: hai să mergem la luptă — înțelege să se ia de gât cu al împotriva căruia vrea să lupte și să-l dea de pământ și să pue genunchiul pe pieptul lui. Ori dușmanul — ori el! Șefii noștri mai mari și după ei, șefii mai mici care se luau ca papagalii după ei cum sunteți și dumneavoastră care stați la tribună...

— Tovarășe, îți luăm cuvântul!

— Ia să mai isprăviți cu ifosele astea! Mi-a dat destul peste gură, la greva generală, poliția, de mi-a mutat fălcile, ca să vă las și pe voi să-mi mai dați... Ne ziceau conducătorii noștri, ne ziceați voi: să nu ieșim din legalitate, să nu provocăm, căci suntem mișcare legală și trebue să ducem acțiune legală; să umblăm cu pălăria în mână după drepturile noastre și, dacă ni se arde una după ceafă, s'o înghițim, nu s'o dăm înapoi. Șefii ziceau: răbdați, căci și noi răbdăm — adică ei. Și pe noi ne poartă cu vorba — ziceau — când facem un memoriu, când ne ducem la tratative, când le cerem să ne primească un ministru ori altul. Cine-i punea să rabde rușinea, să se roage, să stea la ușă — când noi eram la spatele lor și nu trebuiau decât să dea iureș cu noi? Dar ei se trăgeau la spatele nostru. In loc să meargă în frunte, stăteau la coadă.

— Te rugăm să nu vorbești așa.

— Ba vorbesc fiindcă mâine n'am să mai pot vorbi. Mâine scăpați de mine, căci îl văd pe tovarășul dela poliție că-i trage cu plaivazul și nu mai ostenește. Scrie, șefule, scrie, frumosule, tot ce-auzi! Numai să nu-ți scrântești mâna și să nu vi se scrântească odată gâtul...

— Nu te lega de el! Mai bine măsoară-ți cuvin-

tele căci vezi că ne găsim într'o situaţie specială. Ni s'a dat autorizaţie pentru deschiderea sediilor şi pentru ţinerea şedinţelor cu condiţia să...

— Dece aţi primit? Asta e altă umilinţă şi asta îi ţine departe pe muncitori. Tovarăşii ruşi aşa au dus lupta până la revoluţie?

— Ştim noi unde vrei să baţi dumneata. Te rugăm să treci la altele.

— Ei n'au umblat cu petiţii în băţ. Când nu puteau să lucreze la lumina zilei, lucrau...

— Tovarăşe! Tovarăşe, ţi-am ridicat cuvântul. N'ai voie să mai spui o vorbă.

— Lăsaţi-l să vorbească! se ridicau atunci alţi muncitori din sală.

— E comunist. Să se ducă la bolşevicii lui. Noi suntem mişcare leg...

— Mişcare legată, nu legală. Cu botniţă. Cu sgardă.

Schimbul de vorbe avusese loc între unii muncitori din sală şi comitet. Dar şi din comitet doi sau trei coborîseră acum dela tribună trecând de partea grupului care protesta.

— Tovarăşii au dreptate, strigau şi ei. Nu mai mergem împreună cu voi. Să vă daţi demisiile. Muncitorii nu mai au încredere.

— Şedinţa se ridică! aducea la cunoştinţă preşedintele, cu obrazul roşu sau alb de furie şi se scula dela masă dimpreună cu ceilalţi care rămăseseră la tribună.

Informatorul poliţiei se sculase de pe bancă şi o sbughise din sală ca din puşcă. Avea material îndeajuns pentru ziua aceea.

In urma comitetului au plecat o parte din muncitori. Altă parte, dimpreună cu cel care cuvântase până

atunci, dimpreună cu cei care se retrăseseră din conducere, au mai rămas şi au mai vorbit.

Lumina palidă a becului din tavan clipoci de două ori şi se stinse.

— Ruşine! Au scos siguranţele la contor! răcniră cei care fuseseră lăsaţi în întuneric. Să plecăm, tovarăşi.

Tovarăşul Mitică dormise vreo trei săptămâni pe unde putuse. A venit pe urmă acasă dar, după două zile, comisarul din cartier l-a arestat şi l-a înaintat Prefecturii de unde, după o săptămână, fu pus în libertate. Cu toate că era membru în comitetul Sindicatului croitorilor şi în Comisia Locală, poliţiştii nu l-au găsit pe listele pe care le aveau.

— Căutaţi bine, le-a spus el. Nu să-mi daţi drumul acum şi să mă încasaţi mâine.

— Haide, şterge-o! Nu-ţi mai da aere, îl luă un inspector la vale. Pe cine trebuia să-l turnăm la hârdău, l-am turnat. Ia să se mai uite odată un comisar în tablouri. Poate îl vom fi scăpat din greşală. Să se uite şi el, căci văd că-i place să stea la puşcărie.

Peste umărul unui comisar plictisit urmărea şi Mitică colile mari cât nişte cearşafuri, liniate cu creionul, pline cu nume felurite. Peste multe din ele erau trase dungi cu cerneală albastră. Zări multe nume de cunoscuţi.

— Ce e cu ăştia tăiaţi?

— Sunt la răcoare.

— Şi ăştialalţi ?

— Vrei să le ştii pe toate. N'am pus încă mâna pe ei.

Inima lui Mitică bătu deodată repede şi simţi în corp furnicături. Işi văzuse numele, brăzdat însă cu o linie albastră — nici vorbă, dintr'o greşală a poliţiştilor. Dar tăcu.

— Nu e, domnule inspector, glăsui comisarul îndoind listele.

— Haide, ia-o din loc! îi spuse acesta lui Mitică şi Mitică ieşi cu simţimânte nelămurite.

Altul ar fi fost desigur bucuros de întâmplarea aceasta norocoasă. El nu era. Ba chiar s'a întrebat, ieşind pe poartă, dacă n'a făcut rău tăcând în momentul când s'a găsit pe listă. „Să se mai păcălească şi sticleţii odată!" gândi el. „ Dar purtarea mea a fost de muncitor conştient ?" se întrebă. „Aveam dreptul ca să fug de răspundere? Bine — însă n'am citit nicăieri că trebue să intru de bunăvoie în gura lupului. Numai tovarăşii noştri, când i-a chemat procurorul, în loc să se ascunză, s'au dus".

Nu era nici împăcat, nici ne'mpăcat cu sine. Şi simţimintele care îl stăpâneau erau turburi, nelămurite. Printre ele însă — îşi dădea bine seama — nu mijea bucuria.

Cu mirare îl văzu nevastă-sa rămânând până după sărbători mai mult pe lângă casă. De când trăiau ei împreună, de ani şi ani, o întâmplare ca aceasta nu i-a fost dat să vadă. Lucra, ba un palton, ba o haină, se ducea cu ele la atelierul unde se tocmise şi se înapoia. Spărgea un lemn pentru foc, dădea la o parte zăpada. Nici treburile astea nu le făcuse Mitică până atunci. Pe urmă, ori se lungea pe pat cu mâinile sub cap, luat de gânduri, ori amorţea la masă cu o broşură sub ochi.

Ai fi zis că tânjea.

— Ce e cu tine? l-a întrebat femeia, nedumerită şi chiar neliniştită.

— Nu e nimic.

— A dat dumnezeu şi v'a astâmpărat guvernul.

— Eşti o proastă.

— Voi aţi fost deştepţii pământului. Eu ştiu, cu mintea mea, că cine se apucă de-o treabă, ori o face cum trebue, ori se lasă de ea. Neisprăviţilor! Parcă lumea nu vorbeşte... Lumea zice că acum a intrat zâzania în voi.

— Zice prostii.

Mitică venea din când în când la club, însă nu mai avea voia bună de altădată. Se aşeza într'o bancă, îşi băga capul între umeri, tăcea şi asculta. Când tovarăşii îi vorbeau, răspundea în silă, printre dinţi, ca şi cum l-ar fi durut măselele. Nu s'a mai dus la comitetul sindicatului croitorilor, deşi era chemat. „Am să viu" — spunea când i se anunţa o şedinţă, însă nu se ducea. Mai lămurit a fost când a comunicat că nu mai vrea să facă parte din Comisia Locală, dar nelămuriţi de hotărîrea lui au rămas cei de acolo.

— Nu mai vreau. Gata! Lăsaţi-mă în pace! le-a retezat-o el.

— Tu care eşti tovarăş conştient... Acum când trebue să refacem mişcarea... mai încercară ei.

— Vai de aşa refacere! a apucat să spună şi atunci tovarăşii îl bănuiră că a trecut şi el de partea celor care se răfuiau cu conducerea veche şi l-au lăsat în pace.

Când se mai întâmplase ca tovarăşul Mitică să vină la club şi să nu se afle în treabă, să nu-i provoace la discuţii pe tovarăşi, să ia parte la o şedinţă şi, dacă nu se înscria la cuvânt, cel puţin să nu pună o întrebare, să nu facă o întrerupere?

Toate şedinţele erau înveninate şi discuţiile erau totdeauna aprinse. Oamenii se împărţeau în trei tabere: unii care făceau critică aspră greşelilor făptuite până atunci, alţii care le răspundeau: „Asta duce la sciziune", alţii care încercau să potolească neînţelegerile. Nu izbuteau, ba îşi atrăgeau fulgere dintr'o parte şi din cealaltă, astfel că dădeau din umeri cu dezolare şi, ori se cufundau în muţenie, ori lunecau pe uşă.

Mitică era de faţă şi parcă n'ar fi fost. Nu schimba nici măcar o privire cu vecinii din bancă. Dacă tămbălăul creştea, se ridica şi el şi se strecura afară, uşurel. Câteva zile iar rămânea acasă.

Era prin Martie, într'o după amiază cu cerul ca leşia. Prin birouri lucrau câţiva funcţionari dela partid şi câţiva secretari de sindicate. Intr'o încăpere era o şedinţă de comitet. In sala de întrunire stăteau de vorbă câţiva muncitori fără treabă. Alţi câţiva zăboveau lângă scară.

— Mergem, tovule? te întreabă Mitică după ce s'a învârtit pe-acolo.

— Mergem.

Aţi rămas în stradă, la intrare.

— Urît e aici, glăsueşte Mitică. Atunci când e lume, se lasă cu ceartă. Când nu e — e pustiu.

— Ce e de făcut? îl întrebi.

— Nu ştiu.

— Nu e o treabă nici să ne lăsăm prinşi de descurajare.

— Nu e. Ceva ar trebui să facem. Să ne mişcăm. E rău că muncitorii nu se mai mişcă, dar au şi ei dreptate.

— Ar trebui să capete iarăşi încredere în noi.

— Da, însă, cum? Adică eu ştiu cum, însă îmi vine greu să mă hotărăsc. Le vine greu şi altora. Ştii ce trebue tovule? Să ne facem curaj şi să spunem: hai să ne despărţim; nu ne mai înţelegem; unii vor să meargă cum s'a mai mers şi a fost rău; alţii vor să apuce pe drumurile adevărate care sunt grele, dar care ne duc la desrobire. Nu e aşa?

Se aude sgomot în jos, pe strada Sfântul Ionică, Parcă ar fi un cântec. Ciuliţi urechea.

— Stai! rosteşte Mitică şi te prinde de braţ. I-auzi!

In lumina fumurie a zilei se zăreşte un grup. Ajung până la voi cuvintele:

Hai la lupta cea mare...

— Tovule, vin încoace nişte muncitori! spune Mitică. De când n'am mai văzut o coloană şi n'am mai auzit cântecul... Bine că n'am plecat...

Grupul care s'a apropiat nu e mare: să tot fie vreo patruzeci de inşi. Printre ei şi câţiva copilandri.

Ţărani şi lucrători noi suntem
Partidul mare muncitor —

cântă muncitorii în momentul când ajung în strada Câmpineanu şi o străbat, iar tovarăşul Mitică bate din palme şi strigă vesel: „Bravo!" cum striga altădată când vedea coloanele dela Arsenal, dela Regie, dela Calea Ferată.

—Bravo, tovarăşi! îi întâmpină el. Cine sunteţi?

— Dela o tâmplărie de pe Izvor, îi răspund ei. Am făcut grevă.

— Onoare vouă! Să mergem sus.

Cu el în frunte urcă oamenii scările. Cu ei se simte el înviorat şi fericit cum se simţea pe vremea când, ca o gazdă primitoare, îi întâmpina pe muncitorii care veneau aici de pretutindeni.

Secretarii de prin birouri au ieşit repede la auzul tropăiturilor pe trepte. Era pe feţele lor nedumerire şi îngrijorare.

— Ce e cu dumneavoastră, tovarăşi? îi întrebară.

— Sunt tovarăşi tâmplari. Au făcut grevă. Muncitori conştienţi — răspunse entuziasmat Mitică.

— Nu te întrebăm pe tine, se răsti la el un secretar. Lasă-i pe dânşii să ne răspundă.

— Da, suntem dela un atelier din Izvor, glăsui cineva dintre noii-sosiţi. Patronul a vrut să ne scadă salariile şi noi am lăsat lucrul. Au lăsat lucrul şi ucenicii.

— Cum se poate? se băgă în vorbă un funcţionar

dela partid. Aţi făcut rău. Trebuia întâi să se trateze. Să faceţi un memoriu.

— Tovarăşii au făcut foarte bine. Ei sunt muncitori conştienţi, îl repezi Mitică. Eu, din partea Comisiei Locale...

— Nu te băga! strigară secretarii. Ai spus că te-ai retras.

Muncitorii tâmplari priveau şi ascultau nedumeriţi. Figurile li se posomorîseră.

— Noi credeam că dacă venim aici — bombăniră vreo doi — altfel ne veţi primi. Ce să tratăm? Ce să mai umblăm cu memorii? Patronul este un ticălos care îşi bate joc de noi şi mereu ne ameninţă. Am venit aici, că aici e casa muncitorilor. Ori nu mai este?

— Nu vorbi aşa, tovarăşe, îi luă împăciuitor unul dintre secretari. Hai să intrăm în sală, să discutăm. După greva generală ştiţi bine că... Tovarăşe Mitică, nu te amesteca! îi tăie el cuvântul când Mitică vru să deschidă gura încă odată.

Eraţi iarăşi în stradă, la intrare, după ce Mitică se răfuise cu toţi secretarii şi cu funcţionarii dela partid în vreme ce tâmplarii intraseră în sală.

— Ruşine! Aşa îi primiţi pe muncitori? strigase el. Birocraţilor! O să rămâneţi cu hârţoagele voastre şi n'o să mai calce picior de om aici. Ori o să vă gonească.

Era furios:

— Tovule, nu mai merge aşa! îţi spune clocotind. Acu m'am lămurit. M'apuc din nou de treabă. Tovarăşii ăştia tâmplari mi-au dat din nou curaj.

Furioşi au coborît treptele, peste vreo jumătate de ceas, tâmplarii. Vorbeau toţi deodată pe trepte:

— Nu primim! Noi mergem înainte! Să ne slăbească! Nu mai dăm pe aici!

— Ba dăm! Ce, este casa lor?

— Să le fie ruşine că ne învaţă să zicem sărut mâna porcului de patron.

— Bravo, tovilor! Aşa, nu vă lăsaţi! îi îndemnă Mitică în timp ce ei se opriseră aşteptând să se adune toţi.

— Cum să ne lăsăm? rosti supărat unul. E dreptul nostru. E viaţa noastră.

— Fraţilor, strigă altul, să pornim aşa cum am venit. Câte doi în coloană.

Mitică privi în urma lor.

—Haidem şi noi, îţi spuse.

Drumul vă era altul, dar aţi coborît după ei pe Sfântul Ionică. Mergeau şi-şi vorbeau supăraţi, dar rândul nu-l stricau.

— Ia să vedem ce face maşina aia care vine în faţa lor, vorbi ca pentru sine Mitică. Se opreşte, se dă la o parte, ori... Altădată, hehei... L-au silit muncitorii şi pe rege să se întoarcă. E drept că tovarăşii ăştia sunt puţini.

Era în apropiere de strada Brezoianu. Maşina îşi încetini mersul, clacsonă. Muncitorii îşi încetiniră şi ei mersul, chibzuind să se împrăştie, să se urce pe trotoar, sau... Câţiva dela urmă se urcară.

— Mergeţi înainte, tovarăşi! Păstraţi coloana! strigă unul şi atunci porniră cu pasul avântat.

Şoferul mai clacsonă odată, apoi trase maşina înapoi şi-o lipi de bordura dinspre partea cealaltă.

— Bravo! Semn bun! se bucură Mitică. Tovarăşii aceştia nu se lasă.

— Un — doi... un — doi! dădu acelaş muncitor comanda. Să cântăm...

Trecătorii întoarseră capul, miraţi, când grupul începu:

Sculați, voi oropsiți ai soartei,
Voi osândiți la foame, sus!

Erați acum pe trotoar, în dreptul rândurilor din față când grupul apucă la stânga pe Brezoianu. In momentul acela ați văzut lume la „Universul". Era un grup numeros care venise dinspre bulevard cu un steag tricolor în frunte.

— Studenții! ai șoptit tu și a șoptit în acelaș timp și Mitică.

Erau studenți și liceeni și erau, pe de lături, oameni care se opriseră și priveau.

— Trăiască marele patriot! strigau tinerii cu ochii spre balconul ziarului.

La balcon se îngrămădiseră câteva persoane dinapoia unui bătrânel gras care, aplecat peste balustradă, făcea semne de mulțumire și de binecuvântare spre mulțimea de jos.

— Tineretul naționalist... — se auzi un muget și în clipa aceea, pe umerii mai multor tineri, răsări capul cuiva cu plete.

Discursul îl ținea pletosul acela care purta pe el o zeghe...

— ... este contra străinilor... hăhă... România Mare... conștiința națională...

Vorbitorul se oprise căci își pierduse șirul când în urechile tuturora răsunară cuvintele:

Internaționala
Prin noi s'o făurim...

Cânta mai departe grupul tâmplarilor care își încetinise pașii dar nu se gândise să tacă. Tăcu în clipa când, după un minut de zăpăceală în rândurile celorlalți manifestanți, porniră strigătele:

— Bolșevicii! Jidanii!

Vorbitorul cu zeghe și cu plete sărise de pe umerii care îl ținuseră adineauri. Avea în mână un ciomag noduros:

— Pe ei! dădu porunca.

Strada era îngustă, astfel că bătălia s'a încins pe înghesuite. Lumea de pe trotoare s'a tras lângă ziduri, fără să se amestece. Balconul gazetei se golise. N'ai băgat de seamă când, de lângă tine, dispăruse Mitică, dar l-ai văzut în învălmășeală, de gât cu lunganul pletos în care l-ai recunoscut pe huliganul de demult, poetul Pârcălabu. Curgeau pumnii, palmele și bastoanele. Pe urmă bastoanele au trecut din mâinile huliganilor în ale muncitorilor.

— Bravo! a strigat cineva urcat pe un burlan. I-a pus pe goană. Bine le face.

Studenții și liceenii fugeau în susul și în josul străzii, intrau prin curți și în gangul tipografiei, goneau pe Sărindar. Muncitorii roteau bastoanele.

— Bravo! Bravo! strigară și bătură din palme ca la teatru, mai mulți spectatori. Au fost mai puțini, dar mai tari.

— Câți să fi fost?

— Cine? Muncitorii? Vreo patruzeci.

— Și ceilalți?

— Păi, la vreo două sute.

Bătălia se terminase.

Muncitorii se strânseseră iarăși laolaltă, se încheiau la haine și se ștergeau pe frunte.

— Haidem, tovarăși! Formați coloana! spuse muncitorul care dăduse comanda și mai înainte, pe Sfântul Ionică.

Tovarășul Mitică era iar lângă tine. Pe obraz purta urma unor sgârieturi. In mână ținea un ciomag noduros.

— E bine. E în regulă. Să mergem, spuse el. Cio-

magul şefului — şi-ţi arătă trofeul. Mereu mă întâlnesc cu el.

Gâfâia, dar era mulţumit.

— Mi-a venit încrederea la loc! te înştiinţă. Aşa să fim cum au fost muncitorii ăştia. Când primim o lovitură, noi să dăm două, nouă şi nouăzeci şi nouă. Să nu ne lăsăm. Intr'o zi vom invinge.

Era la câţiva paşi înaintea voastră coloana. Oamenii călcau liniştiţi şi râdeau. Când ajunseră în dreptul bulevardului începură din nou să cânte.

SFÂRŞIT

PREȚUL LEI 120